

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Міжнародна науково-практична конференція

**«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2016:
стратегії країн Причорноморського регіону
в геополітичному просторі»**

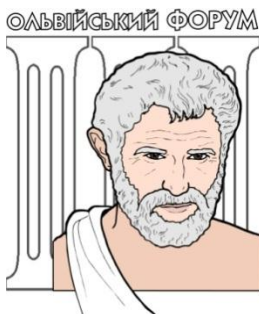
ТЕЗИ

Том 4

**Реформування публічного управління
та адміністрування в умовах децентралізації
влади та наближення її до європейських стандартів**

Політична наука в Україні та зарубіжжі

**Актуальні проблеми міжнародних відносин:
глобальний та регіональний аспекти**

9–12 червня 2016 р.
Миколаїв, Україна

Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2016: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» : тези. – Том 4. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів. Політична наука в Україні та зарубіжжі. Актуальні проблеми міжнародних відносин: глобальний та регіональний аспекти. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – 108 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійський форум – 2016: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» секцій «Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів», «Політична наука в Україні та зарубіжжі» та «Актуальні проблеми міжнародних відносин: глобальний та регіональний аспекти».

**Секція: РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА НАБЛИЖЕННЯ
ЇЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

УДК 328.185(410)

Беглиця В. П.,
*д-р наук з держ. упр., доцент кафедри
державної служби, проректор з наукової роботи,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

**ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ФОРМУВАННЯ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ**

Корупція – одне найбільш деструктивних соціальних явищ, котре заважає оптимальному розвитку будь-якої держави, ефективності державного управління та нормальному функціонуванню всіх соціальних інститутів. Зараз для України є одним із першочергових завдань саме мінімізація впливу цього фактору на процес реформування системи державного управління. З огляду на обраний євроінтеграційний шлях, є актуальним дослідження та визначення основних напрямів боротьби з корупцією та насамперед протидії їй. Це зумовлено тим, що європейські країни пройшли на цьому шляху далеко вперед та спромоглися звести до мінімуму рівень корумпованості.

Великобританія – одна з основних держав планети зі стійкою економікою, високою правовою культурою громадян, престижем владних і правоохоронних органів, крім того, є прикладом найдавнішого демократичного пристосування між суспільством та державою. Однак, незважаючи на це, проблеми корупції перебувають у колі інтересів науковців та працівників правоохоронних організацій цієї держави.

У теорії правничої науки у Великобританії можна відшукати велику кількість визначень корупції. Однак загальної дефініції, що фіксувалася б у законодавстві й застосовувалася в практичній роботі правоохоронних органів, немає. Якщо дослідити англійську академічну літературу, крім того, роботу працівників поліції та прокуратури Англії, можна дійти висновку, що корупція не розглядається окремо як самостійний, незалежний феномен. Дослідження корупційних дій безпосередньо пов'язане з аналізом державних правопорушень, а також організованої злочинності.

Коли британські науковці розповідають про корупцію, вони акцентують увагу на зловживанні посадовим становищем чи політичною посадою, метою якого є отримання речових цінностей або якихось пільг. Важливість одного або іншого корупційного діяння зумовлюється так званою соціальною увагою, що є основним фактором під час прийняття рішень щодо засудження наділеного владою громадянина. У разі якщо вирок особистості через корупційну дію здатний стати причиною підриву престижу уряду або якщо злочин не становить значної соціальної загрози, проте витрати на пред'явлення обвинувачення можуть бути достатньо вагомими, правоохоронці відмовляють у провадженні слідства, спираючись на значні витрати й незначне порушення суспільного інтересу.

У Великобританії виділяється кілька різновидів корупції за сферою її прояву: банківська, політична та поліцейська.

Найбільш небезпечною конфігурацією корупційної діяльності визнається корупція політична. Найбільше вплив політичної корупції пов'язують із протизаконним або прихованим фінансуванням політичних партій чи політичних постатей. З метою подібного фінансування застосовуються доходи, отримані неправомірно, ухиленням від сплати податків, фіктивного банкрутства, шахрайства, застосування та прийняття фальшивих фінансових документів та інших правопорушень. Англійські експерти вважають перспективним та доцільним дослідження зв'язку між громадсько-політичним фінансуванням, махінаціями та відмиванням коштів. Суб'єктами такого роду корупції визначаються, як правило, видатні суспільно-політичні особистості, парламентарі й держслужбовці найвищого ступеня. У такому випадку сприйматиметься це як вид чиновницької злочинності, у якому правопорушення робляться людьми, наділеними владою.

Продажність у національному секторі, крім того, є формою суспільно-політичної корупції, але вона має свої особливості, оскільки правопорушення робляться у сфері регіонального управління, службовцями місцевої влади, мерій та інших менеджерів, посадові обов'язки яких пов'язані з наданням адміністративних послуг. Найбільш частим правопорушенням у цій сфері є розтрата, застосування національних або громадських фондів в індивідуальних інтересах. Такі типи корупції характеризуються однаковими ознаками. По-перше, мається на увазі тісний зв'язок приватного сектору з політичними діячами, що породжує конфлікт поміж суспільним та індивідуальним інтересом з боку працівника. По-друге, тісний взаємозв'язок із відмиванням коштів та організованою злочинністю, які мають міжнародний характер. Сама по собі корупція є міжнародним феноменом. Суспільно-політичні діячі та бізнесмени найвищого ступеня практично постійно застосовують інші

держави з метою розташування та відмивання коштів, які вони придбали в підсумку корупційної та злочинної діяльності.

Так звана поліцейська корупція – отримання хабара працівниками правоохоронних органів, що пов'язане з виконанням їхніх прямих посадових обов'язків, а також злочинне використання владних повноважень. Крім того, до цієї групи належать дисциплінарні злочини, що вчинені працівниками поліції проти людей, пов'язані зі зловживанням поліцейської влади. Розглядаються подібні злочини кримінальним законодавством, а також дисциплінарним статутом поліцейської служби.

В англійській пресі та науковій літературі найчастіше застосовується термін «банківська корупція». Під неї підпадають працівники банку, що зловживають функціональним статусом у власних інтересах. Проблема в тому, що окремі банки та банківські представники володіють особливим статусом у сфері державного управління, оскільки економічні процедури будь-якого ступеня виконуються тільки шляхом банківських операцій. Банки, з одного боку, виконують функції приватної фірми, основна мета якої – отримання доходів, а з іншої боку, вони виконують функції спостереження за законністю економічних процедур, якими наділяє їх законодавство. Отже, наприклад, відповідно до законодавства, спрямованого на боротьбу з відмиванням коштів, банківські співробітники повинні доповідати в поліцію або Національну службу Кримінальної розвідки щодо кожної сумнівної економічної процедури. Поширені епізоди, коли банківські співробітники прикривають очі на сумнівні процедури, за що отримують певну винагороду. Також вони можуть допомогти правопорушникам здійснювати злочин проти банку чи вкладників банку, інших установ, використовуючи можливості банку, у якому працюють.

Розслідуванням дій, які підпадають під ознаки корупційних діянь, займається поліція. У структурних підрозділах, що займаються боротьбою зі шахрайством у правоохоронних органах Великобританії, є особлива категорія, до якої належать детективи, які спеціалізуються на розслідуваннях правопорушень у державному та громадському секторі. Така категорія називається «Public Sector Corruption Section», займається вона розслідуваннями корупційних дій у громадському секторі.

Якщо втрати з корупційного діяння перевищують суму 2 млн фунтів стерлінгів, чи правопорушення є досить тяжким, або має значний соціальний інтерес, у такому випадку подібне правопорушення розслідуватиметься Організацією з розслідування серйозного шахрайства (Serious Fraud Office). Працює вона з 1988 р. в підпорядкуванні Міністерства юстиції Великобританії. Однак такого роду підхід є єдиним для всіх фінансових правопорушень, а корупція не акцентується саме як окреме спрямування діяльності цієї установи.

Розслідуванням поліцейської корупції займається спеціалізований відділ, що складається з досвідчених правоохоронців, які вповноважені здійснювати подібні слідства. Вони виконують свої обов'язки та звітують про підсумки своєї діяльності перед Міністерством внутрішніх справ.

Якщо підсумувати, витоки корупції у Великобританії мають соціальне та культурологічне підґрунтя. Сама ж структура боротьби з корупцією є досить дієвою та базується на тісній співпраці владних установ із приватним сектором.

УДК 35.077-44.337(477)

Євтушенко О. Н.,

д-р політ. наук, професор, завідувач кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики, Інститут державного управління, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Євтушенко Л. Є.,

учитель історії, учитель вищої категорії, учитель-методист ЗСОШ № 22, м. Миколаїв, Україна

О. І. ВАСИЛЬЧИКОВ ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

«Великі реформи» не тільки змінили усталені основи суспільного устрою й систему управління російською державою, вони породили полеміку серед учених із питання співвідношення самоврядування з організацією державної влади в губерніях і повітах, його структури та місця в державному устрої імперії. У ході дискусії розвиток отримали громадівська (громадівсько-господарська) і державницька теорії самоврядування, які в основному стосувалися різних підходів до оцінки природи земського самоврядування.

З'являються дослідження, у яких аналізується російський та європейський досвід співіснування державних органів і органів самоврядування. Одна з робіт «Про місцеве самоврядування ...» належала князю О. Васильчикову (27.10.1818–02.10.1881).

Прихильник ліберальних поглядів, О. Васильчиков бачив у самоврядуванні реалізацію права народу в управлінні справами своєї батьківщини. Він вважав, що місцева громада (община) повинна мати права для захисту місцевих інтересів, виконання тих завдань, які вона сама собі ставить.

Узявши для порівняння самоврядування в Англії, адміністративну централізацію у Франції, станові установи в Пруссії, О. Васильчиков на фактичному матеріалі показує, що:

– місцеве самоврядування в Англії здійснюється місцевими жителями, які володіють майном (землею) у межах приходу і платять із нього збір, під контролем вищої адміністрації, яка ревізує, перевіряє їхні дії, але безпосередньо через коронних чиновників нічим не управляє;

– у Франції місцеві органи (ради) – слухняні й корисні помічники центральної влади, тобто французька система управління будується на ієрархічній структурі управління, у якій владні повноваження концентруються на верхньому рівні керівництва (*на нашу думку, така система управління не тільки бюрократизує управління на місцях, вона обмежує самостійність самоврядування і тим самим порушує розумний баланс між державними органами й органами самоврядування, породжує конфлікти між владою й населенням і призводить до соціального вибуху*);

– внутрішнє управління в Німеччині, точніше Пруссії, з її становою організацією – це поєднання двох протилежних начал: самоврядування знизу й бюрократизму зверху (*на нашу думку, поєднання самоврядування та бюрократії призводить до особистісних зловживань чиновників незалежно від того, у яких органах влади вони служать*);

– внутрішнє (земське) управління в Росії належить до представництва не народу, а землі, до інтересів не державних, а місцевих, а тому підкреслює нерозривний зв'язок народу із землею (*тобто процес становлення самоврядування пов'язаний із місцевими інтересами, у першу чергу економічними на певній території. Саме ця специфіка російського світського побуту стала основою «суспільно-господарської теорії» самоврядування*).

Учений переконливо на прикладах показує, що самоврядування уживається з усіма формами правління: самодержавною та представницькою, монархічною та республіканською. Відмінність, вважає він, полягає тільки у формі управління: земський, громадський (управління доручається місцевим обивателям) або бюрократичний, наказний (місцеве управління доручається людям стороннім).

Олександр Іларіонович вважає, що в Росії «новітні перетворення, селянське, земське і судове, ввели саме той порядок управління, який ми називаємо самоврядуванням», тобто «за яким місцеві справи і посади завідуються і заміщаються місцевими жителями».

Однак, вважає він, «надмірне розширення влади місцевих зборів не завжди відповідає правильному поняттю про самоврядування», а будь-яка невизначеність у законі, яка стосується визначення «меж влади більш небезпечна, ніж корисна для самостійності земських установ». Для поліпшення самоврядування в Росії, князь пропонує законодавчим шляхом впорядкувати відносини між адміністрацією, громадськими й земськими установами. Якщо цього не зробити, вважає він, то між

адміністраціями та земствами, що займаються, по суті, одними й тими ж справами, але з різних позицій, обов'язково будуть виникати конфлікти, а тому для вирішення спірних питань потрібна влада законодавча.

О. Васильчиков наполягає на тому, що право верховної державної влади – установлювати закони й податки, а право земств – їх застосовувати й виконувати, враховуючи місцеві особливості. Також князь вважає, що право встановлювати збори, обов'язкові для всіх місцевих жителів, може бути надано місцевій владі тільки за предметами, які названі в законі. Що стосується порушень, то вони повинні вирішуватися в судовому порядку.

Треба підкреслити, що погляди О. Васильчикова на самоврядування являють собою оригінальну й цілісну теорію, суть якої полягає в тому, що самоврядування:

- це особлива форма самоорганізації населення певної території (губернії, повіту) для участі в місцевому внутрішньому господарському управлінні місцевими справами та проблемами;

- має неполітичну природу, і там, де воно дійсно існує, склалося з трьох простих і безпосередніх дій: розкладки податей, витрат, і поглядів на місцеві суди й розправу;

- може існувати й за найбільш централізованих форм правління, а тому вигідне державі, так як знімає з неї частину турбот і надає місцевим мешканцям право вирішувати ті питання, які могли б обтяжити центральну адміністрацію надмірними витратами.

УДК 351.82

Штиргов О. М.,

*канд. наук з держ. упр., доцент кафедри
місцевого самоврядування, регіонального
розвитку та політичної аналітики,*

Гіржев А. О.,

*аспірант кафедри місцевого самоврядування,
регіонального розвитку та політичної аналітики,
Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДОСВІД СЛОВАЧЧИНИ НА ШЛЯХУ ДО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Десять років тому Словаччина за темпами реформ не сильно відставала від України. У середині 1990-х рр. Словаччина стала

єдиною країною Вишеградської «четвірки», якій відмовили у вступі до Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). У 1997 р. ЄС відклав включення Словаччини до списку своїх потенційних членів. Головна причина – популізм тодішньої влади, яка не проводила ринкові реформи. Словаччина була слабкою країною із серйозними економічними проблемами (дефіцит платіжного балансу сягав 9 %, дефіцит державних фінансів – 6 %), корупцією (підприємства приватизувалися переважно на користь пов'язаних з урядом підприємців). Але приклад Словаччини показав: реформи можна провести швидко й ефективно.

У 1998 р. уряд Словаччини затвердив Концепцію децентралізації, яка стала базовим документом, на основі якого було здійснено та здійснюється перерозподіл повноважень, відповідальності, бюджетних фондів між державою, територіальними громадами та територіальними одиницями більш високого рівня. Концепція базується на трьох складових:

I. Територіальна реформа. У результаті її реалізації було створено другий рівень місцевого самоврядування («краї»), завдяки якому розв'язуються спільні проблеми та реалізуються спільні інтереси громад.

II. Адміністративна реформа, яка полягала в удосконаленні системи органів влади та механізмів їх формування.

III. Децентралізація публічного адміністрування та бюджетної системи, яка включає передачу повноважень та відповідальності на рівень місцевого самоврядування, а також адекватного обсягу фінансових ресурсів.

Особливої уваги заслуговує третя складова цієї Концепції, оскільки аналогічні перетворення відбуваються в Україні вже сьогодні. Децентралізоване управління бюджетною системою характерне для значної кількості розвинених країн. Децентралізація передбачає надання органам місцевого самоврядування права вирішувати низку завдань місцевого рівня та забезпечення їх ресурсами, необхідними для фінансування цих процесів. Оптимальний розподіл повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням є невід'ємною умовою ефективного функціонування фінансової системи в цілому. Першочерговим завданням для України сьогодні є зростання доходів місцевих бюджетів за рахунок децентралізації системи управління державними фінансами.

Органи місцевого самоврядування Словаччини (як і в Україні) мають власні та делеговані державою функції. Відмітимо, що фінансування власних функцій у Словаччині відбувається за рахунок власних доходів бюджетів. Через це органи влади на місцевому рівні неабияк зацікавлені в зростанні доходів, а тому:

а) мають стимул для реалізації податкового потенціалу на відповідній адміністративно-територіальній одиниці, що загалом підвищує фіскальну ефективність податкової політики;

б) значну увагу приділяють стимулюванню ділової активності на власній адміністративно-територіальній одиниці, що сприяє зростанню доходів місцевих бюджетів, а на національному рівні – зростанню економіки;

в) самі активно займаються комерційною діяльністю з метою отримання додаткових коштів до бюджету, що також стимулює ділову активність.

Як результат, у 2005–2012 рр. місцеві громади (найнижчий рівень бюджетування) отримували у свої бюджети 70,3 % прибуткового податку, 23,5 % цього податку пішли на рахунки самоврядних країв (більш високий рівень) і тільки 6,2 % – у державний бюджет. Усі надходження від податку на автотранспорт – до бюджетів краю, а всі надходження від податку на нерухомість отримали, знову ж таки, місцеві громади.

Проте, незважаючи на викладене, виникає питання: чи не випереджає в Україні фінансова децентралізація адміністративно-територіальну реформу? Адже логічно, здавалося б, спочатку об'єднати населені пункти в громади з більш-менш прогнозованим економічним потенціалом, а потім уже наділяти їх фінансовими повноваженнями. Досвід Словаччини говорить про те, що це зовсім не хибний шлях. Фінансова (чи, напевно, фіскальна) децентралізація дала громадам той необхідний стимул, який дав їм змогу набратися сил і визначитися, як формувати самодостатні об'єднані територіальні громади.

УДК 351:658.26(477)

Стоян О. Ю.,

д-р наук з держ. упр., доцент (б. в. з.)

кафедри державної політики та менеджменту,

Інститут державного управління,

Чорноморський державний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МОНІТОРИНГ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОБУДОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ПРИНЦИПАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Всесвітній саміт ООН зі сталого розвитку у 2002 р. підтвердив прихильність усього світового співтовариства до ідей сталого розвитку, в

основі яких – триєдина концепція еколого-соціально-економічного стійкого розвитку. Екологічні складові визначено невід’ємними частинами людського розвитку. Наука в поєднанні з практикою довела, що існує реальний взаємозв’язок між різними видами економічної діяльності та їхніми екологічними наслідками. Це дає можливість розробки випереджувальної політики як такої, що зможе забезпечувати відвернення або реальне зменшення шкідливого впливу на довкілля. Особливу роль у реалізації такої політики відведено моніторингу найбільш шкідливих видів впливу на довкілля на всіх його адміністративних рівнях. По-перше, це дозволяє відслідковувати первісний, початковий етап шкідливого впливу будь-якого виду і підвищує якість інформації, оцінки впливу. По-друге, гарантує прийняття своєчасного екологічно обґрунтованого рішення.

Моніторинг як головний інструмент для якісного управління навколишнім природним середовищем проводиться для одержання або отримання кількісної інформації щодо поточних рівнів шкідливих чи потенційно шкідливих параметрів якості повітря, води та ґрунту. Інформація, отримана шляхом моніторингу, дає можливість зробити оцінку одержаних збитків від забруднення води, повітря та ґрунту, підвищення чи зниження рівнів специфічного забруднення, параметрів, необхідних для виконання заходів управління.

Такі оцінки потрібні для порівняння отриманих даних зі стандартами і в разі їх перевищення – інформування відповідних владних структур. Впливом визнаються будь-які зафіксовані наслідки: на безпеку та здоров’я населення, воду, повітря, ґрунт, флору та фауну, клімат, пам’ятки історії та архітектури, які, безумовно, є пов’язаними між собою та з діяльністю, щодо якої застосовується моніторинг. Урешті, у підсумку вплив призведе й до змін соціально-економічного характеру території, регіону, держави.

Моніторинг – це основа екологічної політики. Під екологічним моніторингом розуміють систему спостережень, оцінки й контролю стану довкілля для вироблення заходів на його захист, раціональне використання природних ресурсів, передбачення критичних екологічних ситуацій та запобігання їм, прогнозування масштабів можливих природних змін.

Для організації моніторингу в Україні, на наш погляд, було б доцільним взяти за основу існуючі положення Транскордонного моніторингу довкілля, які виписані Конвенцією впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Експо, 1991 р., Фінляндія). Вказані положення вже пройшли апробацію моніторингу багаторічною міжнародною практикою, а також відповідають принципам декларації

про навколишнє середовище та розвиток (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), незважаючи на те, що вказані принципи визначено понад 20 років тому, вони є визначальними та актуальними до цього часу.

Ефективне екологічне управління можливе лише за умови наявності надійної системи екологічного моніторингу, яка, у свою чергу, у системі управління якістю довкілля є її основою та головним інструментом. Розуміючи це, країни ЄС приділяють достатньо велику увагу всебічному розвитку моніторингу. Десятки директив ЄС та міжнародних угод затверджують різноманітні програми, дослідження, визначають форми, методи та різноманітні вимоги в організації процесів моніторингу довкілля.

Нормативно-правова база України визнає моніторинг довкілля системою, що спостерігає, збирає, передає, зберігає й аналізує інформацію про стан навколишнього середовища та виконує прогнозування його змін і розроблення науковообґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

На практиці в багатьох випадках чинний моніторинг не завжди дає бажані результати. Головний недолік – відсутність ґрунтового аналізу та прогнозу подальшого розвитку подій або недостатній рівень їх наукового обґрунтування. Саме тому такий моніторинг втрачає свою цінність і не може бути підґрунтям для вжиття відповідних заходів реагування владними структурами.

Отже, навіть за наявності єдиної державної екологічної політики, єдиної державної системи екологічного моніторингу загроза здоров'ю людини й навколишньому середовищу з кожним роком загострюється, і до того ж ресурсно-екологічна загроза стала складовою частиною національної безпеки України.

Стратегічні рішення, прийняті Україною, визначили сталий розвиток як пріоритетний напрям. Серед багатьох першочергових завдань, які постали перед суспільством і потребують свого вирішення, безумовно, до ключових треба віднести завдання перед науковцями та практиками – створити нові технології, системи, еталони та моделі еколого-соціально-економічного розвитку країни, які б забезпечували сприятливе природне середовище, здорове та безпечне життя громадян, відповідну економіку в інтересах нинішнього покоління та врахування потреб майбутніх поколінь, зокрема створення або планування керованих систем.

Для реалізації цих завдань необхідні нові, всебічно підготовлені кадри, моніторингова інформація біо- та соціосфери, наукові обґрунтування, обладнання та інвестиції.

Але розпочинати ці процеси вкрай необхідно, адже суспільство повинно мати сучасний інструментарій – моніторинг свого сталого розвитку.

Дерега В. В.,
*канд. політ. наук, доцент кафедри державної політики
та менеджменту, Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ТА РЕЛІГІЙНІ СВОБОДИ В КОНСТИТУЦІЇ УГОРЩИНИ 2011 РОКУ

Основний Закон Угорщини (Magyarország Alaptörvénye) – найновіша та найконсервативніша Конституція серед держав-членів Європейського Союзу її було підписано президентом держави 25 квітня 2011 року, і з 1 січня 2012 року вона вступила в силу. Законопроект було підготовлено крупною політичною партією Фідес (Fidesz), лідером якої є прем'єр-міністр Віктор Орбан.

Текст Основного закону починається з перших слів державного гімну: «Боже, благослови угорців!». Преамбула містить символічне утвердження від імені Угорського народу: «Мигордізате, що наш король Святий Іштван тисячу років тому заклав міцні основи угорської держави та перетворив нашу батьківщину в частину християнської Європи». Це положення відображає посилення релігійного підґрунтя в документі та однозначне відкидання ідеології націонал-соціалістичного й комуністичного режимів.

Вищезгадана преамбула визнає провідну роль християнства у становленні історичної угорської нації: «Ми визнаємо роль християнства в збереженні нації. Поважаємо різноманітні релігійні традиції нашої країни». Це свідчить про бажання Угорщини, а також інших нових держав-членів чинити опір процесу «денаціоналізації» та дехристиянізації держави в рамках ЄС.

Ці положення стали об'єктом критики й тиску на уряд Угорщини, однак вони не є унікальними в Європі. Більша частина європейських держав визнає основоположні християнські цінності, що відображено в Основних Законах. Преамбула Ірландського Верховного Закону (від 29 грудня 1937 року) оголошує: «В ім'я Пресвятої Трійці, від якої походять всі влади і до якої як до нашої останньої надії мають бути спрямовані всі дії людини і Держави, Ми, народ Ейре, смиренно визнаючи всі наші обов'язки перед нашим Священним Господом Ісусом Христом ... видаємо і встановлюємо для себе цю Конституцію». Стаття 13 Конституції Болгарії визначає православне християнство як офіційну релігію Болгарії: «Традиційною релігією в Республіці

Болгарія є східно-православне віросповідання». Аналогічні норми містить Конституція Греції (рік прийняття – 1975): «Панівною релігією в Греції є Східне Православ'я, яке визнає Господа нашого Ісуса Христа як його главу, і нерозривно об'єднане з ученням Великої Церкви Христа у Константинополі і святими апостольськими канонами і традиціями». Подібні положення закріплені і в Конституціях інших держав-членів ЄС, таких як Італія, Норвегія, Данія, Великобританія.

Стаття VII розділу «Свобода та відповідальність» угорської Конституції проголошує: «Кожен має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає в себе свободу обирати або змінювати релігію чи інше переконання і свободу проявляти свою віру або інше переконання, чи ігнорувати такий прояв, відправляти або проповідувати шляхом здійснення релігійних дій, обрядів або в інший спосіб, як одноособово, так і спільно з іншими, відкрито або в приватному житті. Держава та церкви діють відокремлено. Церкви незалежні. Держава взаємодіє з церквами з метою досягнення громадських цілей». Для поширення релігійних чи інших переконань совісті закон передбачає можливість використання засобів масової інформації.

Основний Закон Угорщини поважає людське життя й надає йому особливий захист. Так, у статті II розділу «Свобода та відповідальність» закріплюється: «Людська гідність недоторкана. Кожен має право на життя і людську гідність, життя зародка захищене з моменту зачаття». Деякі інші країни також з особливою повагою ставляться до людського життя. Наприклад, стаття 40 Конституції Ірландії проголошує: «Держава визнає право на життя ненародженого та, маючи на увазі рівне право на життя матері, гарантує у своїх законах повагу цього права і за можливістю захищає і підтримує його своїми законами». Преамбула до Конвенції про права дитини проголошує: «Дитина, через свою фізичну та розумову незрілість потребує спеціальної охорони та піклування, включно з відповідним правовим захистом, як до, так і після народження ...». Принцип права на життя насправді є міцною основою для державотворення, й нерозривно пов'язаний із конституційним оголошенням цінності людської гідності.

У пункті 1 статті L зазначається, що Угорщина захищає інститут шлюбу між чоловіком і жінкою як добровільно встановлені подружні стосунки, а також сім'ю як основу збереження нації. У наступних пунктах зазначено, що Угорщина підтримує народження дітей, захист сімей регулюється кардинальним законом. Ці положення свідчать про прагнення до захисту сім'ї та гетеросексуального шлюбу.

Заборона діяльності, спрямованої на евгеніку, знайшла свій вияв у положеннях статті III: «Забороняється евгенічна практика, спрямована на відбір людей, використання людського тіла або його частин як

джерела наживи, а також клонування людей». Відповідні принципи відображені й у законодавчих документах інших європейських держав, а також у міжнародному праві.

Цей основний закон Угорщини відрізняється певним, але не надто радикальним, за висновками Меморандуму Європейського правового центру, поворотом до традиційних «правих» соціокультурних цінностей європейського суспільства, які є запереченням сучасної постмодерністської парадигми суспільного розвитку, яка вже давно стала законодавчо закріпленою практикою в таких державах-членах ЄС, як Нідерланди, Німеччина, Швеція,

Нова Конституція характеризується передусім такими рисами: заснована на традиційних цінностях, відкидається атеїстичне та постмодерністське уявлення про суспільство. Не дивно, що прихильники постмодерністського суспільства (і в першу чергу мультикультурна й секуляристська коаліція, а також захисники права на аборт та лоббісти ЛГБТ) вважають Конституцію небезпечною та неприйнятною. Ці сили чинять тиск на Угорщину й намагаються змусити державу внести зміни в текст документу.

Конституційні принципи, відображені в новій Конституції Угорщини, і які характеризують ставлення до сім'ї та релігії, формулюються так: відродження християнських цінностей; співробітництво між церквою та державою; захист права на життя та людську гідність від моменту зачаття; захист сім'ї та гетеросексуального шлюбу; заборона діяльності, спрямованої на евгеніку. Ці положення захищають традиційні сімейні та релігійні цінності угорського народу й відображають орієнтацію на національні інтереси Угорщини.

УДК 351

Тимофєєв С. П.,

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики, Інститут державного управління, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МІСЦЕ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ В НАЛАГОДЖЕННІ КОНТАКТУ МІЖ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Для розбудови громадянського суспільства та формування розвиненої правової держави розвиненість системи зв'язків із громадськістю має

вирішальне значення. Громадськість зацікавлена в ефективній реалізації державної інформаційної політики. Доступ до інформації повинен бути вільним та максимально спрощеним для пересічного громадянина. Враховуючи це, органи публічної влади мають використовувати у своїй діяльності новітні інформаційні технології та сучасну методику забезпечення взаємозв'язків між владою та суспільством.

Під час становлення в Україні новітньої публічної політики саме система зв'язків із громадськістю є понад усе необхідною, оскільки фахівцям у цій сфері частіше за все доводиться висвітлювати в засобах масової інформації поточні події, зміни в роботі органів влади чи дії політиків у позитивному плані.

Діяльність підрозділів зі зв'язків із громадськістю в органах публічної влади найчастіше наближається до моніторингу подій, реагуючи на них пост-фактум. Бажаним при цьому є випередження можливих негативних наслідків, розробка та здійснення тривалих інформаційних програм, що розраховані на перспективу й на формування стійкого позитивного іміджу органу публічної влади.

Зараз украї важливим є забезпечення постійного діалогу між підрозділами зв'язків із громадськістю різних органів публічної влади. Це дасть змогу створити єдину комунікаційну політику та методику формування позитивного іміджу.

Виходячи з цього, постає актуальне питання регулятивної зв'язків у таких системах:

- горизонтальна – між органами публічної влади одного рівня;
- вертикальна – між органами центрального, регіонального та місцевого рівня через відділи зі зв'язків із громадськістю;
- внутрішньоорганізаційна – між підрозділами зі зв'язків із громадськістю, з одного боку, та іншими підрозділами органу публічної влади – з другого боку.

У діяльності структурних підрозділів зі зв'язків із громадськістю треба визначити такі функції взаємодії органів влади та громадянського суспільства:

- комунікація суб'єктів та об'єктів політичного процесу;
- контроль громадської думки, моніторинг процесів, що відбуваються в суспільстві, дослідження динаміки змін суспільних настроїв;
- інформування суспільства відносно власної діяльності;
- вербалізація настроїв, що превалюють у суспільстві;
- створення позитивного іміджу органів влади;
- маніпуляція громадськими настроями тощо.

Для демократичних країн є характерним, що влада мусить виконувати зобов'язання інформувати населення стосовно власної

діяльності. На цьому ж рівні стоїть потреба застосовувати механізми залучення широкої громадськості до створення стратегій та програм розвитку, вирішення особливо складних та суперечливих питань, оцінювання якості роботи органів публічної влади тощо.

Розвиток громадянського суспільства в Україні створює умови для активної участі громадськості в управлінських процесах або навіть залучення до прийняття управлінських рішень. Зв'язки з громадськістю перетворилися на обов'язковий елемент функціонування органів влади всіх рівнів. На нинішньому етапі за умов упровадження нової парадигми державного управління на органи влади покладається забезпечення відкритості та прозорості в управлінні публічними справами. Громадськість повинна мати доступ до інформації, необхідної для участі в громадському житті, виборах, процесі прийняття рішень та обговоренні політики органів влади, яка має бути чіткою та зрозумілою для них.

Система державного управління в Україні буде ефективна лише за наявності інформатизації між усіма її складовими. Головним напрямом функціонування органів влади є створення єдиної інформаційної системи засобів та інструментів, що створять сприятливі умови для роботи інформаційних ресурсів, спростять збір, обробку та використання інформації для здійснення інтересів громадян, розвитку нових технологій, поліпшення соціально-економічного стану, зростання продуктивності праці та розвитку духовності.

Зв'язки з громадськістю займають головне місце у створенні позитивного іміджу органів публічного управління. У контексті реформування державного управління інститут PR треба розуміти як вплив на громадську думку з метою формування очікуваної поведінки та розглядати PR як технологію, що формує сучасну політику.

Головною особливістю сучасних мас-медіа є розповсюдження соціально вагомої інформації, котра відображає дійсність, життєдіяльність громади в цілому. Від характеру та способу подачі інформації в суспільстві формується певна система цінностей та пріоритетів, що, у свою чергу, формує ставлення громадськості щодо діяльності органів влади. Отже, інформація через ЗМІ перетворюється на своєрідне джерело влади, через яке можна здійснювати вплив на велику кількість людей.

Не викликає сумніву й те, що в сьогоденні політичній системі йде загострення боротьби за можливість контролювати засоби масової інформації. Це означає, що реалізація завдань органів влади в інтересах суспільства може провадитись тільки за умови, коли громадян будуть вчасно інформувати щодо поточної діяльності, а також із боку ЗМІ не буде тиску.

Зв'язки з громадськістю є одним із головних елементів діяльності органів публічного управління. Однак є достатньо велика вада, оскільки

підрозділи, що відповідають за цей процес, потребують певної методології, підготовки кваліфікованих кадрів, практичного досвіду та майстерності застосувати всі можливі прийоми у своїй практичній діяльності.

Зв'язки з громадськістю передбачають налагодження двосторонніх зв'язків для того, щоб було можливо створити спільний комунікативний простір, використовуючи достовірну, компетентну та повну інформацію для досягнення взаєморозуміння.

Варто відмітити, що суть сучасного інформаційного й комунікативного простору відображається в рамках масового суспільства, до будь-яких суспільно важливих процесів та проблемних питань може бути залучене все суспільство. Це обумовлює постулат, що оперативне застосування зв'язків із громадськістю набуває першочергового значення. Саме тому потрібно систематично проводити моніторинг громадської думки й дослідження настроїв та побажань суспільства, потім повинна проводитись аналітична робота, яка, у свою чергу, виливається в стабільно діючі зв'язки з громадськістю.

У системі державного управління зв'язки з громадськістю виступають в ролі інструмента управлінського впливу, сама ефективність якого прямо залежить від регулярного функціонування підрозділів у зв'язках із громадськістю. Україні потрібно більш детально освоювати методи зв'язків із громадськістю, діяльність, що спрямовується на висвітлення управлінських рішень у системі державного управління.

Методи впливу на громадську думку стають дедалі різноманітнішими й витонченими, і тому необхідно більш кваліфіковано підходити до застосування PR на практиці. Необхідно запрошувати більш кваліфікованих спеціалістів зі зв'язків із громадськістю для забезпечення постійних консультацій, віднаходити варіанти співпраці з PR-менеджерами, які добре зарекомендували себе в приватному секторі чи під час виборчих кампаній.

Щоб відбулися позитивні зміни у зв'язках органів влади з громадськістю, потрібен перехід до розуміння комунікації як інструмента стратегічного управління (стратегічного менеджменту). Поліпшення репутації органу публічної влади прямо залежить від посилення переконань серед широкого загалу про легітимність функціонування відповідного органу. Першочерговим є забезпечення постійної підтримки двостороннього зв'язку, що вимагає від органів влади та їхніх керівників майстерності в зміні стратегії, якщо громадськість відхиляє панівну політику організації чи не визнає її законність. В основі такої концепції лежить принцип, відповідно до якого суспільство припускає вплив на себе тільки за умови готовності органу публічної влади до діалогу з метою узгодження положень своєї діяльності.

Бондар Г. Л.,

*канд. політ. наук, доцент кафедри державної служби,
Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

РІЗНОВИДИ ТА ФУНКЦІЇ ПЕРЕГОВОРІВ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

1. Переговорами за умов конфлікту можна назвати лише ті з них, які спрямовані на спільне вирішення проблеми.

2. Існує три різновиди переговорів залежно від зацікавленості сторін.

3. Основні функції переговорів.

1. Однією з найважливіших особливостей переговорів є те, що інтереси сторін частково збігаються, а частково розходяться. За повної розбіжності інтересів спостерігаються конкуренція, змагання, протиборство, конфронтація й, нарешті, війни, хоча навіть у війнах у сторін є спільні інтереси. Під час переговорів оцінка співвідношення інтересів учасниками конфлікту може змінюватися.

Складний перетин інтересів і неможливість реалізувати їх поодино, шляхом однобічних дій робить учасників переговорів взаємозалежними. Це важлива риса переговорів. Чим більше сторони залежать одна від одної, тим більшою мірою вони обмежені у своїх однобічних кроках і, отже, тим більше змушені шукати рішення разом шляхом переговорів.

Важливо мати на увазі, що від інших різновидів спілкування переговори відрізняє наявність проблеми, яку необхідно вирішити спільними зусиллями. Якщо цього не відбувається, то спілкування зводиться до дискусій, консультацій, обговорень. Переговорами за умов конфлікту можна назвати лише ті з них, які спрямовані на спільне вирішення проблеми.

Спрямованість на спільне вирішення проблеми одночасно є й головною функцією переговорів. Це те, заради чого проводяться переговори. Реалізація цієї функції залежить від ступеня зацікавленості учасників у пошуку рішення, яке б влаштувало всіх.

2. Існує три різновиди переговорів залежно від зацікавленості сторін. Перший різновид складають такі переговори, за яких учасники (або один з учасників) мало зацікавлені в їхньому позитивному вирішенні або байдужі до нього. Другий різновид переговорів – це

переговори, за яких сторони хоча й виявляють зацікавлення щодо досягнення результатів, але досить помірно, яке стосується переважно загальної перспективи. До третього різновиду належать переговори, за яких учасники реально зацікавлені в спільному вирішенні проблеми. Відповідно, якщо всі учасники орієнтовані на третій різновид, то переговори, напевно, закінчатся вдало, тобто проблему буде вирішено. Можливе досягнення домовленостей у тому випадку, якщо одна зі сторін виявляє виважене зацікавлення щодо них, а інша – сильне. За незначного зацікавлення сторін згоди, скоріше за все, не буде досягнуто.

3. Реалізація функції «спільного вирішення проблеми» шляхом переговорів не обов'язково означає її остаточне розв'язання. Наприклад, сторони усвідомлюють небезпеку, яку містять у собі однобічні кроки, і починають переговори. Але на цьому етапі учасники не бачать можливого вирішення шляхом переговорів і розуміють, що вони не готові до спільних дій і рішень, або вважають їх невігідними й передчасними. Метою таких переговорів є «заморожування» подальшого розвитку конфліктних відносин. Найбільш істотними функціями переговорів, крім головної, є такі:

- інформаційно-комунікативна;
- регулятивна;
- функція вирішення власних внутрішньополітичних і зовнішньополітичних завдань;
- пропагандистська.

Інформаційно-комунікативна функція наявна майже в усіх переговорах. Виняток можуть становити переговори, які проводять для «введення в оману», але й у них є комунікаційний аспект, хоча й мінімальний. Сутність інформаційно-комунікаційної функції полягає в тому, щоб з'ясувати точку зору протилежної сторони, надати інформацію про свої інтереси, побоювання, підходи до розв'язання проблеми, перш ніж сторони почнуть домовлятися. Найбільш інтенсивним цей процес є на початку переговорів.

Інколи буває, що учасники конфлікту, вдаючись до переговорів, зацікавлені лише в обміні поглядами, точками зору. Такі переговори розглядаються сторонами як попередні, а їхня функція є суто інформаційною.

Спорідненою з інформаційною є комунікативна функція, пов'язана з налагодженням і підтримкою зв'язків і відносин учасників конфлікту. Її основні завдання: установлення постійних каналів комунікації, обмін точками зору й обговорення підходів до розв'язання проблеми.

Наступна важлива функція переговорів – регулятивна. За її допомогою здійснюються регуляція, контроль і координація дій учасників. По-перше, вона часто реалізується в тих випадках, коли вже є домовленості й переговори ведуться з приводу виконання прийнятих раніше рішень. По-друге, регулятивна функція використовується для контролю. Якщо встановлене перемир'я та мирні переговори тільки розпочалися, то зміст контролю зводиться до того, щоб, наприклад, обговорити суперечливі випадки порушення угод щодо перемир'я. А якщо учасники конфлікту вже досягли домовленостей про мир, то наступні переговори можуть використовуватися для з'ясування питань про дотримання цих домовленостей. Утім, регулятивну функцію може бути використано й для того, щоб шляхом контролю за діями протилежної сторони спробувати нав'язати їй своє рішення.

Крім того, переговори можуть використовувати ті чи інші учасники для вирішення власних внутрішньополітичних і зовнішньополітичних завдань.

Інколи переговори потрібні для того, щоб слугувати свого роду «маскуванням» («введенням в оману»), коли насправді домовленості зовсім не потрібні, оскільки вирішуються зовсім інші завдання. «Маскувальна» функція переговорів використовується для початку збройного нападу. Зміст таких переговорів полягає в тому, щоб провести їх і навіть укласти угоди з метою виграти час, «приспати» пильність супротивника, а під час початку збройних дій опинитися в більш вигідному становищі.

Пропагандистська функція переговорів полягає в активному впливі на громадську думку з метою роз'яснення широким колам своєї позиції, виправдання власних дій, висування претензій протилежній стороні, обвинувачення супротивника в протиправних діях, залучення на свій бік нових союзників і т. п. У цьому сенсі вона може розглядатися в ролі похідної або додаткової до такої функції, як вирішення власних внутрішньополітичних або зовнішньополітичних проблем.

Отже, будь-які переговори багатфункціональні, припускають одночасну реалізацію відразу декількох функцій, що зазвичай утворюють ієрархію, у якій одна функція є більш важливою для того або іншого учасника переговорів, інша – менш важливою. Причому ця ієрархічна будова може зазнавати змін протягом переговорного процесу. Важливо, однак, щоб головною функцією все-таки залишалось спільне вирішення проблеми.

Андріаш В. І.,
*канд. політ. наук, доцент кафедри місцевого
самоврядування, регіонального розвитку
та політичної аналітики,*
Малікіна О. А.,
*ст. викладач, Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПОЛІТИКА МУНІЦИПАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Зміст політики муніципального розвитку полягає в удосконаленні матеріального, духовного виробництва та соціальних умов життя населення кожного муніципального утворення, яке буде ґрунтуватися на використанні сучасних технологій та дотриманні взаємовигідного поділу праці з іншими муніципальними утвореннями та державними органами. В основі муніципальної політики міститься стратегічні орієнтири.

Муніципальна політика є мистецтвом управління муніципальним утворенням, веденням муніципальних справ, змістом діяльності муніципальних органів влади. Будь-які без винятку елементи муніципального управління набувають політичного характеру, якщо зачіпають інтереси соціальних груп, класів, широких верств населення. Муніципальна політика завжди виступає відображенням певних інтересів, насамперед соціально-економічних, вона впливає з економічного стану муніципального утворення і є ефективною, якщо відповідає потребам розвитку.

На думку В. Кампо, *муніципальна (комунальна) політика* є діяльністю державних, громадських і політичних організацій щодо здійснення закріплених у Конституції та законах положень про місцеве самоврядування, їх удосконалення, визначення пріоритетів у різних сферах місцевого життя тощо.

Державну політику муніципального розвитку можна визначити як цілеспрямовану діяльність держави, яка має на меті подолати або попередити можливі суспільні проблеми в сфері муніципального розвитку із залученням об'єктів та суб'єктів місцевого самоврядування.

Процес формування політики муніципального розвитку складається з декількох взаємозалежних і взаємовизначальних елементів, а саме:

– *соціальної політики* – сукупності дій, спрямованих на зміну умов роботи й життя людей (населення муніципального утворення);

– *структурної політики* – сукупності дій, метою яких є зміна структурних характеристик господарства муніципального утворення та його елементів;

– *політики розміщення* – дій із раціоналізації територіальної організації господарства муніципального утворення;

– *інвестиційної політики* – дій, спрямованих на забезпечення пріоритетних напрямів інвестицій.

Для реалізації вказаних елементів доречно застосування адміністративних, економічних та змішаних методів. Переваги тих або інших методів залежать від багатьох умов, насамперед від умов господарства, які вже склалися, господарського законодавства, сфери реалізації політики.

Для змішаних та економічних методів є характерним охоплення:

- політики цін;
- податкової політики та політики платежів;
- кредитної політики;
- політики дотацій і субсидій;
- лізингової політики;
- зовнішньоекономічної політики;
- розвитку законодавства та прийняття підзаконних актів.

Оптимальне використання таких важелів надасть можливість отримати бажані результати під час реалізації стрижневого сценарію розвитку господарства муніципального утворення, регіону.

Отже, удосконалення управління муніципальним розвитком, спрямоване на здійснення трансформаційних процесів у соціально-економічних системах, неможливе без урахування потенціалу та існуючих резервів територій, ринкових механізмів господарювання. Регулювання муніципального економічного розвитку активізує господарську діяльність у муніципальних утвореннях за рахунок запровадження нових виробничих відносин і поліпшення використання природно-ресурсного та економічного потенціалу.

УДК 351.82:316.3

Сімак С. В.,

канд. наук з держ. упр., доцент, Академія муніципального управління, м. Київ, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОГО ТА ПРИВАТНОГО СЕКТОРІВ

У процесі еволюції економічної думки уявлення науковців про зміст характерні ознаки бізнесу суттєво змінювалися. Якщо виходити з

розуміння слова «бізнес» «справа», то цей термін відбиває будь-яку економічну діяльність. У свою чергу, підприємництво (бізнес підприємницького типу) виникло на певному етапі розвитку суспільства та є результатом капіталістичного способу виробництва.

Отже, зміна підходів до розуміння змісту бізнесу зумовлена змінами на рівні розвитку економіки, соціально-економічних відносин, що складаються в той чи інший період часу.

Австрійський економіст Йозеф Шумпетер, думки якого відображали високий ступінь розвитку економіки та капіталістичних виробничих відносин, вважав головною ознакою підприємця його здатність розробляти й реалізовувати нові комбінації факторів виробництва для випуску інноваційної продукції. Крім того, на його думку, підприємцю притаманні інші специфічні риси, зокрема: інтелект, воля, ініціативність, інтуїція тощо. Необхідно звернути увагу щодо різних позицій учених стосовно взаємозв'язку підприємця із власністю на капітал як однієї з визначальних ознак.

Якщо А. Сміт, Ж.-Б. Сей, Ф. Візер вважали, що підприємцем є той, хто працює зі своїм капіталом, сам управляє своєю справою, тобто виступає власником капіталу, то Й. Шумпетер заперечував право власності як необхідну ознаку підприємця. Така думка була зумовлена змінами, що відбулися в системі капіталістичних виробничих відносин унаслідок поділу функцій власника та менеджера. Менеджер також ставав підприємцем відповідно до всіх його ознак. Власник капіталу міг не володіти характерними рисами підприємця, він наймав менеджера для виконання підприємницьких функцій і вилучення максимально можливого прибутку.

Сутність підприємництва найбільш повно розкривається в процесі виконання його функцій. Учені, які досліджують діяльність підприємств приватного бізнесу, відзначають існування двох видів функцій, виконуваних ними. Ці функції є формами реалізації діяльності цих суб'єктів господарювання відповідно до їхнього призначення.

По-перше, кожне приватне підприємство виконує свою приватну, явно виражену функцію – прагнення забезпечити максимально можливий у певних умовах прибуток. Реалізація цієї функції зумовлює існування інших функцій – функцій «другого плану», покликаних створити передумови для ефективної роботи того чи іншого суб'єкта. Отже, існують так звані функції внутрішнього порядку, які більш детально розкривають явно виражені функції суб'єкта господарювання. Наприклад, Р. Барр, автор праці «Політична економія», ці явні функції класифікує так: організація виробництва; взяття на себе ризику; використання владних функцій з метою реалізації поставлених цілей.

По-друге, кожен суб'єкт підприємницької діяльності виконує одночасно й суспільну функцію, що має прихований характер. Реалізація явної, чітко вираженої функції – отримання максимального прибутку, безпосередньо пов'язана із задоволенням платоспроможного попиту на ринку товарів чи послуг, що означає участь приватного капіталу в будь-якій його організаційно-правовій формі (індивідуальний, корпоративний) у задоволенні матеріальних потреб суспільства. Тим самим знаходить прояв ще один вид функцій первинного суб'єкта господарювання, функцій суспільної значущості, прямо неусвідомлених цим суб'єктом, що, отже, мають латентний, прихований характер.

Треба підкреслити, що реалізація бізнесменом своєї суспільної функції, пов'язаної із задоволенням матеріальних потреб суспільства, характеризується не тільки з точки зору кількісного насичення ринку певним видом продукції, а й ефективністю задоволення платоспроможного попиту на товари та послуги. Ефективність задоволення попиту безпосередньо пов'язана з раціональністю використання економічних ресурсів, із гнучким реагуванням на зміну структури попиту. Ефективне використання ресурсів кожним окремим виробником у кінцевому рахунку забезпечує ефективність функціонування всієї економічної системи.

Отже, бізнес, виконуючи свої прямі функції, забезпечуючи збереження й розширене відтворення належних їм об'єктів власності за допомогою збільшення приватного капіталу, одночасно виконує й суспільні функції, пов'язані зі збільшенням суспільного капіталу та продукту, здатного забезпечити платоспроможний попит на ринку товарів і послуг.

Зростання ролі бізнесу у виконанні громадських функцій, що забезпечують реалізацію суспільних інтересів, поступово сприяють усвідомленню соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством. Латентність суспільних функцій бізнесу почала виявлятися більш чітко. При цьому не держава спрямовує суб'єктів бізнесу до виконання громадських функцій, а вони цілком усвідомлено починають враховувати їх у своїй діяльності.

Враховуючи роль бізнесу в задоволенні потреб суспільства, можна зробити висновок про те, що виконання державою своїх соціально-економічних функцій неможливе без ефективно функціонуючого бізнесу. Це є важливою умовою формування партнерських відносин між бізнесом і державою.

СУЧАСНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Головною відмінною рисою податкових систем усіх розвинених країн є глибокий взаємозв'язок з економікою країни та їхніми економічними пропорціями, а також орієнтація на цілі економічного розвитку. Такий підхід повинен використовуватися в процесі розробки не тільки економічної політики, а й державної політики у сфері оподаткування. Важливим інструментом у реалізації поставлених цілей будь-якої держави є податкова політика, яка здійснює вплив на всю соціально-економічну сферу країни. Податкова політика пов'язана з елементами державного управління. Зокрема, до цих елементів належать: кредитно-грошова політика, торгово-промислова політика, політика ціноутворення та ін.

Держава, уміло формуючи податкову політику, може стимулювати економічний розвиток або стримувати його. На сьогодні важливим і основним напрямом державної податкової політики є забезпечення інноваційного розвитку економіки країни. Показники розвитку виробництва та його ефективності безпосередньо залежать від економічного зростання, підвищення добробуту країни та якості життя. В іншому випадку податкова політика буде стримувати розвиток економіки, негативно впливаючи як на окремі галузі економіки, так і на всю структуру національної економіки в цілому.

Нестабільність податкової системи може негативно позначитися на надходженні податкових доходів до бюджетів різних рівнів. Непередбачувані зміни у сфері оподаткування підривають також мотивацію господарської діяльності юридичних та фізичних осіб. Учасники податкових правовідносин повинні мати на цей рахунок певні гарантії, які дозволять встигнути оцінити зміни й підготуватися до нового механізму оподаткування. Платники податків мають право мати час для того, щоб скорегувати бізнес.

Із проголошенням незалежності Україна прагнула створити власну податкову систему, становлення якої відбувалося за умов економічної нестабільності та гіперінфляції. Податкове законодавство формувалося на основі нормативної бази, успадкованої від адміністративно-командної системи, а засади державної податкової політики розроблялись під

тиском не тільки об'єктивних економічних, а й політичних чинників без належного наукового обґрунтування та аналізу мікро- й макро-економічних наслідків запровадження різних податків та величини їхніх ставок.

Податкове законодавство України складається з Конституції України; Податкового кодексу; Митного кодексу України та інших законів із питань митної справи в частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій із переміщення товарів через митний кордон України; чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання Податкового кодексу та законів з питань митної справи; органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, установленними Податковим кодексом.

Податкову систему України до останнього часу можна було охарактеризувати як нестабільну й непередбачувану. Це пов'язано з частотою і безсистемністю внесення поправок, їх великої кількості. Усе це робило проблематичним планування бізнесу навіть на короткострокову перспективу й призводило до того, що податкові ризики, пов'язані з нестабільністю оподаткування, оцінювалися як надзвичайно високі. Усе це зробило податкову систему України вкрай складною, дуже суперечливою й заплутаною. Практика внесення змін і доповнень показала безперспективність спроб усунення основних недоліків.

Ключовою проблемою економіки України в останні роки є воєнні заходи на Сході України, які призвели до бюджетного дефіциту, який на тлі зростання видаткових зобов'язань держави показав стійкий характер. У свою чергу, державний бюджет із року в рік недоотримує податкові надходження, яких так потребує держава. Відбувається це як за рахунок тривалого періоду високого рівня інфляції, наступного за лібералізацією цін, так і з причини ухилення платників від сплати податків і зборів. Крім того, у більшості економічних суб'єктів склалася негативна думка щодо виконання податкової дисципліни, чому сприяли не тільки велика кількість податків, а й високі їх ставки. Ухилення від сплати податків набуло масового характеру серед платників. Для зміни ситуації, що склалася державою неодноразово робилися спроби підвищити рівень збору податків. Було обрано такі важливі напрями: поліпшення податкового адміністрування й у вдосконалення чинного законодавства щодо податків та зборів.

До пріоритетів реалізації державної податкової політики в сучасних умовах модернізації економіки треба віднести: створення стабільно-

надійних умов для приватної ініціативи та інвестування всіх сфер товаровиробництва для розвитку пріоритетних і конкурентоспроможних галузей реального сектору економіки; активізація експорту товарів, робіт і послуг, стимулювання накопичення та переливу капіталу в динамічно розвинених галузях реального сектору економіки тощо.

УДК 351.9(477)

Лупан М. І.,
*студентка, Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Нині здійснюється побудова нової сучасної Української держави, орієнтованої на нові засади діяльності органів виконавчої влади та, відповідно, на нові підходи до функцій державних органів, їхнього структури та завдань. Однією з умов реалізації соціально-економічних та політичних перетворень в Україні є доведення державного управління до рівня європейських стандартів, налагодження єдиного механізму діяльності всіх органів державної влади, а також вдосконалення самого процесу управління, важливими функціями якого є контроль та облік.

На сучасному етапі розвитку нашої країни актуальності набувають питання удосконалення управління, важливою функцією якого є контроль та облік. Чинна система державного контролю України, незважаючи на значну кількість контрольних органів та служб, потребує значного удосконалення, зокрема через слабку теоретико-методологічну базу, а також недосконалість організації контрольного та облікового процесів. Зазначене, безумовно, вимагає дослідження тенденцій та перспектив розвитку й удосконалення контролю та обліку в системі державного управління України.

Держава не може нормально функціонувати й розвиватись без чітко організованої системи контролю за виробництвом і перерозподілом суспільного продукту та іншими сферами суспільного життя в державі. Контроль є невід'ємним елементом побудови суспільства, який зазнає серйозних змін у процесі розвитку його політичної системи, органів державного та господарського управління, законодавчої й виконавчої влади. Ефективне використання бюджетних коштів є одним із найважливіших принципів, на яких необхідно будувати бюджетну

систему України, і небезпека нецільового використання бюджетних коштів полягає в їх відволіканні від задоволення цих суттєвих суспільних потреб.

Аналіз наукової літератури показав, що ефективність роботи органів державної влади, значно залежить від здійснення контролю за виконанням законів, рішень, розпоряджень, від належної організації їх виконання. Систематичний і всеосяжний контроль є необхідною умовою виявлення й усунення недоліків у діяльності об'єктів управління та причин, що їх породжують.

Необхідність гармонізації обліку в державному управлінні відповідно до світової облікової практики, зміни умов господарювання бюджетних установ, вимагають постановки питання про виокремлення в їх обліковій системі підсистеми управлінського обліку. Проаналізувавши численні матеріали з цього питання, можна зазначити, що до основних причин необхідності активного пошуку ефективних методів ведення й організації управлінського обліку на нинішньому етапі функціонування бюджетних установ можна віднести, зокрема, те, що «у великих бюджетних установах система управління ними ускладнюється, тож без надійного інформаційного забезпечення ця система стає некерованою...».

Проведений аналіз зарубіжного досвіду показує, що саме «контроль за службовою дисципліною в системі органів виконавчої влади» за кордоном веде до прозорості, підзвітності та відповідальності на всіх рівнях влади та створює передумови для високих моральних стандартів і відповідної поведінки державних службовців.

Контроль у державному управлінні є обов'язковим елементом правової держави, гарантом верховенства права; невід'ємним елементом механізмів поділу влади, противаг і стримувань; засобом виявлення й подолання в державі міжінституційних суперечностей та неузгодженостей; механізмом захисту особи від зловживання владними повноваженнями; проявом влади народу безпосередньо та засобом забезпечення основних прав і свобод людини й громадянина. Отже, треба зазначити, що настав час вирішувати питання реформування організаційної побудови системи дієвого державного контролю та обліку, створення правового механізму, який би забезпечував їх ефективне здійснення на чіткій нормативно-правовій базі.

До ключових напрямів удосконалення державного контролю та обліку в Україні, на нашу думку, треба віднести: створення належної законодавчо-нормативної бази; удосконалення теоретичних, методологічних та організаційних засад системи державного контролю та обліку; вирішення комплексу завдань, пов'язаних із побудовою й функціонуванням єдиних систем державного контролю та обліку; визначення

перспективних напрямів розвитку контролю та обліку в Україні; розробку програмного забезпечення державного контролю та обліку, визначення переліку функцій і можливостей його застосування в державному управлінні; розробку державних стандартів щодо проведення процедур контролю та обліку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду; адаптацію існуючих або впровадження нових систем автоматизації управлінського обліку.

Застосування запропонованих практичних рекомендацій забезпечить удосконалення системи контролю та обліку в державному управлінні, дозволить побудувати єдину ефективну систему державного контролю та обліку в Україні.

УДК 364.35(477)(043.2)

Новіцька Є. В.,
*студентка 535-д групи,
Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Для України, як і для інших країн, актуальною є проблема скорочення населення, його старіння та зростання навантаження на Пенсійний фонд України. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку держави на сьогодні є вдосконалення системи пенсійного страхування як основи соціального забезпечення населення. Окремі проблеми удосконалення системи пенсійного забезпечення досліджені в публікаціях таких учених, як Е. Лібанова, Д. Полозенко, Л. Ткаченко, А. Завгородній, Л. Пилипенко та ін. Однак питання розвитку пенсійної системи як складової системи соціального захисту досліджено неповною мірою, тому вони потребують подальшого вивчення.

Пенсійне забезпечення є основною гарантією матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Для непрацездатних осіб похилого віку фактично пенсія стає джерелом їхнього існування. Відповідно до Указу Президента України від 13.04.1998 № 291, який окреслив пріоритетні напрями реформування пенсійного забезпечення, та ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV, система пенсійного забезпечення в Україні складається з таких рівнів: солідарна система загальнообов'язкового

державного пенсійного страхування; накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; система недержавного пенсійного забезпечення. Перші два рівні належить до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення. Громадяни України можуть брати участь одночасно в різних рівнях пенсійної системи.

У 2004 р. з прийняттям законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» було розпочато впровадження пенсійної реформи, метою якої був перехід до трирівневої пенсійної системи. Передбачалося ввести в дію другий рівень накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у 2012 р. Але впровадження другого рівня пенсійного забезпечення фактично так і не відбулося.

Одночасне впровадження всіх рівнів забезпечення є дуже вагомим для будь-якої країни, оскільки забезпечує стійкість та стабільність пенсійної системи через вирівнювання ймовірних фінансових та демографічних ризиків. Проте через економічні проблеми, відсутність інфляційних індексацій доходів та недостатність довіри до банківської системи в громадян просто не вистачає коштів на участь у другому та третьому рівнях. Тому другий рівень так і залишається досі не впровадженим, а третій усе ще обмежений в обсягах. Отже, більша частина пенсій в Україні акумулюється й виплачується за рахунок коштів Пенсійного фонду, тобто солідарної системи, яка не може самостійно впоратися з наявними в країні негативними фінансовими й демографічними факторами. Починаючи з 2013 р., в Україні спостерігається затяжна економічна криза, яка, у свою чергу, дуже впливає на пенсійну систему країни. Оскільки відбувається збільшення відсотків внутрішнього державного боргу, збільшення кількості осіб пенсійного віку, зменшення обсягів заробітної плати, а отже й надходження до державного бюджету та пенсійного фонду. Також важливою передумовою появи проблем у пенсійній системі є те, що в нашій країні не створюються нові робочі місця для молодих спеціалістів. Це призводить до того, що молодь працює нелегально, зайнята в тіньовому секторі, а отже, скорочуються надходження до Пенсійного фонду з їхньої можливої зарплати.

До позитивних зрушень у цій сфері можна віднести наступне: формулювання механізму обрахування та сплати страхових внесків на пенсійне страхування; установлення нових механізмів залежності розміру пенсій від величини страхового стажу та розміру заробітку, обчислення страхового стажу з уведенням коефіцієнта страхового стажу, а також заробітку для нарахування пенсії з урахуванням коефіцієнта заробітної плати тощо.

Проте, з нашої точки зору, незважаючи на безперервні спроби реформування пенсійної системи вона, на жаль, досі залишається малоефективною в усіх аспектах. Вона обтяжує державний бюджет країни (економічний аспект) та є соціально несправедливою, оскільки порушення страхових принципів призводить до того, що в пенсійному забезпеченні існують безліч пільг для окремих категорій працівників, а для основної більшості пенсіонерів пенсії залишаються на досить низькому рівні. Тому, на нашу думку, основними напрямками подальшого реформування пенсійної системи України мають бути: істотне вдосконалення солідарної системи; створення економічних умов для практичного запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення; заохочення підприємств для створення в державних банках депозитних фондів для накопичення пенсії як прототипу недержавного пенсійного страхування. І все це для того, щоб забезпечити стійкість та стабільність пенсійної системи та вивести її на відповідний європейський рівень.

УДК 347.734

Пивоваров К. В.,

канд. наук з держ. упр., докторант,

Академія муніципального управління, м. Київ, Україна

РАХУНКОВА ПАЛАТА В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ МЕХАНІЗМІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Обраний Україною євроінтеграційний шлях ставить нові вимоги до організації фінансового контролю в державі. Нині існуюча в Україні система державного фінансового контролю є достатньо розгалуженою, включає в себе численні, часто не пов'язані між собою органи. Особливе місце в системі державного фінансового контролю належить Рахунковій палаті України, яка є постійно діючим органом контролю, який підпорядковується, підзвітний Верховній Раді України та здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави.

Закон «Про Рахункову палату» передбачає, що контрольні повноваження Рахункової палати розповсюджуються на апарат Верховної Ради України, адміністрацію (секретаріат) Президента України, органи виконавчої влади, у тому числі їхні апарати, Національний банк України, Фонд державного майна України та інші державні органи й установи, утворені відповідно до законодавства. Законодавством

передбачено також право Рахункової палати в процесі здійснення своїх функцій, за її запитами отримувати інформацію від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності.

Відтак, усі операції, що мають фінансові наслідки для Державного бюджету України, які здійснюються у ході своєї діяльності будь-які установи, організації, суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форми власності, є об'єктом контролю з боку Рахункової палати.

З метою підвищення ефективності використання коштів Державного бюджету України, належного забезпечення здійснення Рахунковою палатою функцій контролю, покладених на неї Конституцією та законами України утворено територіальні представництва Рахункової палати, які мають статус структурних підрозділів Рахункової палати в регіонах.

До основних повноважень Рахункової палати України Закон «Про Рахункову палату» відносить здійснення фінансового контролю та аудиту ефективності, зокрема стосовно надходження до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів, інших доходів та проведення витрат із нього; проведення експертизи поданого до парламенту проекту Закону «Про Державний бюджет України»; здійснення аналізу виконання Державного бюджету України та річного звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України» тощо.

Вироблення нових форм співпраці з міжнародними організаціями та іноземними вищими органами фінансового контролю, вивчення світового досвіду контрольно-ревізійної, експертно-аналітичної роботи, запровадження в діяльність сучасних форм і методів контролю, обмін інформаційною продукцією та розширення сфери професійних відносин є й надалі залишатимуться пріоритетними напрямками реалізації основних завдань міжнародного співробітництва Рахункової палати.

Незважаючи на проведене оновлення спеціального законодавства, яке регулює діяльність Рахункової палати України, основне завдання стосовно забезпечення законодавчих підстав для набуття нею статусу вищого органу фінансового контролю залишається невиконаним.

Враховуючи досвід зарубіжних держав та реалії діяльності Рахункової палати України, на нашу думку, удосконалення її діяльності доцільно було б здійснювати шляхом: подальшого вдосконалення правового забезпечення діяльності Рахункової палати (вимагає вдосконалення Закон України «Про Рахункову палату», зокрема в частині більш повного узгодження з Конституцією України, врахування стандартів та досвіду роботи провідних країн світу, а також механізмів та гарантій реалізації її повноважень у повному обсязі, співпраці з іншими органами фінансового контролю в Україні); надання пріоритету аналітичній діяльності Рахункової палати; використання позитивного світового досвіду в

організації внутрішньодержавного фінансового парламентського контролю; надання Рахунковій палаті повноважень із накладання штрафних санкцій; унормування вимог до форми, змісту та порядку надання підсумкового документа, який оформлюється за результатами різних контрольних та експертно-аналітичних заходів Рахункової палати; поширення її контрольних повноважень на всю сферу державних фінансів; розширення мережі територіальних органів Рахункової палати.

До того ж більшість науковців та практиків з метою підвищення ефективності та результативності діяльності Рахункової палати головний акцент роблять на наділенні її «каральними» повноваженнями.

Водночас треба зазначити, що тривалий досвід організації незалежного контролю державних фінансів у розвинених країнах доводить необхідність гармонійного поєднання фінансового контролю з дослідженням ефективності й результативності урядових заходів і програм з точки зору їх економічності й відповідності цілям розвитку (аудит ефективності).

Це ставить перед Рахунковою палатою України такі завдання: посилити експертно-аналітичне забезпечення законотворчої діяльності представницьких органів державної влади; контролювати ефективність фінансового управління, а не лише законність і правомірність державних доходів і видатків; тісно співпрацювати з іншими контрольними органами держави; поступово переходити від фінансового аудиту функціональних витрат держави до аудиту ефективності та стратегічного аудиту стану й результатів використання національних ресурсів; створити систему постійного оцінювання якості й результатів контролю; проводити й розповсюджувати дослідження в галузі фінансів і активно співпрацювати в розробці економічних законопроектів. Для виконання поставлених перед Рахунковою палатою завдань потрібне не тільки законодавче розширення її функцій і повноважень, а й удосконалення організаційної структури, кадрового, інформаційного забезпечення тощо.

УДК 316.42:17.025.1

Литвин М. С.,
аспірант, Академія муніципального управління, м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУСПІЛЬСТВІ

Центральною ланкою соціально-економічної системи суспільства є людина. Розв'язання соціальних проблем, задоволення потреб людини, захист її прав і свобод, нарешті відтворення самої людини – основні

завдання держави та її спеціального апарату управління. Процеси реалізації цих завдань здійснюються в рамках соціального розвитку, на базі концепту, визначених напрямів та механізмів соціальної політики в Україні.

Комплекс ключових аспектів, які має бути враховано в розробці теоретичних основ соціального розвитку, такі:

- 1) ядром соціального розвитку є індивідуум (особистість);
- 2) індивідууми складають людський капітал, який є найважливішим ресурсом функціонування відповідної соціально-економічної системи;
- 3) для формування ефективного людського капіталу необхідно забезпечити кожного індивідуума необхідними ресурсами та умовами для існування й розвитку, тобто задовольнити його потреби, а саме: харчування й одяг, житло й комфортний побут, забезпечити найсприятливіші умови для реалізації конституційно закріпленого статусу людини – гарантії прав і свобод особи, забезпечити зростання добробуту населення, упровадження нових підходів до справи покращення репродуктивного здоров'я нації, забезпечити рівень безпеки, зайнятості, сервісу, освіти, максимально широко впроваджувати заходи просвітницької пропаганди здорового способу життя, фізичної культури та спорту, забезпечити міжнаціональну й міжконфесійну злагоду, екологічне благополуччя, можливості для самореалізації особистості, соціальну захищеність, здійснювати підтримку представників корінних народів, враховувати національні чинники та національні традиції, підвищувати рівень обізнаності населення з питань соціального розвитку.
- 4) потреби можуть носити об'єктивний і суб'єктивний характер, тому в управлінні соціальним розвитком повинен застосовуватися принцип індивідуалізації;
- 5) в управлінні соціальним розвитком необхідно враховувати закон поступового збільшення потреб, тому соціальний розвиток повинен мати еволюційний характер;
- 6) людський капітал повинен розширено відтворюватися як кількісно (приріст населення), так і якісно (розвиток населення).

Реалізація зазначених принципових підходів забезпечується під час уведення дефініції «соціальний розвиток», а саме: *соціальний розвиток* – сукупність еволюційних процесів використання потенціалу відповідної території (регіону) з метою відтворення й удосконалення людського капіталу шляхом формування якісно нового стану об'єкта, його складу та структури на основі появи нових суспільних відносин, інститутів, норм і цінностей, а також створення для населення можливості повноцінно задовольняти комплекс фізіологічних, соціальних та духовних потреб об'єктивного й суб'єктивного характеру.

Соціальний розвиток має бути еволюційним процесом, тобто задовольняти закон поступового збільшення потреб і сприяти відтворенню

людського капіталу, тобто політика соціального розвитку за допомогою раціонального використання всіх наявних на території певного регіону ресурсів повинна забезпечувати постійне підвищення рівня та якості життя, позитивний природний приріст населення й забезпечувати підвищення його якісних характеристик.

Через значні відмінності в природних, демографічних, економічних та інших умовах важливе значення має локалізація державної політики соціального розвитку на регіональному рівні та її гармонізація з регіональною політикою, яка реалізується регіональною владою відповідно до закріплених за ними повноважень у цій сфері й за рахунок власних коштів. Підвищення ролі державної політики регіонального розвитку визначається диференціацією й тенденціями, що відбуваються в регіонах, такими як активізація етнонаціональних процесів і настроїв у регіонах або посилення асиметрії економічного розвитку, необхідністю врахування специфічних регіональних особливостей, у тому числі різних стартових умов під час реорганізації соціальної сфери в регіонах, недосконалістю системи розмежування повноважень, соціально-політичною нестабільністю в окремих регіонах, нерівномірним впливом світової економічної кризи на різні регіони.

Отже, з урахуванням того, що в останні роки дедалі більше повноважень у сфері соціального розвитку передається на рівень регіонів, можна зробити висновок про те, що реалізація регіональної політики соціального розвитку є одним із найважливіших завдань органів державної влади.

УДК 351

Степаненко А. В.,
*студентка 538-д групи,
Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У ФРН ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

На початку запровадження цієї новації у ФРН активно вивчався зарубіжний досвід, зокрема Нідерландів. Офіси для громадян у ФРН значно повільніше створювалися у великих містах, аніж у малих. Проте, наприклад, у Берліні нині вже 46 таких офісів. Ініціативи зі створення таких офісів у Німеччині були віднесені на розсуд муніципалітетів,

оскільки ні спеціального законодавства, ні урядових (федеральних чи земельних) програм із цієї тематики не було. Отже, більшість міст запроваджували такі установи на власний розсуд, і тому практика має багато особливостей.

Перелік послуг є візитною карткою адміністрації (відображають її імідж у громадськості), оскільки в офісі послуг (далі – ОП) відбувається до 80 % контактів адміністрації з приватними особами. Тому створювати офіси рекомендується незалежно від розмірів громади, оскільки вони є центральними місцями звернення громадян до адміністрації.

Створення ЦНАП триває в середньому один–два роки (залежно від того, чи потрібно проводити будівельні роботи). Важливими кроками в цьому процесі є:

- добір та перебудова приміщень;
- визначення завдань офісу;
- підбір персоналу на добровільних засадах через подання заяв;
- визначення годин прийому;
- налагодження найсучаснішої системи інформаційних технологій та комунікативного обладнання.

Кожен офіс послуг ухвалює рішення про спектр послуг, які ним будуть надаватися. У ФРН такий перелік включає послуги, які є часто затребуваними та надання яких не вимагає тривалого опрацювання. Варто постійно переглядати прийнятий перелік із тим, щоб інтегрувати в офіс функції інших структур (наприклад, консультаційні пункти для пенсіонерів тощо). Як правило, 80 % послуг ОП складають видача посвідчень особи та паспортів, реєстрація про прибуття (вибуття), перереєстрація, надання податкових карток. Офіси послуг у середніх і невеликих містах (від 25 000 жителів), у яких немає служби реєстрації транспортних засобів, часто надають також і послуги, віднесені до компетенції цієї служби. Передача в офіс для громадян цієї служби здійснюється на основі адміністративної угоди.

Решта послуг (20 %), що надаються в ОП: загальні довідки та надання консультацій;

видача формулярів заявок інших відомств; засвідчення документів; бюро знахідок (прийняття загублених речей та їх продаж через аукціони); продаж квитків та мішків для сміття; інформація для туристів та гостей; надання інформаційних матеріалів інших установ, продаж карт міст, книжок, рекламної продукції тощо.

В офісах послуг ФРН не надаються соціальні послуги, дозволи на будівництво та послуги реєстрації актів цивільного стану, що пояснюється особливостями законодавства (за соціальні питання відповідає держава) та акцентом на «швидкі» послуги. Специфікою ФРН є те, що для соціальних послуг та послуг у сфері будівництва існують спеціальні

аналогічні за методами роботи установи. Для питань із будівництва у великих містах (від 200 000 жителів) рекомендується створювати будівельний ОП, а в районних адміністраціях – районні ОП. Фінансові органи сьогодні також дедалі частіше створюють ОП для отримання податкових документів.

Структура та організація ОП в Німеччині передбачає:

- організацію великого офісного приміщення з місцями обслуговування замовників, у т. ч. для конфіденційних розмов;

- створення «фронт-офісу» (зони обслуговування замовників) та «бек-офісу» (зони для роботи співробітників ОП), де опрацьовуються документи, розподіляється пошта, працює телефонна служба;

- широку компетенцію працівників, яка полягає в тому, що всі послуги повинні опрацьовуватися в ОП всіма співробітниками (принцип загальних повноважень або універсалізму);

- порівняно великі міста (понад 30 000 жителів) мають при вході інфотеки, де замовники отримують інформацію та вирішують дрібні питання (отримують бланки заяв, забирають готові посвідчення особи; така організаційна форма сприяє скороченню часу прийому (черг) та регулює потоки відвідувачів);

- якщо деякі місяця обслуговування відвідуються споживачами частіше, рекомендується періодично (щотижня) практикувати зміну робочих місць між співробітниками (принцип ротації), що сприяє збалансованому розподілу навантаження та урізноманітненню сфер діяльності працівників;

- починаючи з певного розміру міста (понад 40 000 жителів), черга регулюється різними системами організації прийому (системою талонів із номерами); необхідність упорядкування черги, серед іншого, зумовлюється відсутністю у споживачів можливості бачити всі місця обслуговування;

- організацію позмінної роботи через подовжені години прийому з тією метою, щоб у години «пік» було забезпечено достатню чисельність персоналу. Отже, працівники бюро для громадян працюють не відповідно до загального режиму роботи в органах місцевого самоврядування, адже їм надається можливість колективно вирішувати питання режиму роботи (складати робочий графік).

Враховуючи проведені результати опитувань відвідувачів, бюро повинні намагатися утримувати тривалість очікування громадянином прийому на рівні, нижчому ніж 10 хвилин.

Години роботи в ОП у Німеччині помітно відрізняються між собою – від 28 до 55 годин на тиждень, оскільки визначаються з урахуванням місцевих умов. Середній показник складає 38,5 години на тиждень.

У ФРН виокремлюють такі критерії організації годин прийому:

- прості/легкі для запам'ятовування, незмінні та, за можливості, єдині години прийому;
- ідентичні години початку та завершення роботи;
- найменші одиниці часу – по годині або півгодині;
- робота без вихідних (наявний різноманітний досвід, зокрема робота офісів у суботу є популярною серед відвідувачів) та робота в обідню перерву;
- робота після завершення робочого дня один чи кілька разів на тиждень (щонайменше до 17:30);
- наявність днів із раннім початком роботи (щонайменше з 07:30).

Рекомендується, щоб кожен ОП планував випробувальний період для критичного аналізу свого режиму роботи, оскільки в процесі моніторингу багато ОП змінили свій режим роботи в бік його скорочення або розширення.

Вимоги до співробітників ОП ФРН:

- уміння працювати в усіх напрямках роботи ОП;
- бути привітними та стійкими до стресів;
- уміння працювати в команді та бути гнучкими (у зв'язку з позмінною роботою);
- постійно підвищувати рівень кваліфікації (вивчати нове законодавство та працювати з «важкими відвідувачами»).

Кількість співробітників ОП залежить від спектру завдань та кількості годин роботи ОП на тиждень, тобто від завантаженості, а не від кількості мешканців. Кількість персоналу в Німеччині в середньому на 30 000 мешканців становить 5 осіб. Електронне врядування у ФРН наразі ще не має суттєвого впливу на цю статистику, оскільки досі повноцінно не впроваджено в дію електронний підпис.

УДК 351.82

Козлова Л. В.,

*канд. наук з держ. упр., докторант, Інститут проблем державного управління та місцевого самоврядування
Національної академії державного управління
при Президентові України, м. Київ, Україна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МІСТ: КОНЦЕПЦІЯ SMART CITY

У провідних країнах світу, у тому числі в Євросоюзі велика увага в управлінні містами прикута до ідеї т. зв. Smart City. В Україні також

деякі міста починають апробувати подібну концепцію з управління розвитком міст. Наприклад, подібну концепцію було прийнято для міст Київ та Львів, збираються приєднатися до інноваційного методу управління такі міста, як Вінниця, Одеса, Харків.

Що, власне, є поняттям Smart City Фактично його асоціюють із розумним містом. Тобто Smart City – це місто, у якому використовуються сучасні технології для покращення якості життя в ньому. Smart City технології інтегруються у відповідні управлінські структури з метою підвищення якості надання послуг, зменшення вартості та споживання ресурсів та поліпшення комунікації та порозуміння з мешканцями.

Європейський досвід із запровадження та управління Smart City дозволяє виділити такі ознаки технології, яку можна віднести то Smart City руху:

- це має бути прикладна електронна або цифрова технологія, яка працює на міську громаду або місто;
- розробка може використовувати інформаційно-цифрові технології для трансформації житлових та робочих умов у регіоні;
- технологія може бути інтегрованою для покращення роботи місцевої влади;
- громада та міські спеціалісти можуть використовувати ці технології за територіальною ознакою для здобуття нових знань та початку інноваційного руху.

Але також розумними містами зараз називають гігантські проекти створення нових міст з нуля, частіше за все в країнах Азії, наприклад, у Єгипті та Індії. Щоправда, жоден із них ще не реалізований повністю, але такі інвестиційні проекти є результатом великих міжнародних угод. Такі проекти є свідченням глобалізації та управління на глобальному рівні. Світова спільнота намагається вирішувати проблеми масової урбанізації – тренду останнього століття – спільними зусиллями та ресурсами.

Розглянемо, які галузі та технології розвитку Smart City існують. Розумне місто – це певна сукупність інформаційно-цифрових технологій, які полегшують, здешевлюють та роблять більш комфортним життя в сучасному місті з великою кількістю викликів.

Smart City розробки можуть використовуватись у багатьох секторах управління містом: це і транспорт, і так званий «електронний уряд», і енергетика, і охорона здоров'я, і будівництво, і суспільне життя. У кожній із цих галузей може бути впроваджено інноваційні розробки, які здешевлять та оптимізують використання ресурсів. До створення таких систем підключаються гіганти software та hardware галузей, такі як IBM, Microsoft, Cisco та інші.

Цей комплекс автоматизованих та комп'ютеризованих процесів призводить до покращення якості життя в містах, не потребуючи дешевої робочої сили, знижуючи рівень забруднення та в режимі реального часу контролюючи важливі комунікаційні вузли. У розумному місті технології працюють на благо суспільства та майбутнього. Тому Smart City технології так пов'язані зі сталим розвитком.

Треба зазначити, що найбільш розвинуту систему електронного уряду та взаємодії з громадянами мають в Естонії. Тут можна онлайн проголосувати на виборах, зареєструвати народження дитини, замовити паспорт та виконати ще десятки бюрократичних процедур за спрощеною системою, яка забирає години, а іноді й хвилини замість тижнів та місяців. Але e-government та адміністративними онлайн-послугами населенню не обмежується управління розумним містом.

Найкращими прикладами розвитку Smart City вважають Барселону, Амстердам, Лондон, Нью-Йорк. Наприклад, минулого року Барселона очолила рейтинг аналітичної агенції Juniper Research і отримала статус Global Smart City 2015, випередивши Нью-Йорк, Лондон, Ніццу та Сінгапур.

Оцінка проводилась на основі Smart-можливостей кожного міста з акцентом на використання ними телекомунікаційних мереж, інтелектуальних систем управління дорожнім рухом і розумний підхід до вуличного освітлення. За всіма цими показниками Барселона виявилася найкращою.

УДК 351

Гайду О. В.,

*аспірант, Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНАЛЬНИХ МОРСЬКИХ ПОРТОВИХ КОМПЛЕКСІВ

Понятійна база державного управління надзвичайно поліструктурна і на сьогодні продовжує бути предметом дискусій і суперечок в науковому світі, а тому може спиратися на різні підходи у своєму визначенні. На переконання О. Бандурки, «мети всеосяжного визначення державного управління поки що не досягнуто й у працях зарубіжних учених, і навряд чи вона досяжна взагалі, але пов'язано це не з недостатністю наукових зусиль, а із самою сутністю управління, яке настільки багатозначне (щодо завдань, функцій, форм і методів діяльності), що

все це неможливо охопити однією дефініцією, але можна визначити за допомогою висвітлення його типових ознак».

Диференційований аналіз державного управління дозволяє заглибитись у специфіку роботи окремих державних органів, між якими розподілено різні управлінські функції, і такий підхід до розгляду сукупності державних інституцій відповідає вузькому розумінню державного управління. У цьому контексті державне управління може розглядатися як порівняно самостійний вид діяльності, який реалізується низкою державних органів.

Визначення ролі держави в управлінні розвитком регіональних морських портових комплексів є багатоаспектним і складно структурованим завданням. У вітчизняній і зарубіжній літературі термін «державне управління розвитком регіональних морських портових комплексів» є відносно новим, а як категорія – досить складною, тому що, з одного боку, враховує особливості прийняття управлінських рішень державними органами, з іншого – відображає стан економічного середовища регіону, держави й ефективність діяльності регіонального морського портового комплексу як суб'єкта господарювання в цьому середовищі.

Виходячи із загального визначення мети управління як досягнення необхідного, можливого й бажаного стану керованої системи, головна мета державного управління розвитком регіональних морських портових комплексів полягає в досягненні такого ступеня системи організації, яка дозволила б портовій інфраструктурі держави досягти лідерських позицій на міжнародному ринку портових послуг. При цьому необхідно створити умови для забезпечення повноцінного функціонування портових комплексів на внутрішньодержавному, міжрегіональному й регіональному ринках виконання перевантажувальних робіт. Складається ієрархічне формування взаємопов'язаних цілей управління, тобто «дерево цілей», за допомогою якого здійснюється впорядкування цілей різного рівня в разі дотримання основних умов: повноти, визначеності, порівнянності, співвідпорядкованості, взаємоузгодженості.

Для досягнення сформульованих цілей з урахуванням вимог наукового підходу необхідно застосовувати найбільш актуальні в сучасних умовах принципи управління: науковість, системність, поєднання влади й відповідальності, оптимальне співвідношення централізації та децентралізації, підпорядкованість індивідуальних інтересів загальним, справедливе ставлення до персоналу, ініціатива, спадкоємність рішень, інновації, інвестиції в людський капітал, обов'язкова наявність зворотного зв'язку. Застосування основних принципів у прийнятті державних управлінських рішень сприятиме досягненню поставлених цілей у забезпеченні необхідного економічного й соціального ефекту в процесі

здійснення загальних функцій процесу управління: планування, організації, координації (регулювання) і контролю.

Отже, державне управління розвитком регіональних портових комплексів треба розглядати як процес формування сприятливих умов на основі нормативно-правових принципів і програмно-цільового управління, узгодження інтересів та об'єднання зусиль держави й бізнесу для формування і реалізації конкурентних переваг самостійними (або в складі кластерів) регіональними морськими портовими комплексами на регіональному, національному та міжнародному ринку портових послуг за умови раціонального використання ресурсів (регіональних, внутрішньофірмових) з метою забезпечення транспортно-транзитного потенціалу регіону й держави, а також спрощення реалізації *регіонального транспортного співробітництва*.

Секція: ПОЛІТИЧНА НАУКА В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖЖІ

УДК 331.105.44:323.2

Іванов М. С.,
*д-р політ. наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Особливе значення для становлення громадянського суспільства в Україні та якісного представництва інтересів громадян на вищому державному рівні має питання про стан профспілкового руху в нашій країні. Саме профспілкові організації є певним відображенням характеру професійних відносин у суспільстві.

Складно сьогодні отримати достовірні відомості про кількісний склад профспілкових організацій, але навіть за приблизними даними в нас нараховується декілька десятків тисяч профспілкових організацій. За невеликим винятком, більшість із них існує на вкрай формальній основі.

Абсолютна більшість профспілкових об'єднань на всіх рівнях не має реальної самостійності і впливовості. Іншими словами, більшість сучасних профспілок практично не існує. Як члени партії не знають, що вони – члени партії, такі члени профспілкових організацій практично не відчують і не пам'ятають того, що вони є членами таких організацій.

До того ж коли працівники не хочуть марно витратити частину своїх коштів, сплачуючи членські внески, які з них збирають, як і решту податків, то в них виникає певна проблема, щоб розірвати відносини з профспілковою організацією. Парадоксально, але керівники організацій та установ, які практично повністю сьогодні контролюють більшість профспілок, здійснюють примусові заходи зі збереження членства таких профспілок шляхом погроз за «самовільний вихід». Для таких керівників профспілкова організація – це підрозділ підприємства, яким вони керують, а кошти профспілкової організації – це їхні кошти, і саме вони визначають, як їх треба використовувати.

Нинішній стан профспілкового руху показує те, що кардинальна зміна ситуації в цій сфері займає ключове місце в процесі розбудови громадянського суспільства. Це місце має рівнозначну роль із

вищезазначеними проблемами формування сучасної партійної системи та перебудовою самої держави.

Абсолютна більшість профспілок контролювана зверху, вона не має реального зв'язку з інтересами людей, не має здатності й не може це робити. Профспілки у своїй основі сьогодні поставлені в такі умови, коли за збереження існуючого стану ніколи цього робити не зможуть.

Нині в публічному дискурсі нечасто порушується питання про стан профспілкового руху. Це питання, на жаль, фактично не актуалізовано на сьогодні. Це дуже важлива сфера професійних відносин, і саме в цій сфері вирішуються всі найважливіші соціально-економічні питання й найбільш вагомі питання кожного працівника.

Сьогодні, коли в громаді, на підприємствах та установах виникає складна проблема, вони конфліктують. Абсолютно очевидно, що в нашому суспільстві не склалося цивілізованого механізму представлення й узгодження інтересів, подолання конфліктних ситуацій. Як і раніше, протиріччя заганняються в глибину, працівників різними шляхами примушують мовчати й терпіти. А це означає, що в сучасних профспілок не існує необхідних механізмів узгодження інтересів між працівниками, роботодавцями й державою. Цей процес уже давно в наукових працях отримав назву «соціального діалогу», але й сьогодні він практично не ведеться.

Зазначені аспекти є достатньо складними в силу того, що громадянське суспільство є надзвичайно багатограним і динамічним феноменом. Воно є всепроникним, і тому в окремій статті важко розгорнуто розглянути всі сторони цього процесу. Але найбільш важливі аспекти ми окреслили. Хотілося, щоб те, про що зазначалося, знайшло розуміння в суспільстві.

Кожен громадянин зацікавлений у тому, щоб наша країна, наше суспільство ставало в ряд найкращих суспільств країн світу. У нас усе для цього є: ресурси, талановиті й наполегливі громадяни. Нам треба прямувати в цьому напрямку, захотіти, навчитись і зробити.

УДК [141,5:17,021.2]-047.75

Гавеля В. Л.,

*д-р филос. наук, профессор, заведующий кафедрой философии,
Черноморский государственный университет
имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина*

СВОБОДА ЦЕЛЕЙ И СТРЕМЛЕНИЕ К СВОБОДЕ

Стремление к свободе стало как мир, но французская революция конца XVIII века придала этому стремлению экспрессию, динамику и

социальность. По всеобщему признанию, она обрела определение «Великая», поскольку навсегда изменила самосознание людей. Впервые человек вышел за пределы, декларированные религией, и ощутил себя независимой от сил природы и религии самоценностью. Для человека индустриального общества свобода носит прежде всего юридический и экономический смысл, как свобода распоряжаться своими деятельными силами, своей личностью, владеть средствами самостоятельной жизни, обладать возможностью их создания». Иначе говоря, ставить и реализовывать свои имманентные цели.

В категориальном смысле слово «свобода» – это социальное понятие, хотя существовали и сейчас существуют идеалисты, которые писали о наличии свободы в неорганической и органической природе (например, о свободе воли в микромире писали А. Эддингтон, Д. Джинс и др.).

В наше время, как и раньше, вокруг понятия свободы идут бесконечные дискуссии. В истории философии вопрос о свободе и необходимости, как уже говорилось, сводился в основном к проблеме свободы воли. Метафизический материализм этой проблемы решить не смог и не пошел дальше противопоставления свободы необходимости и довел это противопоставление до взаимоисключаемости.

По-настоящему успешную попытку связать свободу и необходимость предпринял Г. Гегель. Он писал: «Свобода, которая не имела бы внутри себя никакой необходимости, и одна лишь необходимость без свободы – суть абстрактные и, следовательно, неистинные определения. Свобода существенно конкретна, вечным образом определена внутри себя, и, следовательно, вместе с тем необходима».

Осознание необходимости, однако, автоматически не ведет к свободе, а всего лишь к постановке на основании этого познания целей, реализация которых и есть один из моментов всеобщего процесса превращения необходимости в свободу через деятельность.

Реализация свободы предполагает осуществление главнейших целей; в свою очередь, достижение определенного уровня свободы становится возможностью для движения вперед, для постановки качественно новых целей.

Неопозитивист К. Поппер впадает в другую крайность, разрывая деятельность и необходимость: «Будущее зависит от нас самих, а мы не зависим ни от какой исторической необходимости». Это утверждение вытекает из отношения К. Поппера к возможности познания общественной жизни. Он доказывает, что наше знание законов общественной жизни можно получить только в терминах ограниченных гипотез, которые можно проверять индивидуально. И цель человека состоит не в стремлении подтвердить в опыте действительность своих знаний и стремлений, а в опровергаемости,

т. е., по К. Попперу, настоящими научными доказательствами являются те, которые могут быть опровергнуты опытом. На этом основании К. Поппер отвергает марксизм как теорию, в которой отсутствует принципиально «опровергающие» возможности.

Следовательно, следует также обратить внимание еще на один аспект соотношения цели и средств, который является внутренней дефиницией данного исследования, – это проблема творчества. Процесс опредмечивания цели – всегда процесс решения нестандартизованных проблем и коллизий. Ведь творчество не является чем-то самоценным. Его ценность определяется конкретным содержанием цели, а не просто качеством новообразования самого по себе. Результаты творческой деятельности, результаты познания могут быть применены и во благо, и во зло, в этом смысле известна очень глубокая библейская сентенция, что во многой мудрости много печали. Сама по себе цель не оправдывает средств, если средства дегуманизируют цель.

Таким образом, в соответствии с уже рассмотренной проблемой инверсии целей и средств исключительное значение имеет своевременная объективная оценка общественной значимости цели как творческой деятельности, прогноза, вызываемых ею отдельных следствий. Смысл творчества в целеполагании предполагает в качестве одного из «измерений» осознанную ответственность субъекта целеполагания за результаты творчества, а это и есть свобода в ее предметном и личностном выражении.

УДК 316.344.42:321.01

Колісніченко А. І.,

*д-р іст. наук, професор кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕЛІТИЗМ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

У сучасних умовах існують політичні концепції, у яких висловлюється ідея про те, що необхідною складовою частиною будь-якої політико-соціальної структури виступає вищий управлінський або інтелектуальний прошарок, який визначає суспільно-економічний розвиток. У працях Конфуція, Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Сенеки, Макіавеллі викладались принципи та основи елітизму.

На основі історичної традиції останнім часом розроблено інструментарій, який дозволяє стверджувати про існування елістичної парадигми в гуманітарному знанні.

Вивчення доктринальних передумов та еволюції елітизму свідчить про існування циклічності наукової уваги до цієї парадигми. Можна стверджувати про існування зв'язку елітистських ідей з етапами цивілізаційного розвитку, особливо з тими, які включають розвиток бюрократичних інститутів.

В умовах демократичного суспільства стають актуальними ідеї соціальної справедливості, рівних можливостей, однакового доступу й рівної участі в основних політичних і соціально-економічних процесах. Але, з іншого боку, такі цінності, як особиста свобода й розуміння того, що кожен громадянин є особистістю, дають підстави для розвитку елітистських теорій.

Багато століть людство переконується, що життя й відносини в суспільстві залежать від ефективних і зрозумілих рішень, які ухвалює влада. При цьому громадян цікавить, чи є ці рішення кваліфікованими й чи задовольняють вони потреби населення чи враховують лише інтереси владної меншості. Ось чому роль урядовців, еліти постійно була і є предметом аналізу політичних мислителів і філософів. Їхні погляди на ці процеси були й залишаються різними, а інколи й протилежними. Ідеологи правлячої еліти виправдовували існування цього соціально-політичного прошарку, а лідери класів, які не були в системі правлячої еліти, намагались обґрунтувати нелегітимність цієї групи управлінців. Треба зауважити, що основою політичних концепцій є відповідність їхнім інтересам тих чи інших соціальних груп, перш за все тих, які створюють і керують владними інститутами. Важливо також розуміти, що кожна політична доктрина є результатом свого часу, продуктом соціально-економічних відносин. Інакше кажучи, принципи історизму й соціальної детермінованості пізнавального процесу є важливою стороною політичного аналізу.

Зазначимо, що теорії еліти не є продуктом суто науки, бо вони створюються, перш за все, самими представниками правлячих класів або ідеологами, близькими до них.

Китайські мислителі, такі як Гуань Чжун, Лао-Цзи, Конфуцій, намагались створити модель системи управління державою, пропонували нормативну модель правителя, управлінців. Згідно з їхніми концепціями, правитель і чиновники, вищі й нижчі повинні дотримуватися законів, а єдність і розквіт держави залежать від якості правителів. Конфуцій стверджував, що управляти державою повинні благородні мужі на чолі з сином неба.

Античний учений Платон найбільш повно виклав основи елітарного світогляду. Він виступав проти участі демосу в політичному житті, у державному управлінні, стверджуючи, що державні функції можуть здійснювати лише аристократи, філософи.

Помітною в концепції Аристотеля є класифікація форм правління залежно від кількості осіб, які мають владу, і розподіл влади на політичну та господську. Цікавими є його твердження про те, що держава – це система спілкування вільних людей.

Серед ідеологів періоду Відродження привертає до себе увагу концепція Н. Макіавеллі, у якій він шукає оптимальне співвідношення між правителями й народом і бачить його в міцній, централізованій владі. Він виділяє активних і пасивних учасників політичного процесу, дає психологічні портрети лідерів. Н. Макіавеллі стверджує, що владу треба вручати тому, хто до неї не прагне, але готовий бути ефективним управлінцем, який може використовувати політичний аморалізм.

Значний вплив на розвиток політичної думки в період Просвітництва мала договірна теорія держав, розроблена Гоббсом, Локком, Монтеск'є, Руссо. Вони виступали за народний суверенітет, за розподіл влади, вважали, що суспільний договір являє собою не змову, а передачу влади правителю, якому народ делегує свої повноваження.

Французький просвітник XVIII ст. Гельвецій засуджує тиранію й деспотизм, пропонує народним масам іти за освіченими лідерами освічених класів.

Ідеї народовладдя розвивав у своїй доктрині американський демократ Т. Джефферсон і консерватор А. Гамільтон. Класичні теорії демократії були не антиелітаризмом, а стриманим компромісом між народовладдям і елітаризмом. Ідеї егалітаризму зародились в умовах рабовласницького устрою як ностальгія за принципами первіснообщинної рівності. Вони проявились уже в античній Греції та Римі, у русі ранніх християн. Руссо пропонував основні принципи влади народу: неподільність, необмеженість, невід'ємність.

Засновниками елітології сучасного рівня є італійські вчені Г. Моска, В. Парето й Р. Міхельс. Серед першого покоління елітологів кінця XIX – початку XX ст. варто назвати французького політолога Ж. Сореля, німецького соціолога М. Вебера, австрійського вченого З. Фрейда.

Вони сформулювали основи елітології, переробили окремі її положення, зробили еліту предметом свого дослідження, спробували дати їй дефініцію. Склали її структуру й закони її функціонування, визначили роль еліт у політичній системі й закономірності зміни еліт.

Доцільно зауважити, що цілісну концепцію правлячого класу, його ролі в політичному процесі вперше сформулював Г. Моска. Основою його теорії є твердження, що суспільство поділяється на панівну меншість і політично залежну більшість. Перша група завжди малочисельна, виконує всі політичні функції, монополізує владу, тоді як інша група керована й підконтрольна першій. Влада меншості над

більшістю в той чи інший спосіб здійснюється зі згоди більшості; це пов'язано з тим, що правляча меншість завжди є організованою меншістю й незмінно володіє властивостями, які поважаються в суспільстві, у якому вони живуть. Г. Моска вказує також і на двосторонній зв'язок: багатство створює політичну владу, точно так, як і політична влада створює багатство. Водночас він стверджує, що основою суспільного розвитку є не економіка, а політика. Правлячий клас зосереджує керівництво політичним життям у своїх руках, тому що об'єднує індивідів, які володіють політичною свідомістю і впливом. У перехідний період від однієї історичної епохи до іншої змінюється і склад правлячого класу, його структура й вимоги до його членів. Важливо, що Г. Моска виділяє автократичний і ліберальний принципи організованої меншості залежно від характеру політичної ситуації, критикує концепції народного суверенітету й представницького правління. Владу еліти він ставить у залежність від того, якою є якість її членів і наскільки вона відповідає вимогам часу. За Г. Москою, певна ротация і прихід в еліту нових людей є гарантією здорового суспільства. Він помічає дві тенденції в правлячому класі – аристократичну й демократичну. Перша призводить до закостенілості й відсутності мобільності в еліті, друга має місце в періоди соціальних змін, коли йде процес поповнення правлячого класу найбільш здібними представниками соціальних низів. Для Г. Моски правління еліти – ідея, за допомогою якої правляча меншість намагається виправдати свою владу, переконати більшість у своїй легітимності.

Одним із засновників елітології вважається В. Парето, який є представником позитивістської соціології кінця XIX ст. Суспільство він розглядав як цілісну систему, а його частини – як функціональні елементи цілого. В. Парето виходив із того, що фундаментальним соціальним законом є закон внутрішньої диференційованості, серцевиною якого є протиставлення маси керованих індивідів невеликій кількості керівників, яких він називає елітою. На його думку, соціальна система рухається до рівноваги, при цьому ця рівновага не статична, а динамічна, і динамізм соціальної структури детермінується елітою – правлячою меншістю. Еліту складають ті, хто опиняється на вершині в реальній боротьбі за існування. До неї він відносить, перш за все, комерційну, політичну, військову, релігійну верхівку, яка володіє значним впливом, капіталом та освітою. Соціальна структура, за В. Парето, набуває такого вигляду: вищий прошарок – еліта, яка поділяється на правлячу й неправлячу, і нижній прошарок – маса.

У своїй концепції В. Парето викладає теорію «циркуляції еліт»: соціальна система рухається до рівноваги, якщо вона порушується, із

часом повертається до неї; процес коливання системи й повернення її до «нормального стану» рівноваги становить соціальний цикл; проходження циклу залежить від характеру циркуляції еліт. В. Парето намагається показати історичний процес у вигляді вічної циркуляції основних типів еліт. Історія для нього – це історія спадковості, привілейованих меншин, які формуються, ведуть боротьбу, досягають влади, насолоджуються владою, приходять до занепаду, змінюються іншою привілейованою меншістю.

За теорією В. Парето, існує два типи еліт, які послідовно змінюють одна іншу. Перший тип – це «леви», для яких характерний крайній консерватизм і силові методи управління. Другий тип – це «лиси», майстри омани, політичних комбінацій, інтриг. Стабільна політична система характеризується перевагою еліти типу «леви» і являє собою суспільство ретроградів; воно нерухоме, з елементами «застою». З іншого боку, нестійкий стан політичної системи вимагає прагматичних, енергійних діячів, новаторів, яким притаманні такі методи управління, як соціальна демагогія, маніпуляція, компроміси. Постійна зміна однієї еліти іншою є результатом того, що кожний тип еліт володіє певним перевагами, які з часом перестають відповідати потребам управління суспільством. Звідси збереження рівноваги соціальної системи вимагає постійного процесу заміни однієї еліти іншою в міру того, як перед елітами виникають нові, але в цілому циклічні ситуації.

Німецький політолог Р. Міхельс доповнює доробки основоположників (засновників) елітології. У роботі «Соціологія політичних партій в умовах демократії» він зазначає, що суспільство не може існувати без політичного класу, і його наявність є постійно діючим фактором соціальної еволюції.

Міхельс також сформулював «залізний закон олігархічних тенденцій». Сутність цього закону зводиться до того, що демократія, щоб зберегти себе й досягнути певної стабільності, змушена створювати організацію, а це пов'язано з виокремленням еліти – активної меншості, якій довіряє маса у зв'язку з тим, що неможливо уникнути її прямого контролю над меншістю. Ось чому демократія обов'язково перетворюється в олігархію, і громадяни, здійснивши соціальну революцію, знищують протиріччя, але залишають певне олігархічне ядро. Олігархія – це природна форма життя великих соціальних структур.

Аналізуючи діяльність соціал-демократичних партій Західної Європи, Р. Міхельс стверджує, що влада в цих партіях належить фактично вузькому колу осіб, які знаходяться на вершині партійної системи. Необхідність управління організацією вимагає створення

апарату, який складається з професіоналів, і партійна влада обов'язково зосереджується в їхніх руках. Партійна еліта має переваги перед рядовими партійцями – має більше доступу до інформації, можливості здійснювати тиск на маси. Неможливість демократії існувати без організації, управлінського апарату та професійної еліти обов'язково веде до закріплення посад і привілеїв, до відриву від мас, фактичної незмінності лідерів. Вожді роблять «ставку» на безмовність мас, коли усувають їх від справ.

До елітологів першого покоління належить і Ж. Сорель – французький теоретик анархо-синдикалізму, критик буржуазної демократії. Він стверджував, що в «епоху мас» поглиблюється протиріччя між ідеологією еліт та ідеологією мас. Перша апелює до розуму з високорозвинутою здібністю до розсудливості. Навпаки, ідеологія «популярних міфів» заснована на гіпнозі мас.

Ж. Сорель стверджував, що демократія (буржуазна) – це омана, що теорія влади народу й капіталістична практика – це суперечність однієї з іншою, що подібна політична система є олігархічною.

Значний внесок в елітологію зробили М. Вебер і З. Фрейд. Ці вчені проаналізували проблеми партійної бюрократії й обґрунтували елітаризм з точки зору соціально-психологічних проблем.

Отже, заслуга фундаторів елітології полягає в тому, що вони виокремили об'єкт і предмет науки, систематизували накопичені знання про правлячу меншість, сформулювали концепції функціонування, розвитку та зміни еліт.

УДК 323.212

Ярошенко В. М.,

*канд. політ. наук, доцент кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ЧЕРЕЗ ГРОМАДЯНСЬКУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Підвищення рівня громадянської компетентності громадян, формування в них готовності та здатності до правомірної діяльній поведінки, а також визнання права засадничою цінністю є найважливішими чинниками, які на сучасному етапі є однією з умов становлення інституту демократичної громадянськості, збереження територіальної цілісності та інтеграції до європейської спільноти.

Актуальність дослідження визначається особливістю демократичного процесу в Україні, який набув умовно дворівневого виразу: український політичний правлячий клас, який уже інтегрований за економічними статками в європейські структури і не зацікавлений в реальному реформуванні країни, та українське суспільство, громадяни якого поступово або радикально тиснуть на владний правлячий клас, сприяючи реалізації декларованої стратегії демократичного розвитку.

У сучасній мілітаризованій Україні, в умовах внутрішніх економічних, політичних і культурних ризиків і випробувань потрібні патріоти, освічені люди, які можуть самостійно ухвалювати рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, вирізняються динамізмом, конструктивністю, готовністю до міжкультурної взаємодії, володіють відчуттям відповідальності за долю країни, її економічне процвітання. І такими людьми мають бути перш за все компетентні громадяни. Якщо не всі, то переважна більшість. Оскільки, згідно з правовими підставами, саме громадяни є за ст. 5 р. 1 Конституції України як представники народу «...носієм суверенітету і єдиним джерелом влади...», за ст. 38 р. II Конституції України «...мають право брати участь в управлінні державними справами...». Тож за ст. 69 р. III Конституції України, «...волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії...», у кожного громадянина настає політична відповідальність за результати волевиявлення. Чи то електоральна відповідальність за вибір свого представника до влади, чи то безпосередньо за виконання своїх владних повноважень у разі обрання чи призначення на владну посаду. Тому усвідомлення результатів національних здобутків або втрат має відповідати розумінню кожним громадянином своєї причетності або спроможності/неспроможності (громадянської компетентності/некомпетентності).

Саме важливістю громадянської компетентності в сучасному українському суспільстві визначається актуальність теми дослідження.

Щодо тлумачення сутності громадянської компетентності, то ми можемо бачити різні підходи. Термін «компетентність» є похідним від слова «компетентний». Слово «компетентний» (лат. *competens, competentis* – відповідний, здібний; чи *compete* – досягаю, відповідаю, підходжу) – знаючий, тямущий у певній галузі; той, хто може і має право відповідно до своїх знань і повноважень робити чи вирішувати щось, міркувати про щось.

Громадянська компетентність визначається як ключова чеснота, яка дає можливість людині на достатньому рівні реалізовувати свої громадянські права й обов'язки (Р. Даль); як певні риси і кваліфікаційні характеристики володарів цього статусу, їхня

партиципційна здатність і партиципційна готовність, їхній інтерес до примноження не тільки особистого, але й суспільного надбання (Х. Мюнклер); як здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства (О. Пометун); як сукупність знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, успішно реалізуватись як громадянина української держави (Т. Смагіна); як розвиток здатностей бути громадянином, який володіє демократичною громадянською культурою, усвідомлює цінності свободи, прав людини, відповідальності, готовий до компетентної участі в громадянському житті (Г. Несен) тощо. Структурними елементами громадянської компетентності особистості називаються переважно когнітивні (пізнавальні), діяльнісно-процесуальні (практичні, процедуральні) та ціннісні (вольові, габітуальні). Компетентність – рівень знань, навичок, досвіду суб'єкта в тій чи іншій галузі, що відповідає об'єктивним вимогам для реалізації сукупності встановлених повноважень (прав і обов'язків) суб'єкта, які визначаються формально (законами, іншими нормативними актами). На думку О. Пометун, компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності. Громадянську компетентність визначають як феномен і сукупність властивостей індивіда, що соціалізований під впливом громадянського суспільства. При цьому громадянська компетентність виступає у вигляді соціокультурних, ціннісно-ментальних, власне професійних, морально-етичних та інших знань, навичок і вмінь, що мотивують індивідуальну та групову активність особистості.

Необхідність формування громадянської компетентності наголошується й у постанові Президії АПН України «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», у якій ставляться завдання виховувати в особистості громадянські важливі вміння та навички.

Метою дослідження є обґрунтування громадянської компетентності як однієї з умов становлення інституту громадянськості.

Вагомий внесок у розвиток політичної компетентності зробили вчені: Б. Андерсон, О. Власюк, Я. Грицак, Г. Загоруй, Г. Касьянов, А. Колодій, Н. Кочилкова, К. Лях, С. Марасюк, Е. Сміт, В. Старосольський, М. Степенко, Г. Тавадов, Н. Титов, У. Ультермат та інші.

Використовуючи аналіз та конструктивістський підхід у визначенні сутності громадянської компетентності та визначення її ролі в становленні інституту демократичної громадянськості, фокусуємо увагу на обов'язковій врівноваженості основних структурних елементів громадянської компетентності: балансу громадянської активності знаннями, освіченістю та політико-етичними цінностями. Авторка аргументує важливість саме балансу активності (вмінь), освіченості (знань) та етичності (мораль), що тільки у комплексі характеризує компетентність та може сприяти конструктивним результатам демократичних процесів, зокрема побудові заможного суспільства та правової держави.

На основі попередньої науково обґрунтованої характеристики громадянської компетентності, яка повинна бути основою становлення інституту громадянськості, визначимо особливості громадянської компетентності в Україні в сучасних умовах внутрішніх і зовнішніх викликів національній незалежності.

По-перше, трансформаційні процеси в Україні сприяли формуванню громадянського суспільства від періоду, яке після Помаранчевої революції 2004 р. до Майдану 2013–2014 рр. стало рушійно-активним спрямованим важелем тиску на владу, громадяни стали ефективнішими, сильнішими. Політичні процеси, що відбувалися в Україні впродовж 2013–2015 рр., вплинули на підвищення рівня патріотизму, почуття національної гідності, відчуття цінності держави. Але далеко не всі представники новообраної влади, призначені завдяки соціальним ліфтам на відповідальні посади, обрані депутатами, мали ґрунтовну освіту, знання, моральні риси, необхідні для виконання відповідних повноважень. Тобто, будучи активними і спроможними громадянами, виявилися нездатними кадрами у владному керівництві, що призвело до неочікуваних після двох революцій (Помаранчевої революції 2004 р. та Революції гідності 2013–2014 рр.) результатів та розчарувань у суспільстві.

По-друге, запрошення іноземних фахівців-кадрів для призначення на владні керівні посади підтверджує думку про те, що серед самих громадян, які сплатили дорогу соціальну ціну («Небесна сотня») за усунення антинародної влади за компетентнісними параметрами, (знання, уміння й мораль) складно визначити кандидатів у владне керівництво. Окремим підтвердженням є результати діяльності Кабінету Міністрів під керівництвом Арсенія Яценюка.

Насправді не можна не враховувати особливість процедури призначення в Україні на керівні владні посади не за логічним порядком формування кадрового потенціалу, проведенням конкурсного

відбору кадрів (меритократичним), а за принципом особистої відданості лідерів політичної сили або корпоративних корисливих інтересів окремих політичних угруповань (квотним). Але навіть за умови врахування цієї особливості залишається достатньо переконливим висновок про те, що в самому суспільстві за умови зростання активного протестного потенціалу бракує інтелектуального та морального потенціалу, що характеризує громадянську компетентність. Тобто незбалансованість структурних елементів громадянської компетентності в підсумку призводить до негативного чи низького результату національного зростання.

Тож дослідження процесу набуття нацією громадянської компетентності в Україні на сучасному етапі сприятиме визначенню рівня впливу суспільства на владу під час ухвалення політичних рішень. Адже за ст. 3 р. 1 Конституції України чітко визначено взаємовідносини людини, суспільства й держави: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави...».

Проаналізуємо особливості моральнісного компоненту структури громадянської компетентності. З одного боку, політичні процеси, що відбувалися в Україні впродовж 2013–2015 рр., вплинули на підвищення рівня патріотизму, почуття національної гідності, відчуття цінності держави. Але одночасно нинішній стан політичної культури українського суспільства не відповідає стандартам демократії участі, якій притаманна активістська культура. Участь громадян у суспільно-політичному житті багато в чому зумовлена впливом таких політико-культурних факторів, як низька політична ефективність та інтерес населення до політики, недостатня політична компетентність, низький рівень довіри громадян як один до одного, так і до громадських та державних інститутів; брак громадянської відповідальності, стійкі патерналістські установки, домінування екстернальних орієнтацій, переважна орієнтація масової свідомості на матеріалістичні цінності, а також невисока значущість для населення політико-громадянських цінностей. Це підтверджують повідомлення про постійні корупційні скандали, виявлення випадків хабарництва, рейдерських захоплень об'єктів чужої приватної власності, зростання кількості пограбувань та шахрайства. Тому можна знайти пояснення як у низькій моральнісній складовій громадянської компетентності, так і у впливі зовнішніх чинників.

Зовнішній чинник має суперечливий вплив на процеси у сфері національної консолідації. По-перше, основні суб'єкти діють переважно у

власних цілях, виходячи з притаманної їм динаміки розвитку, по-друге, вони найпомітніше впливають на ті елементи-складові національної свідомості, що є генетично близькими до них. Так західні держави та інститути, а також Росія розглядають процес національної консолідації в Україні перш за все крізь призму утвердження власних геополітичних інтересів у контексті глобального та субрегіонального суперництва. Вони діють саме на свої сегменти національної свідомості. Зокрема, Захід зміцнює демократичну складову процесу консолідації. У свою чергу, Росія посилює етатистські та авторитарні начала української свідомості й відповідні їм структури та механізми суспільної організації. Отже, моральнісний компонент структури громадянської компетентності в українському суспільстві має вразливу й суперечливу характеристику.

Далі розглянемо інтелектуальний компонент структури громадянської компетентності, освіченість та правову обізнаність. Знання чинного законодавства та його галузей, у свою чергу, притаманне когнітивній складовій правової компетентності. Серед громадян сучасної України в умовах внесення постійних змін у законодавство більшість не в змозі власними зусиллями опанувати законодавство та поліпшити ситуацію з правовою поінформованістю. Правове регулювання в українському соціумі здійснюється в умовах невідповідності правовій обізнаності громадян. Серед розповсюджених засобів забезпечення інформованості та просвітництва, свободи слова й думки в суспільстві є засоби масової інформації (ЗМІ). На сьогодні ЗМІ в Україні є досить розгалуженою системою, але не зовсім послідовною в об'єктивному висвітленні інформації. Та найголовнішою перешкодою для забезпечення свободи ЗМІ є те, що в Україні поки що відсутні незалежні суспільні ЗМІ. А редакційна політика приватних ЗМІ інтерпретує інформацію відповідно до замовлень її власника. Часто використовуються маніпулятивні технології, які не сприяють освіченості та правовій компетентності. Така характеристика стосується більшою чи меншою мірою інтернет-джерел.

Дуже складно, а з деяких питань майже неможливо людині взагалі шукати справедливості в судах. Третя гілка влади, так само як і «четверта», багатьма можновладними особами розглядається як прислужниця, а судові розгляди справ часто виконують роль «карального інструмента» в руках інших гілок влади замість того, щоб слугувати інструментом захисту громадянських прав. Окремим прикритим фактом стало повідомлення дослідників про вкрай низький рівень знання громадянами (майже 50 % опитаних) змісту Конституції України.

Тож оцінка освіченості та поінформованості громадян як важливий компонент структури громадянської компетентності не є оптимістичною.

Підвищення рівня правової компетентності громадян, формування в них мотивації та готовності до залучення в обговорення та проведення невідкладних реформ у країні є найважливішими чинниками, які підвищують безпеку сучасного українського соціуму.

Узагальнюючи аналіз особливостей окремих компонентів структури громадянської компетентності, треба визнати найбільший прояв активістського складника. Це пояснює той факт, що громадяни України здатні до змін і проведення реформ, але необхідних знань і моральних регуляторів до конструктивного їх здійснення не вистачає.

Тому важливо визначити механізми підвищення рівня громадянської компетентності в частині освіченості й моральності як важливих компонентів збалансованості з активністю.

Серед механізмів підвищення громадянської компетентності важливе місце належить системі освіти. Система освіти повинна не тільки готувати людей до життя в правовому суспільстві, а й створювати це суспільство й державу шляхом формування настанов на свідому участь суб'єктів правового виховання в загальнодержавних та загальносуспільних справах. У зв'язку з цим перед суспільством і, відповідно, перед педагогами постають такі завдання: реформування суспільствознавчої та правової освіти; становлення системи громадянської освіти; етичне, правове виховання школярів та студентів як громадян України; виховання об'єктів навчання на основі цінностей демократичного суспільства; адаптація школярів та студентів до сучасного життя. Важливе місце в навчанні й вихованні громадянських рис треба приділити молоді. Молодь як спільнота особистостей, що розвиваються, – це найбільш динамічна, енергійна та критично мисляча частина суспільства, молода генерація нації. Дедалі актуальнішим і більш необхідним постає завдання держави, суспільства виховати таку молодь, яка може поєднати турботу про свою долю з відповідальністю за розвиток країни, забезпечити активну особисту участь.

Не менш актуальною є проблема згуртованості народу в єдину націю, що стала нагальною проблемою в сучасній Україні, потребою пошуку шляхів і механізмів консолідації та демократизації поліетнічного суспільства. Також є необхідним: зміцнення державної й національної єдності, забезпечення міжетнічного миру, суспільної інтеграції представників етнічних спільнот, розвитку унікальних етнічних ідентичностей у контексті цілісної загальноукраїнської ідентичності, ліквідації загрози сепаратизму.

Оскільки переважна кількість політичного класу в Україні залишається адміністративно-політично рентоорієнтованою, використовуючи адміністративно-керівні владні важелі для особистого збагачення, тому

відбувається уповільнення реформ у країні. Саме тому процеси самоорганізації та діяльності громадян, які стають позитивним прикладом для інших громадян, створюють можливість виконання вищезазначених завдань. Це відображає процес удосконалення та збалансування структурних елементів громадянської компетентності. Якщо цей процес успішно продовжиться, можна сподіватися на те, що критична маса компетентних громадян за умов налагодження якісного відбору кадрів буде спроможна забезпечити успішне державне управління та розвиток українського суспільства, яке набуде рис громадянської нації.

Можна стверджувати, що життєспроможність української нації вирішальною мірою визначиться громадянською компетентністю, яка оформлюється як необхідність у національній свідомості громадян у сучасних складних випробуваннях суверенності й державної незалежності.

УДК 364-322-053,6 (477)(043,2)

Орленко М. В.

*викладач кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСТАННІ РОКИ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день волонтерські організації існують у більше ніж 80-ти країнах світу. Уряди цих країн надають підтримку волонтерському руху, який набуває глобального характеру. Працюють міжнародні волонтерські організації.

З 2011 р. Україна прийняла Закон «Про волонтерську діяльність», в якому надається визначення поняття «волонтерства», як волонтерська діяльність добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. В свою чергу, волонтерською допомогою вважаються роботи та послуги, які виконуються або надаються волонтерами безоплатно.

У нашій країні волонтерський рух, детермінований суспільно-політичною ситуацією в країні, є відповіддю на суспільні потреби, з кожним роком набуває все більшої потужності, об'єднує усе більше громадян та залучає значні ресурси. Специфікою волонтерської діяльності в Україні в період 2014–2015 рр. є залучення до своїх лав якомога більшої частки молоді через соціальні мережі для впливу на самоствердження та усвідомлення свого значення й ролі в розбудові

українського суспільства. Чисельність груп та учасників в інтернет-мережі зростає щодня. Така тенденція свідчить про активне залучення патріотичних громадян України до так званого «мережевого віртуального українського суспільства», яке не має кордонів. Станом на кінець 2014 р. в мережі зареєстровано 2 715 спільнот (найчисленніша – «Ми – патріоти України», 434 007 учасників) та 3 707 відеозаписів, які пов'язані з патріотизмом та містять ключове слово пошуку «патріот».

Варто зазначити, що до 2014 р. волонтерство в Україні не було особливо популярним серед молоді й населення загалом. Добровільну допомогу різним категоріям осіб надавали до 15 % населення. Молодіжна волонтерська робота традиційно стосувалася таких напрямів діяльності, як: соціально-реабілітаційна робота, попередження й подолання негативних явищ у молодіжному середовищі, робота з молоддю та підлітками, які перебувають у складних життєвих обставинах; профілактика вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин; профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом, та ВІЛ-інфекції/СНІДу; соціальна опіка й соціальний захист соціально незахищених груп молоді, волонтерські програми соціальної опіки тощо.

У 2014 р. до традиційних форм волонтерської діяльності додався волонтерський рух на підтримку «євромайданів» та антитерористичної операції (далі – АТО), який за масштабами поширення став безпрецедентним виявом громадянської самоорганізації та національно-патріотичної свідомості. Зараз в Україні діє декілька великих молодіжних волонтерських організацій, які системно допомагають військовим на передовій і в зоні проведення АТО на Сході України: «Крила Фенікса», «Повернись живим», «Армія SOS», «Врятуй рідну країну», «Волонтерська сотня Україна – Світ», «Народний проект».

Із початком АТО на Сході України волонтерські організації допомагають бійцям-добровольцям: забезпечують їх медикаментами, їжею та потрібним спорядженням. Спільно з науковцями й військовими на територіях, що контролюються незаконними збройними формуваннями, волонтери ще й розшукують загиблих. Волонтери допомагають не лише військовим та переселенцям гуманітарною допомогою, але навіть опікуються покинутими тваринами. Загалом у період 2014–2015 рр. близько третини населення України добровільно долучилося до волонтерського руху й спрямовувало свою діяльність на протидію подолання зовнішньої агресії та її наслідків.

Резюмуючи, зауважимо, що активна участь молоді та молодіжних громадських організацій у волонтерській діяльності в Україні надає їм змогу усвідомити спільний внесок у підтримку країни. Адже нинішні

реалії в Україні вимагають від особи, зокрема, молоді, не лише політичної участі, а й усвідомлення власної ролі та значення в житті суспільства, а також діяльності відповідно до власних переконань і цінностей. При цьому волонтерська діяльність набула всіх ознак найбільш дієвої форми самоорганізації населення.

УДК 324

Чупрін Р. В.,

*канд. політ. наук, доцент кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГОРОДЖУВАЛЬНИХ БАР'ЄРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ ЗА ПАРТІЙНИМИ СПИСКАМИ

Загороджувальний бар'єр (виборчий бар'єр, прохідний бар'єр, виборчий поріг) у сучасній політичній науці розглядається як мінімальний відсоток голосів виборців, який має одержати виборчий список політичної партії для того, щоб бути допущеним до розподілу мандатів.

Утім, у ролі загороджувального бар'єра в реальності виступає й сам тип виборчої системи, про що свідчить наявність кореляції між кількістю політичних партій, представлених у парламенті країни, та типом виборчої системи, що застосовується для проведення парламентських виборів. Крім того, суто математичні аспекти переведення голосів виборців у мандати безпосередньо на практиці визначають реальну кількість (або відсоток) голосів, яку кандидату (партійному списку) необхідно здобути для входження до представницького органу. Це означає, що в прихованій формі загороджувальні бар'єри існують стільки ж часу, скільки й самі виборчі системи.

Загороджувальні бар'єри в сучасному розумінні почали застосовуватися після Другої світової війни з метою обмеження впливу на політичний процес крайніх радикалів загалом та недопущення реваншу й проходження до парламенту прихильників повалених тоталітарних режимів зокрема.

У другій половині ХХ ст. з розвитком у багатьох країнах світу партійних систем та розповсюдженням пропорційної виборчої системи партійних списків (як самостійної виборчої системи або як складового компонента змішаної виборчої системи) загороджувальні бар'єри

почали вживатися на практиці більш широко та урізноманітнюватися. Це зробило їх об'єктом дослідження не лише політичної науки, але й конституційного права та фахівців з питань прав людини.

На основі дослідження практичного застосування загороджувальних бар'єрів на рівні парламентських виборів за матеріалами бази даних PARLINE Міжпарламентського союзу можна виділити основні їх різновиди, що використовуються в сучасному світі.

Так, за способом установаження можна виділити штучні бар'єри, розмір яких прямо визначається законодавством, та природні, конкретні значення яких обумовлені математичними аспектами переведення голосів виборців у мандати.

Крім того, загороджувальні бар'єри можна поділити на фіксовані та плаваючі. Розмір останніх може змінюватися залежно від конкретних результатів виборів (як правило, для того, щоб зменшити відсоток втрачених голосів). Також загороджувальні бар'єри класифікують за стадією їх застосування (у випадку багатоступеневої процедури переведення голосів у мандати), за рівнем застосування (окружні, регіональні, загальнонаціональні, змішані), за відсутністю або наявністю градації (установаження єдиного значення загороджувального бар'єра або різних значень для різних учасників виборчого процесу).

Додатково також можна виокремити внутрішньокоаліційні бар'єри, які визначають, який відсоток голосів має набрати список партії в складі коаліції, щоб бути допущеним до розподілу мандатів, а також альтернативні бар'єри, подолання яких може бути не пов'язане безпосередньо з одержанням визначеного законом відсотка голосів, а залежати від інших результатів виборів.

Сучасною тенденцією можна вважати розповсюдження поєднання загороджувальних бар'єрів із застосуванням протилежного їм механізму бонусів, які передбачають надання політичним партіям у той чи інший спосіб додаткових місць у представницькому органі залежно від відсотка набраних ними голосів. Оскільки ці додаткові місця вони фактично в більшості випадків одержують за рахунок інших партій, по суті механізм бонусів одночасно діє і як загороджувальний бар'єр.

На сьогодні не існує єдиної думки щодо оптимального розміру загороджувального бар'єра. Із математичної точки зору найбільш обґрунтованими в цьому питанні є спроби пов'язати загороджувальний бар'єр із показником ефективної кількості політичних партій. Заслугове на увагу також ідея встановлення величини загороджувального бар'єра на основі відсотка зіпсованих бюлетенів, який природним чином визначає «погіршеність волевиявлення», що не береться до уваги під час переведення голосів виборців у мандати.

Спроби ж міжнародних інституцій, зокрема Парламентської асамблеї Ради Європи, рекомендувати єдине та при цьому достатньо низьке (3 %) значення загороджувального бар'єра принаймні країнам із розвинутою демократією видаються дещо передчасними та необачними. Такі заходи можуть суттєво посилити позиції малих партій радикального спрямування, для обмеження впливу яких на політичний процес, власне, і запроваджувалося використання загороджувальних бар'єрів.

УДК 001.8:32

Громадська Н. А.,
*канд. політ. наук, доцент кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЯК КОМПОНЕНТ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ В ЗМІ

Сьогодні найбільш авторитетні ЗМІ виступають не просто як постачальники інформації, але й як органи масової інформації, які здатні обробити матеріал і подати його саме в аналітичному ключі. Для журналістики характерний передусім політичний аналіз, який найбільш повно представлений на сторінках преси та в радіо- й телепередачах, що мають яскраво виражену політичну спрямованість. Політичний аналіз, що здійснюється ЗМІ, по-перше, споживається політично активним читачем (глядачем, слухачем), який у більшості своїй є учасником політичного процесу; по-друге, може використовуватися для прийняття політичних рішень представниками владних структур, лідерами політичних партій, громадських організацій тощо. Тому журналіст повинен володіти всіма необхідними знаннями, уміннями та навичками для проведення політичного аналізу.

К. Сімонов доходить висновку, що політичний аналіз являє собою сукупність різних методик, за допомогою яких можливе дослідження конкретних політичних подій і політичної ситуації, створення припущень із приводу її можливого розвитку й прийняття компетентних політичних рішень. А. Дегтярьов прирівнює політичний аналіз до політико-управлінської науки, що припускає інтегративно-синтетичне використання мультидисциплінарної системи знань і орієнтована на розробку загальних принципів і спеціальних методів моделювання, діагностики, прогнозування проблемно-політичних ситуацій і формулювання практичних рекомендацій під час підготовки, прийняття та реалізації публічних рішень.

Отже, політичний аналіз включає в себе три основних компоненти:

- аналіз політичної ситуації;
- прогноз щодо її розвитку;
- ухвалення компетентних політичних рішень.

Найбільш часто ЗМІ працюють у жанрі аналізу політичної ситуації. Серед важливих компонентів професіоналізму журналіста на першому плані – вміння аналізувати політичні події, ситуації, факти дійсності. Журналіст-аналітик – ключова фігура авторитетних друкованих видань, радіо- та телеканалів країни.

Аналіз політичної ситуації, або ситуаційний аналіз, є першою стадією політичного аналізу та своєрідним фундаментом, на якому будується політичний аналіз. Без аналізу ситуації неможливо ні скласти прогнози, ні ухвалювати рішення, тому до нього треба підходити з особливою ретельністю.

Під політичною ситуацією необхідно розуміти стан політичної системи й комплекс взаємодій між її суб'єктами в певний період часу. Аналіз політичної ситуації повинен охоплювати взаємодії всіх політичних акторів, що в сукупності й складають політичну систему суспільства, причому на сьогодні, оскільки аналіз попередніх станів політичної системи для складних досліджень є малозначущим. Отже, ситуаційний аналіз має справу з гостро актуальною проблемою.

Мистецтво аналізу політичної ситуації полягає в умінні представити суто конкретну проблему в системному вигляді, визначити головні причини її виникнення, зазначити коло інтересів замовника і потенціал його ресурсів у їхньому здійсненні. Це можливо досягти за рахунок обробки максимально великої кількості джерел інформації про проблему – статистичних і соціологічних даних, психологічних характеристик учасників подій та інших чинників. Якщо врахувати, що, як правило, доводиться працювати в умовах хронічного браку часу, то вміння сконструювати загальну картину для осмислення всього обсягу інформації, використовуючи методологічні підходи різних наук, є ознакою майстерності журналіста-аналітика.

Серед різновидів ситуаційного аналізу, що використовується в ЗМІ, найскладнішою формою є загальний аналіз політичної ситуації, який вимагає детального дослідження стану всієї політичної системи. При цьому передбачається використання двох базових підходів. Перший – вертикальний (інституціональний) – передбачає розчленування політичної системи на окремі інститути та групи й розгляд поточного стану кожного з них окремо, а вже потім – розгляд їхньої взаємодії. Інший підхід – горизонтальний (груповий) – припускає виокремлення з політичної системи неінституціоналізованих об'єднань, які, проте,

виступають у політичному процесі як єдині актори. Ці типи аналізу є взаємодоповнювальними, і тому в журналістській діяльності оптимальним під час здійснення загального аналізу політичної ситуації є поєднання цих підходів.

Наступний вид ситуаційного аналізу – фрагментарний, який як і загальний ситуаційний аналіз, також може бути двох типів. Перший тип досить нагадує інституціональний аналіз, він також розглядає діяльність окремих політичних інститутів, однак його об'єктом є лише один із них, а другий – пов'язаний з описом ситуації, аналіз якої необхідний для вирішення якогось конкретного, локального завдання.

Також у журналістській діяльності використовуються проблемний і діагностичний типи ситуаційного аналізу. Перший жорстко пов'язаний із певною проблемою й завжди має результатом вироблення оптимального рішення. Другий не піддає розглядові проблеми, які вже постали перед політичним актором, але дозволяє виявити потенційні можливості виникнення проблемних ситуацій, а також прозондувати можливість оптимізації діяльності політичного суб'єкта на певних напрямках. Ці типи ситуаційного аналізу можуть доповнювати один одного: якщо після проведення першого виявляється ще не помічено до цього проблему, то тоді необхідно перейти до здійснення другого з виходом на безпосереднє її вирішення.

Ситуаційні аналізи, що публікуються в ЗМІ, у тій чи іншій мірі ставлять перед собою завдання сформулювати інформаційну основу для ухвалення будь-яких рішень, оскільки оцінка ситуації, окреслення проблеми з подальшим аналізом обов'язково підводять читача (глядача, слухача) до рішення, яке необхідно ухвалити.

Аналіз політичної ситуації ґрунтується на специфічних інформаційно-аналітичних процедурах. Узагальнений алгоритм інформаційно-аналітичного забезпечення складається з таких етапів:

- 1) збирання первинної інформації (визначення предмета й мети аналізу ситуації, підбір відповідних джерел інформації);
- 2) нагромадження конкретної інформації з теми аналізу (збирання фактів та оцінок щодо теми аналітичного дослідження);
- 3) аналітична інтерпретація отриманої інформації (систематизація первісної інформації, перетворення отриманої інформації на статистичні дані, інтерпретація та оцінка отриманих даних).

Ефективність інформаційно-аналітичної роботи залежатиме від уміння журналіста-аналітика орієнтуватися в безмежному інформаційному просторі, збирати й обробляти інформацію, працювати з фактами, інтерпретувати отриману інформацію тощо.

Ситуаційний аналіз є ключовим компонентом політичного аналізу, адже без його результатів неможливо ні скласти політичний прогноз

щодо розвитку політичної ситуації, ні ухвалити політичне рішення. Без уміння проаналізувати політичну ситуацію висновки журналіста будуть поверхневими й непереконливими, матеріал не буде мати аналітичної цінності. А недоліки в проведенні ситуаційного аналізу журналістом неминуче позначатися на якості прогнозів (у тому числі які складає й сам журналіст) та тих рішень, які має ухвалити читач (глядач, слухач), що, у свою чергу, впливає на формування громадської думки.

УДК 321.01:327.39

Соловійова А. С.,
канд. політ. наук, старший викладач
кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОЕКТ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ Ю. ГАБЕРМАСА

Юрген Габермас – німецький філософ і соціолог, представник нової генерації Франкфуртської школи, відомий роботами із соціальної філософії, що стали новою основою для критичної теорії, один із найбільш впливових сучасних мислителів (третє місце серед двадцятки найбільш цитованих соціальних науковців світу). Ю. Габермас неодноразово звертається до проблематики інтеграції модерних суспільств. Зокрема, у квітні 2013 року представив свою лекцію «Демократія, солідарність та європейська криза».

Вільна та відкрита комунікація є основною лінією його теорії, а також політичних поглядів. Комунікативна раціональність покликана регулювати такі важливі життєві сфери, як культурна спадкоємність, виховання, соціальна інтеграція. Однак в умовах західного суспільства, що модернізується, комунікативна раціональність витісняється економічною й адміністративною, і в цьому полягає причина несправедливості та кризовості сучасного суспільства.

За Ю. Габермасом, демократія, яку він називає «чарівним словом» своєї філософії, повинна бути об'єднана з моральністю, а етика нового типу – із філософією та політикою. Суть демократії невідривно пов'язана з поняттям політичної участі. Причому ідея участі в Ю. Габермаса пов'язана не лише з рівнем національної держави, але й наднаціональними демократичними інститутами, які він пропонує розвивати в межах Європейського Союзу як альтернативу «технократичній дилемі», коли важливі рішення схвалюються з низькою можливістю громадського контролю.

Для Ю. Габермаса Європа визначається як низка товариств, які соціально відповідальніші й більш гуманні, ніж США; європейські країни більш толерантні у своїх звичках і більш миролюбні у своїй зовнішній політиці, ніж США. Для нього європейська модель капіталізму є більш регульованою та схильною до впливу з боку держави й суспільства, ніж американська модель. Більшість західноєвропейських суспільств є соціально орієнтованими, і всі вони в сукупності володіють значно меншою військовою міццю, ніж США, більше використовують м'яку силу. Ю. Габермас підкреслює неприпустимість повторення помилок 1914 і 1941 років, коли Німеччина робила ставку на військову силу й була занадто слабка економічно, щоб використовувати «м'яку силу».

Ю. Габермас зробив висновок, що сучасна Європа створила духовні передумови й заклала матеріальні основи для формування сучасного світу агресії, а ідеал Просвітництва (культ розуму) обернувся культом сили – терору держав, організацій, особистостей. Тим не менше, саме Європа, ухилившись водночас від антиамериканізму, повинна очолити протистояння культу сили завдяки своїм демократичним традиціям. Оцінюючи перспективи євроінтеграції, Ю. Габермас стоїть на позиції необхідності зміни вектора інтеграції з економічного на політичний.

Євросоюз створювався, на думку Ю. Габермаса, більшою мірою як вибір еліт за пасивної згоди народів Європи, яка легітимно підтверджувалася в міру реальних успіхів самої інтеграції, насамперед у сфері економічних відносин. Так було до останньої фінансової кризи, коли в самих державах-членах посилювався євроскептицизм. Європейську політику затьмарили дебати переважно суто економічного характеру, насамперед про майбутнє євросони та євро як валюти. Економічні негаразди не лише розкрили наявність центру та периферії в самому Євросоюзі, але й сформували загрозу ринково відповідної демократії, де економічна доцільність може взяти гору над принципами демократичної політичної організації, яку Ю. Габермас критикував ще раніше по відношенню до подвійних стандартів (ішлося про німецько-російські відносини).

Самі інститути, на яких базується європейська інтеграція, звісно, виходять далеко за межі економічної сфери, їхні впливи дедалі інтенсивніше проникають у повсякденне життя громадян різних держав, але, по суті, вони вкрай слабо підконтрольні впливу самих цих громадян. Це й складає ту «технократичну дилему», що на ній наголошує Ю. Габермас, яка дедалі посилюватиме його елітистську сутність і віддалятиме громадськість від ухвалення життєво важливих рішень для об'єднаної Європи. «Відстрочка демократії» через акцент на діяльності висококваліфікованих бюрократів, може мати небезпечні

наслідки для самої інтеграції та довіри до базових європейських інститутів. Цю елітистську технократію, Ю. Габермас пояснює як через позицію керівництва Євросоюзу, так і впливу ринку.

Альтернативний шлях полягає в необхідності, на думку Ю. Габермаса, трансформувати економічний союз у політичний із розширенням участі громадян держав-членів в ухваленні ключових рішень та впливі на базові владні структури Євросоюзу. З одного боку, це має зменшити гостроту розриву між елітами та громадянами європейських держав, але з іншого – потребуватиме кроків у відповідь, а саме готовності делегувати частину суверенних прав нації-держави до спільних європейських структур. У випадку успіху проекту, як він описаний у ролі ідеального типу, ерозії національної держави не буде, але все ж не вона єдина претендуватиме на репрезентацію власних громадянських суспільств і статус виключного суб'єкта міжнародної політики. Хоча за нею лишиться остаточне гарантування громадянських свобод та адміністративні функції на локальному рівні. Це не конфедерація, але й не федерація, мова має йти про новий тип наднаціональної демократії, що базується на солідарності.

Якщо попередньо резюмувати, то переосмислення кризових виявів інтеграційних процесів у Європі Ю. Габермас пов'язує з характером та формою самої інтеграції. Це ніби за замовчуванням передбачає перегляд нині існуючого формату зв'язків. І це цілком не залежить від того, який саме проект буде покладено в основу реформування Євросоюзу, який став на шлях переосмислення вже існуючої системи зв'язків та взаємних залежностей, що може означати зниження інтересу до подальшого розширення, принаймні в найближчі роки. Зрештою, вступ нових держав за відсутності чіткої стратегії в Євросоюзу навряд чи буде вигідний і для самих прийнятих членів, на яких кластимуть провину за всі негаразди.

УДК 321.01

Лушагіна Т. В.,
*канд. політ. наук, старший викладач
кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В АРЕНІ КОЛЕКТИВНИХ ДІЙ У ПРАЦЯХ Е. ОСТРОМ

Для сучасних реформ системи місцевого самоврядування актуальним залишається питання ефективного управління колективною власністю.

Одним з найбільш авторитетних досліджень у цій галузі є опублікована в 1990 р. фундаментальна праця «Керуючи загальним: еволюція інститутів колективних дій» («Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action»). Книга принесла її автору Елінор Остром (Elinor Ostrom) Нобелівську премію в галузі економіки 2009 р. з формулюванням «за дослідження економічної організації, особливо в частині колективної власності».

Примітний той факт, що дослідження Е. Остром виходить за рамки економічної теорії, синтезуючи знання з інших наук – політології, соціології, біології. Дослідниця розвінчала поширену думку про те, що колективне управління власністю неефективне й що її необхідно або приватизувати, або націоналізувати.

Дослідивши численні приклади громадського регулювання рибальства, користування пасовищами, лісами, озерами й підземними водами, Е. Остром у своїх працях показала, що в багатьох випадках результати виявляються значно кращими, ніж прогнози стандартних моделей. Вона розкрила закони формування складних практик ухвалення рішень і забезпечення взаємин, спрямованих на успішне врегулювання конфліктів інтересів.

У ході своїх досліджень Е. Остром намагається відповісти на такі питання:

1. Як інтегрувати результати досліджень пізнавальної науки з моделями дослідження та пояснення людського вибору в різноманітних інституційних умовах, включно із соціальними дилемами, проблемами колективного вибору, бюрократією та складними взаємопов'язаними громадськими відносинами?

2. Як інститути отримують інформацію про те, що індивідууму необхідне ухвалення рішення?

3. Які упередження або їхні недоліки впливають на ухвалення колективних рішень?

4. Як змінюються різні переваги завдяки взаємодії з різними інституційними структурами?

5. Як теорія раціонального вибору впливає на систему місцевого самоврядування управління?

У своїй роботі Е. Остром відкидала поширену точку зору про те, що державний контроль або приватизація як такі забезпечують кращий спосіб управління суспільною власністю. У роботі показано, що результати створення суспільних благ залежать не від форми власності як такої, а від того набору правил, який регламентує створення й використання суспільних благ.

У цій роботі Е. Остром наводить унікальну базу емпіричних даних, що дозволяють досліджувати умови, за яких проблему загальних ресурсів було вирішено й за яких вона так і залишилася невирішеною.

Е. Остром описує три моделі, що найчастіше використовуються під час ухвалення рішення щодо форми власності – приватної чи державної, після чого називає теоретичні та емпіричні альтернативи цих моделей, аналізуючи різноманітність можливих рішень. У роботі проводиться інституціональний аналіз для дослідження різних варіантів правил, як успішних, так і невдалих, використовуваних у процесі створення суспільних благ; робиться висновок про те, що проблеми суспільних ресурсів можуть іноді вирішуватися різними організаціями добровільно, а не методом примусу через державні структури.

Е. Остром у своїй роботі не робить далекоюсяжних висновків на основі проведених досліджень, вона лише намагається знайти пояснення процесам, що відбуваються, використовуючи емпіричні дані, одержувані з різних регіонів Землі. Дослідження Е. Остром показують, що стосовно економічних благ, як, наприклад, ліс, на спонтанному порядку й ринковій взаємодії можна виробити механізми володіння й користування ресурсом без зовнішнього втручання держави. У трактуванні Е. Остром, порятунок світової економіки – не в її глобалізації і не в обожнюванні приватного підприємництва, а в експансії різних модифікацій колективних спільнот – від комун і сіл до маленьких містечок і кооперативів. Саме вони є найбільш ефективними й безконфліктними суб'єктами господарювання.

У своїх дослідженнях Е. Остром довела, що в разі провалу ринку вирішення виниклих проблем за допомогою держави не є єдиним із можливих виходів. Вона виступає на захист того, щоб люди розбиралися з проблемами самі, а не поклалися на рецепти, скинуті зверху.

Е. Остром ідентифікує вісім основних принципів проектування управління стабільними місцевими колективними ресурсами:

1) чітке визначення кордонів (визначення вмісту загальної кількості ресурсів і недопущення зовнішніх прав на ресурс);

2) визначення правил присвоєння та надання загальних ресурсів, адаптованих до місцевих умов;

3) вироблення колективного вибору механізмів, що беруть участь у процесі ухвалення рішень і дозволяють більшості ресурсів присвоюватися;

4) здійснення ефективного моніторингу спостерігачами, які підзвітні громаді;

5) введення та градування шкали санкцій для порушників правил спільноти на присвоєння;

6) вироблення механізмів вирішення конфліктів, які є дешевими й легкими;

7) органи влади повинні визнати саморганізовану громаду;

8) у разі великої кількості загальних ресурсів необхідно організувати у формі декількох шарів вбудовані підприємства з невеликою місцевою кількістю загальних ресурсів на базовому рівні.

Е. Остром зазначає, що ці принципи в подальшому може бути змінено й розширено для того, щоб включити низку додаткових змінних, які дозволяють впливати на успішність самоорганізованої системи управління, ефективне спілкування, внутрішню довіру і взаємність, а також характер ресурсної системи в цілому.

УДК 342.72/73:321.7

Колесніченко Н. М.,
*старший викладач кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРАВО НА ТАЄМНИЦЮ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ОBOB'ЯЗKОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

1. Інформаційне суспільство та нові соціальні загрози. На сучасному етапі суспільного розвитку відбувається глобальна трансформація соціальних відносин, викликана значним розвитком інформаційних технологій, які суттєво впливають на економіку, політику та соціальну сферу. Людство вступає в принципово новий, наступний за індустріальним цивілізаційний етап розвитку – інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство, крім позитивних моментів, несе нові соціальні загрози. Так, високорозвинуті технології обробки даних в автоматизованих системах дають можливість швидко накопичувати, обробляти, зберігати та поширювати значні обсяги різноманітних відомостей. У зв'язку з цим виникає реальна загроза контролю за всіма аспектами суспільного та особистого життя, несанкціонованого доступу до відомостей, які за своїм характером призначаються для обмеженого кола осіб і можуть завдати шкоди особі, суспільству чи державі.

Наявність інформаційних технологій створює реальні можливості порушення права людини на таємницю приватного життя, яке закріплене в основних міжнародних документах з прав людини – Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права.

2. Міжнародне законодавство щодо захисту персональних даних. Недоторканність особистого та сімейного життя людини розглядається в політичних системах країн Заходу як обов'язковий елемент демократії та правової держави. Актуальність цього права значно зросла в

70-ті рр. XX ст., коли почали активно розвиватися інформаційні технології, а комп'ютеризація всіх сфер суспільного життя набула глобального характеру. Саме виникнення технічних можливостей створення баз даних, які акумулюють інформацію про фізичних осіб, привело до виникнення нового етапу в розвитку права на недоторканність приватного життя людини.

На цей час припадає початок законотворчої діяльності парламентарів багатьох країн світу щодо захисту персональних даних. Активну участь у процесі уніфікації національного законодавства різних країн та вироблення спільних стандартів у цій галузі беруть європейські міжнародні організації – Рада Європи, Європейський Союз та Організація економічного співробітництва та розвитку. На сьогодні основними європейськими документами в цій галузі є Конвенція Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру» від 28 січня 1981 р. та директива Європейського парламенту «Про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільний рух цих даних» від 24 жовтня 2001 р.

3. Сутнісні характеристики права на таємницю приватного життя людини. Україна, яка взяла курс на європейську інтеграцію, робить спробу встановити правовий режим інформації про особу, який би гарантував таємницю персональних даних і відповідав би європейським стандартам. Початковим етапом становлення в Україні інституту недоторканності приватного життя людини є його конституційне закріплення. Відповідно до статті 32 Конституції України, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Звернемо увагу на три особливості конституційного формулювання цього права. По-перше, під терміном «втручання» розуміються чотири аспекти інформаційної діяльності, а саме: збирання, зберігання, використання та поширення інформації про особу. По-друге, мова йде виключно про конфіденційну інформацію про особу. По-третє, винятки з цього правила може закріплювати тільки Конституція України.

4. Проблеми становлення інституту недоторканності приватного життя в Україні. Треба констатувати, що в Україні існує проблема становлення інституту недоторканності приватного життя людини. До того ж є підстави стверджувати, що на сьогодні інформаційна безпека особи в Україні не є першочерговим завданням держави. Не приділяється належної уваги захисту персональних даних у Концепції національної

безпеки України, третій розділ якої – «Загрози національній безпеці України» – вказує, що основними можливими загрозами національній безпеці України в інформаційній сфері є невиваженість державної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері; повільність входження України у світовий інформаційний простір, інформаційна експансія інших держав; витік інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави, запровадження цензури.

Як видно з цього документа, на перше місце в Україні поставлено інформаційну безпеку держави. Така інформаційна політика суперечить статті 3 Конституції України, яка проголошує, що утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а також Концепції національної безпеки, яка передбачає одним із головних об'єктів національної безпеки громадянина та його права і свободи, а основним принципом забезпечення національної безпеки є пріоритет прав людини.

У зв'язку з цим існує нагальна потреба юридично закріпити в одному законі правовий режим інформації про особу. Цікавими є стандарти Ради Європи, згідно з якими інформація про особу за своїм характером належить до відомостей з обмеженим доступом, під яким розуміють будь-яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною. Одночасно виокремлюються особливі категорії даних, які мають підвищений рівень конфіденційності: расову приналежність, політичні або релігійні чи інші переконання, стан здоров'я, відомості про статеве життя тощо.

Отже, недоторканність особистого та сімейного життя людини розглядається в політичних системах демократичних країн як обов'язковий елемент демократії та правової держави, і це право належно юридично закріплюється.

УДК 323.2:316.325

Шкірчак С. І.,
*викладач кафедри політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРОБЛЕМА ГРОМАДСЬКОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Є. ЧИКАЛЕНКА (1861–1929)

Євген Харлампійович Чикаленко (1861–1929) – визначний громадський діяч, меценат української культури, агроном, землевласник, видавець і

публіцист, проявив себе як прихильник української монархії в статті «Де вихід?» (1921). Ідеї Є. Чикаленка стосовно проблеми громадської самоорганізації більш за все відображено на сторінках його «Спогадів» (1925–1926) та «Щоденника. 1917–1919» (1931), які також дають багатий матеріал до історії українського руху другої половини XIX і початку XX ст. Особливо важливими в контексті досліджуваної нами проблематики є спогади Є. Чикаленка, датовані 1861–1907 рр. Саме в спогадах цього періоду він дає свою оцінку таким проблемам: 1) кооперативному рухові (та кооперації в цілому); 2) діяльності громадських організацій на теренах України в кінці XIX – на початку XX ст. Розглянемо ці напрями його поглядів більш детально.

Питання кооперації важливе для Є. Чикаленка тим, що він сам брав активну участь в організації кооперативних товариств. Зокрема, у 1900–1903 рр. він сприяв утворенню в селі Кононівка кредитного кооперативу. У «Спогадах» Є. Чикаленко відводить собі значну організаційну роль у створенні кооперативу: «...я почав умовляти селян заснувати в себе ощадно-позичкове товариство; розказував їм, як це робиться...». Але з подальших його слів видно, що він розумів справжню суть кооперативу (самоорганізація, самодіяльність, самопомога), зміщуючи акценти зі своєї організаторської ролі на самодіяльність селян: «...вони по моїй ініціативі заснували кредитове товариство, згуртувались коло цього діла і потроху зачинають керувати всім селом, давати йому тон». Примітно також те, що Є. Чикаленко бачив у цьому «кредитовому товаристві» прояв не лише економічної діяльності селян, а й культурно-просвітницької діяльності: «Товариство згодом розвинулося у велику фінансово-культурну інституцію...».

Скептичним було ставлення Є. Чикаленка до сільськогосподарської кооперації. Зокрема, у статті «Де вихід?» відмічає, що «...на кооперацію в хліборобській продукції, про яку дехто марить, не можна покладати ніяких надій...». Таких висновків він дійшов, спираючись на власний досвід. Є. Чикаленко був великим землевласником, який вів ефективне одноосібне господарство – у брошурі «Розмова про сільське хазяйство» (1897) виклав свої здобутки в цій сфері. З іншого боку, він був особисто знайомий з «артільним батьком» М. Левицьким, й у своїх спогадах говорить про те, що сільськогосподарські артілі, які засновував М. Левицький, зазнали невдачі. Таку оцінку Є. Чикаленком діяльності М. Левицького не варто вважати проявом його суб'єктивізму. Схожих висновків, наприклад, доходить В. Коваль у роботі «Соціально-економічна природа сільськогосподарської кооперації» (1927). Зрештою, Є. Чикаленко не заперечує можливості існування сільськогосподарської кооперації, але скоріше це є винятком, ніж правилом: «Кооперація, дійсно, має місце в сільському господарстві по багатьох краях, але тільки в спільному

збуті та закупі продуктів, а не в гуртовій продукції, бо сільське господарство не те, що фабрично-промислове, воно по своїй природі вимагає особистої ініціативи, творчості кожного господаря». У цілому ж Є. Чикаленко позитивно оцінював кооперативний рух в Україні на початку ХХ ст., зазначаючи, що завдяки участі в ньому української інтелігенції кооперація стала одним із «найуспішніших способів пролиття національної свідомости в народні маси, що й відіграло таку велику роль на Україні під час революції 1917 року».

Інший аспект поглядів Є. Чикаленка – діяльність громадських організацій на теренах України в наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. – цікавий тим, що в «Спогадах» можна чітко простежити певну еволюцію інститутів громадянського суспільства на українських землях того часу на прикладі діяльності «громад». Розпорошена та слабо інституціоналізована мережа «громад» кінця ХІХ ст. (громадянське суспільства як рух) у 1897 р. (а особливо в 1901 р.) набуває більш інституціоналізованих форм завдяки утворенню Загальної української безпартійної демократичної організації (ЗУБО) (інституціоналізація громадянського суспільства). ЗУБО діяла до 1904 р., після чого багато її членів утворили власні політичні партії – відбулася політизація інститутів громадянського суспільства. Усе це відбувається в режимі підпільної діяльності, враховуючи особливості політичного режиму Російської імперії.

Є. Чикаленко чітко розмежовував сфери діяльності громадських організацій (на зразок «громад») та політичних партій. Першим відводив лише культурну роботу з метою національного відродження України (про цю різницю він побіжно зазначає в різних частинах своїх «Спогадів», зокрема в розмові з П. Житецьким). Натомість у поглядах значної частини представників тодішньої української суспільно-політичної думки політизація непартійних громадських організацій була звичним явищем. Приміром, для представників соціалістичного народництва (як приклад може виступити робота М. Шаповала «Шлях визволення»). Між іншим, представник українського консерватизму С. Томашівський певним чином засуджував подібну «політизацію» українського суспільства представниками інтелігенції, зазначаючи, що «одним із жерел сучасного нещастя вважаємо політичну гіпертрофію народів, чи сказати просто розполітикування мас, хворобливе політиканство, яке прибило або й убило всі інші прориви, кращі і благородніші... Менше політики, більше культурних інтересів!».

Повертаючись до поглядів Є. Чикаленка, відзначимо, що вони відображають його помірковано-консервативну позицію. У його творах не зустрічаємо традиційну для теоретиків українського консерватизму (особливо В. Липинський, В. Кучабський) гіперболізацію ролі політичної еліти. Натомість помітна його увага до самоорганізації та само-

діяльності широких народних мас (наприклад, під час розгляду проблеми кооперації), а не лише «активної меншості». Можливо, саме з цим пов'язане позитивне ставлення Є. Чикаленка до соціалізму, щоправда, розглядає його здебільшого як недосяжний суспільний ідеал: «Взагалі соціалізм я вважаю за путеводну зорю, яка вказує путь по якій людськість повинна йти, але ніколи не досягне його, як не досягнула справжнього християнства, а пристосувала його до життя, так само буде й з соціалізмом». До того ж притаманний консерваторам етатизм у поглядах Є. Чикаленка мав ситуативний характер. Державний авторитаризм він підтримує лише на початкових етапах розбудови української державності. Але він не заперечував щодо можливості становлення демократичного режиму та республіканського устрою України в майбутньому: «А згодом, коли держава наша одіб'ється від Москви, устоїться, окріпне під монархом і коли весь народ навчиться читати виборчі списки, як по інших державах, привчиться за конституційної монархії, як наприклад в Англії, до виборчого права, призвичаїться до громадського самоврядування, тоді внуки наші чи правнуки, може, й схотять подумати і за Українську Народню Республіку...». Тож, як помітно, у контексті самоорганізації населення та становлення республіканського устрою Є. Чикаленко значну увагу приділяє культурному рівню та освіченості громадян. Це питання він порушує не лише в статті «Де вихід?» (окрім вищенаведеної цитати, відмічає також, що «республіканська форма тепер вимагає більшого культурного рівня народу, ніж тепер на Україні»), а й у своїх «Спогадах», коли веде мову про заснування в селі Кононівка кооперативу. Зокрема, відмітив, що на чолі кооперативу стали ті селяни, які закінчили школу, передплачують дешеві газети, добувають, де можна, книжки і читають їх. Примітно, що один із тодішніх представників української інтелігенції П. Чижевський піддав критиці вагомість культурно-освітнього рівня громадян для розбудови демократичної республіки. Зокрема, із цього приводу він зазначив: «Республіканський лад, на думку Є. Чикаленка, неможливим є на Україні завдяки малій грамотности населення. Отут шановний автор, здається мені, помиляється, бо для державного будівництва потрібен народний розум, а його в нашого селянина не бракує. [...] Швейцарські селяне, які заснували багато сот років тому Швайцарську Республіку, були майже всі неграмотні...».

Зрештою, Є. Чикаленко не говорить про народні маси як про «пасивну більшість» у розумінні В. Липинського, яка не здатна до справжньої самоорганізації й може бути лише керованою «активною меншістю», він лише виводить умови, за яких широкі верстви населення можуть бути не лише об'єктами, а й суб'єктами громадського життя.

**Секція: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ**

УДК 327(73)«20»

Богданова Т. Є.,
*канд. іст. наук, доцент кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

**ВИБОРИ В США 2016 р.: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ
ПРІОРИТЕТИ КАНДИДАТІВ У ПРЕЗИДЕНТИ**

Президентська кампанія 2016 р., імовірно, увійде до американської історії як віха, що позначила новий етап у розвитку політичної системи США, у рамках якої проявляються дві тенденції – традиційна та модерністська. Зазначимо, що на 2016 р. 31 % виборців складає «покоління Мілленіуму», переважно завдяки іспаномовній молоді. Цей факт не можуть ігнорувати жодна політична партія та жоден політик. Нове покоління – це виклик, що веде до переформатування соціальних і політичних пріоритетів, у тому числі й у сфері зовнішньої політики. **Метою** роботи є з'ясування особливостей президентських перегонів 2016 р. в США та зовнішньополітичних пріоритетів основних кандидатів.

Будь-якому спостерігачу за президентською кампанією 2016 р. впадає в очі той факт, що лідерами виборчих перегонів є нетипові для американського політичного життя кандидати: 1) партійному істеблішменту кинуте виклик, оскільки на сьогодні (кінець квітня 2016 р.) лідером є непередбачуваний та скандальний мільярдер Дональд Трамп (від Республіканської партії); 2) інтригою цих перегонів стала активна підтримка демократами жінки-претендента на вищу посаду в державі; 3) політична поляризація суспільства проявилася в популярності як ультраконсервативного представника «Руху чаювання» республіканця Теда Круза (45 років), так і лівого крила демократів, представленого «політичним довгожителем» 74-річним соціалістом Берні Сандерсом; 4) і Трамп, і Сандерс, не є членами партії, від імені якої виступають. Обидва претенденти є знаковими фігурами для партійних таборів, оскільки відображають утому американців від партійного апарату, клановості (клани Бушів і Клінтонів) та корупції (75 % опитуваних американців дотримуються думки про значне поширення корупції в системі федеральної влади).

«Феномен Трампа» зумовлений як внутрішніми протиріччями всередині Республіканської партії, так і особистістю самого Д. Трампа, який сприймається виборцями як бунтівник, позбавлений навіть натяків на політкоректність. Головне місце серед пріоритетів його кампанії займає питання нелегальної імміграції в тісному зв'язку з тероризмом. Широко відомими стали фрази Д. Трампа про «побудову стіни на кордоні з Мексикою за її рахунок», про депортацію нелегальних іммігрантів та «заборону на в'їзд до США мусульман». У сфері зовнішньої політики він прагне «відновити» американське лідерство у світі, «яке було «втрачено за часи правління Б. Обами». Відзначимо також, що Д. Трамп є єдиним кандидатом, який уникає «жорсткої» критики В. Путіна і його політики та сподівається в майбутньому «домовитись» із російським лідером.

Друге місце в рейтингу республіканців займає син іммігранта з Куби **Тед Круз**, сенатор від штату Техас. Позиція Т. Круза щодо нелегальної імміграції є менш радикальною, ніж у Д. Трампа, водночас забезпечення національної безпеки США є пріоритетним у його програмі. Він визначив свої погляди на зовнішню політику як середину між «ізоляціонізмом та інтервенціонізмом». Т. Круз виступає з критикою політики Б. Обами, зокрема на Близькому Сході, за надання широкої підтримки Ізраїлю та розгром бойовиків «Ісламської держави». На думку Т. Круза, «тирани не поважають слабкість. ...Путін, по суті, є головорізом КДБ. І він був дуже відвертий у своїх бажаннях. Вважаючи розпад СРСР найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст., він прагне зібрати якомога більше Радянського Союзу, наскільки це можливо». Саме Т. Круз закликав владу США розпочати поставки оборонної зброї для України.

Гіларі Клінтон є абсолютним лідером серед кандидатів від Демократичної партії та головним об'єктом атак з боку республіканців. Насичена політична кар'єра та діяльність на посаді держсекретаря за першої каденції Б. Обами створюють широке поле пошуків приводів для критики: 1) розслідування теракту в Бенгазі у 2012 р., у результаті якого загинули американські дипломати; 2) саме Г. Клінтон у 2009 р. «тиснула на кнопку перезавантаження» відносин з РФ разом із С. Лавровим. Сумнівні успіхи цієї політики, як і різкий поворот у позиції щодо американсько-російських відносин у 2014 р., привертають увагу опонентів Г. Клінтон у боротьбі за президентське крісло. Відзначимо, що Г. Клінтон дала, мабуть, найбільш жорстку оцінку діям РФ щодо України. У березні 2014 р. вона в інтерв'ю порівняла «вторгнення» В. Путіна до Криму та дії Росії на Сході України з «метою захисту прав росіян» із політикою А. Гітлера наприкінці 1930-х рр. («захист

прав німецького населення», який мав наслідком «аншлюс» Австрії та розподіл Чехословаччини).

У програмі **Б. Сандерса**, другого в рейтингу демократів, головну увагу приділено соціальній політиці. Стосовно відносин з РФ та «української кризи», він виступає за посилення економічних санкцій та дії, спрямовані на міжнародну ізоляцію режиму В. Путіна.

Отже, перемога Д. Трампа може виявитися не вигідною для інтересів України, перемога ж Г. Клінтон навряд чи істотно змінить позицію США щодо відносин з РФ та «української кризи». Хто б із кандидатів не одержав перемогу на виборах президента США у 2016 р., українське питання в контексті геополітичного протистояння Вашингтону та Москви залишатиметься актуальним для американської адміністрації.

УДК 94(477)«19/20»

Вовчук Л. А.,

*канд. іст. наук, старший викладач кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили м. Миколаїв, Україна*

ІНОЗЕМНІ ДИПЛОМАТИ В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ МІСТ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Протягом XIX – початку XX ст. дипломатичні представники, перебуваючи в портових містах чорноморсько-азовського басейна, які тоді відкривали широкі обрії для комерційної діяльності, і використовуючи всі можливості для максимальної охорони інтересів своєї держави та її громадян, сприяли розвитку культурного життя краю.

До найбільш яскравих особистостей у розрізі цього питання можна віднести тосканського консула в Одесі Ф. П. Родоканакі, який зробив значний внесок у розвиток жіночої освіти. Йому завдячує своїм існуванням чотирикласне Одеське грецьке жіноче училище, на будівництво якого Федір Павлович виділив майже 40 тис. руб.

Іншим дипломатом, який заслуговує на увагу, є шведсько-норвезький консул І. М. Ефруссі, який сприяв розвиткові регіональної системи соціального захисту дітей в Одесі.

Прагнення до участі в культурно-громадському житті суспільства виявив бразильський віце-консул в Одесі Я. А. Бродський, який робив великі внески на розвиток єврейської лікарні та потреби народної освіти. А також ганноверський консул О. Ю. Мас, який робив численні

пожертви на користь «дрібних страждальців», допомагав молодим людям, які бажали навчатися за кордоном, надавав фінансову підтримку «сочинителям», оплачуючи видання їхніх творів; усіляко заохочував творчу діяльність місцевих літераторів та сприяв зведенню першого молитовного дому євангелістсько-лютеранської громади.

Значний інтерес до культурного життя регіону проявили також грецький генеральний консул в Одесі, одеський негоціант І. Ю. Вучина, швейцарський консул в Одесі І. А. Демоль і Е. В. Тетбу-де-Маринї.

Потрібно також згадати сербського генерального консула в Одесі Г. С. Суппичича, який, як і швейцарський консул в Одесі О. Ф. Триттен, упродовж довгого часу читав лекції на користь Одеського сербського благодійного товариства.

Упродовж ХІХ – на початку ХХ ст. активну громадсько-суспільну діяльність також проводили дипломатичні представники, які діяли в Миколаєві. Серед таких німецький віце-консул Ф. І. Фрішен.

У 1898 р. Франц Фрішен уперше в місті відкривав механічну парову пекарню (до того часу хліб замішували руками), де, окрім хліба, виготовляли макарони, вермішель, «зірочки», печиво, булочки та ін.

Будучи головою церковної ради євангелістсько-лютеранської церкви, він сприяв розвитку парафії. Ставши членом Миколаївського яхт-клубу, Фрішен неодноразово робив внески в його розвиток і розбудову.

Помітне місце в суспільному житті миколаївської громади займає й сербський позаштатний віце-консул Г. А. Властелиця, швецько-норвезький та португальський консул В. І. Босалліні, який, окрім розвитку освіти в Миколаєві, підтримував ідею про влаштування трамвайного руху в Херсоні, яку, на жаль, так і не було реалізовано.

Щодо громадсько-суспільної діяльності консулів у Херсоні, то можна згадати італійського віце-консула А. О. Анатру й англійського віце-консула Е. П. Каруану. Так, відомо, що А. О. Анатра неодноразово обирався гласним міської Думи, розвивав вітрильний спорт у Херсоні, а на початку ХХ ст. ввійшов до ініціативної групи засновників Херсонського яхт-клубу. У свою чергу Е. П. Каруана, сприяючи фаховому зростанню вихованців Херсонського училища торгівельного мореплавства, упродовж 1908–1909 рр. подарував училищу періодичні видання на приблизну вартість 60 руб.

Серед консульських представників, які діяли в бердянську на особливу увагу заслуговує німецький консул І. Ф. Геммерле, який з 1866 р. був почесним доглядачем Бердянського повітового училища, у 1866, 1867, 1875–1877 рр. значився серед гласних повітового земського зібрання. Входив до складу комісії з проведення залізниці до Бердянська. У 1873 р. його було обрано головою опікунської ради Бердянської

жіночої прогімназії, а в 1875 р. – членом комісії з улаштування в Бердянську будівлі для чоловічої гімназії. Окрім цього, був виконувачем обов'язків голови Бердянської земської управи (1877). Дружина І. Ф. Геммерле брала активну участь у створенні Бердянського міського жіночого початкового училища, у результаті чого в 1876 р. її обрано в опікунську раду жіночої гімназії.

Дипломати різних рангів, які були акредитовані в чорноморсько-азовських портах Російської імперії, відіграли велику роль у становленні та розвитку громадсько-культурного регіону. Піклуючись про інтереси власної держави та громадян, вони водночас сприяли розвитку торгівлі, комерційної діяльності, піднесенню банків і лікарень міста, значний внесок зробили у розвиток освіти, газетної справи та власне в розбудову чорноморсько-азовських міст.

УДК 327

Габро І. В.,

канд. політ. наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МОДЕЛІ СИСТЕМИ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Стратегії глобального інформаційного протидорства містяться в основі аналітичних розробок дослідницьких інституцій різних країн, метою яких є саме забезпечення інформаційного лідерства у сфері міжнародної безпеки. За результатами досліджень аналітики виділяють такі моделі системи глобальної інформаційної безпеки:

Модель А – створення абсолютної системи захисту країни-інформаційного лідера проти будь-якого виду наступальної інформаційної зброї, що обумовлює об'єктивні переваги в потенційній інформаційній війні, змушує інші країни шукати альянсу у військово-інформаційних діях із країною-інфолідером. При цьому може бути використано систему жорсткого контролю над інформаційним озброєнням противника на підставі потенційних міжнародних документів з інформаційної безпеки.

У сучасному світі, де трансформовано поняття «ядерної парасольки» та стратегії неядерного стримування, наявність інформаційних переваг обумовлює інтелектуальний зв'язок між зовнішньою політикою США та їхнім військовим потенціалом, збереження світового лідерства за допомогою нових засобів впливу та закріплення панівної ролі в

альянсах і тимчасових коаліціях. Інформаційне лідерство посилює ефект американської дипломатії як інструмента «м'якої сили», уможливило використання інформаційних ресурсів для конструктивного діалогу з потенційними противниками – Китаєм, Індією, Росією та іншими інформаційно-розвинутими країнами з проблем міжнародної безпеки, одночасно інфолідерство США забезпечує протидію нарощуванню інформаційних озброєнь у потенційно агресивних країнах (Ірак, Пакистан).

Концепція глобальної інформаційної безпеки з точки зору політичних інтересів США полягає в упровадженні доктрини «інформаційної парасольки», що замінить доктрину «ядерної парасольки», на основі взаємовигідного обміну інформацією різного характеру для міжнародної співпраці та підтримки миру.

Проведені в 1999 р. Пентагоном навчання з імітації несанкціонованого проникнення в інформаційні системи воєнного призначення показали, що 88 % інформаційних атак увінчались успіхом, із яких 4 % були виявлені. За даними американської розвідки, сьогодні в 30 країнах світу ведуться програми зі створенню засобів інформаційного протиборства (інформаційної зброї), які в майбутньому може бути використано проти США.

В умовах сучасної інформаційної революції переваги «м'якої сили» США може бути використано для остаточного становлення демократичної системи в інших країнах світу, попередження регіональних конфліктів, протидії новим загрозам глобального масштабу.

Модель В – створення значної переваги держави-потенційного ініціатора інформаційної війни в наступальних видах озброєнь, у знешкодженні систем захисту держави-противника засобами інформаційного впливу, координація дій із союзними державами з використаннями визначених засобів інформаційної зброї для ідентифікації джерел і типів інформаційних загроз.

Практичне втілення моделі спостерігається в перебігу інформаційної операції «Союзнницька сила» (1999), яку США та країни-члени НАТО здійснили проти Союзної Республіки Югославії.

Модель С – наявність кількох країн-інфолідерів та потенційного протиборства між ними, визначення фактору стримування експансії інформаційних загроз, забезпечення в перспективі домінування однієї з держав у сфері міжнародної інформаційної безпеки з можливостями значного впливу на глобальну інфосферу та переважного права вирішення проблем глобального світопорядку.

Дослідження ЦРУ 1990-х рр. та на перспективу до 2020 р. визначали як основні джерела загроз у кіберпросторі для США тільки дві країни – Росію та Китай. У новій військовій доктрині збройних сил США (концепція «Force XXI», 1996), де було запропоновано дві складові театру воєнних дій – традиційний простір і кіберпростір, основними

об'єктами впливу стали інформаційна інфраструктура та психологічна сфера (human network) противника.

На сучасному етапі експерти США відзначають, що стратегію різних видів інформаційних операцій, спрямованих проти країни, планують і здійснюють більше 20 країн світу, а конфронтуючі зі США держави включають інформаційну війну у свої воєнні доктрини. Тому стратегія «Force XXI» як фактор стримування експансії в міжнародному інформаційному просторі є інструментом інформаційної переваги США в глобальному протиборстві.

Модель D – усі конфліктуючі сторони використовують транспарентність інформації для формування ситуативних альянсів, для досягнення переваг локальних рішень, які спроможні заблокувати технологічне лідерство, для використання можливостей інфоінфраструктури на окремих територіях з метою організації внутрішнього конфлікту між опозиційними силами (політичні, сепаратистські, міжнаціональні конфлікти) для проведення міжнародних антитерористичних інформаційних операцій.

Модель E – протиборство світової спільноти та міжнародної організованої злочинності, здатної контролювати перебіг політичних, економічних, суспільних і, зрештою, цивілізаційних процесів. Можливість такої моделі передбачена в дослідженні Національної ради розвідки США «Mapping the global future» – 2020 у версії «Коло страху» («Cycle of fear»), яка є найбільш песимістичним сценарієм майбутнього світової спільноти.

Враховуючи високу здатність інформаційних озброєнь до інтеграції з іншими традиційними й технологічно новими видами військових засобів, потенційні наслідки неконтрольного застосування багатостороннього страту можуть виявитися катастрофічними для існування людства. Тому тільки широке багатостороннє співробітництво може гарантувати світові вирішення нових складних проблем інформаційної доби й забезпечити реальну міжнародну інформаційну безпеку.

УДК 327.5(477)

Жолонко Т. В.,
*канд. політ. наук, старший викладач кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Від моменту проголошення незалежності зовнішня політика нашої держави базувалася на принципах багатовекторності та позаблоковості.

Проте події, які відбулися в Україні протягом останніх років, вимагають переосмислення цих засадничих принципів.

У Декларації про державний суверенітет закріплено намір України в майбутньому бути постійно нейтральною державою, яка не братиме участі у військових блоках і зобов'язується дотримуватися трьох неядерних принципів: не застосовувати, не виробляти й не набувати ядерної зброї. Але практично від моменту отримання незалежності питання вступу до НАТО стало предметом спекуляцій політичних сил як усередині країни, так і засобом тиску на міжнародних партнерів. Постійні зміни зовнішньополітичного курсу доповнювалися суперечками в самому суспільстві щодо необхідності для України цього кроку. Водночас геополітичне й цивілізаційне положення нашої держави на зламі двох світів – східного й західного – постійно робить нашу державу ареною протистояння між ними. Нашій державі так і не вдалося стати об'єднувачим фактором, мостом між Сходом і Заходом, як не вдалося посісти місце регіонального лідера, попри свій потенціал та амбіції. До того ж сьогодні в умовах зовнішньої агресії Україна не є самодостатньою в забезпеченні власної безпеки й не має жодних міжнародних гарантій або союзницької підтримки в ситуації серйозного конфлікту. Будапештський меморандум, підписаний після добровільної відмови нашої держави від ядерної зброї, виявився неспроможним захистити нашу територіальну цілісність та запобігти подіям на Донбасі.

Оскільки в цих умовах Україна не може дозволити собі залишатися нейтральною державою, Президент П. Порошенко прийняв рішення поглибити співпрацю з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО. Відповідні положення було закріплено в змінах до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», а також у Стратегії національної безпеки України.

Тим не менше, питання вступу до НАТО сьогодні не може бути вирішено, і не тільки через суперечки з цього приводу всередині країни та підірвану довіру до нашої країни з боку НАТО, але й через несприятливу зовнішньополітичну кон'юнктуру. Питання про приєднання нашої держави до загальноєвропейської системи безпеки відкладається на невизначений термін. Тому корисним для України буде врахування досвіду взаємодії з НАТО таких нейтральних країн, як Швеція та Фінляндія. Вони, як і країни Балтії, є найбільш вразливі до можливої російської агресії. У вересні 2014 р. з цими країнами було підписано угоди про військову та цивільну підтримку НАТО в разі загроз безпеці, катастроф тощо. Для України політична та військова співпраця з НАТО є

життєво необхідною. Ситуація навколо України вимагає від НАТО рішучих дій щодо захисту своїх кордонів у Східній Європі. Для нашої держави це унікальний шанс приєднатися до діяльності альянсу, а також розвивати секторальну співпрацю з його окремими членами, зокрема Польщею та країнами Балтії. Окрім заходів військового характеру, Україна може запропонувати НАТО співпрацю в таких галузях, як енергетична, економічна та інформаційна безпека. Спільно з НАТО нашої державі варто працювати над створенням сприятливого інформаційного середовища, протидії дезінформації та викривленню подій у світових ЗМІ.

Що стосується принципу багатовекторності, який тривалий час визначав зовнішню політику України, у його основі лежала необхідність жорсткого вибору на користь одного з варіантів – «проросійського» або прозахідного. В умовах ускладнення відносин між провідними світовими акторами така зовнішньополітична стратегія виглядає неефективною. Водночас відсутність довіри між Україною та її міжнародними партнерами стає перешкодою вирішенню не тільки зовнішньополітичних, але й внутрішньополітичних проблем, заважає досягненню модернізації нашої країни. Тому сьогодні необхідно зберігати й зміцнювати стратегічне партнерство зі США й Канадою, відносини з країнами ЦСЄ та Балтії, а також ключовими країнами ЄС – Німеччиною, Францією, Великою Британією. Корисним для нашої держави був би пошук нових можливостей для співпраці з провідними ринками світу – КНР, Японією, Індією та ін. Важливим напрямом зовнішньої політики України є також розвиток добросусідських відносин із безпосередніми сусідами-членами ЄС, зокрема Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією. Відносини з цими країнами після їх приєднання до Європейського Союзу розвиваються в межах загальноєвропейської політики, що з одного боку ускладнює розвиток двосторонніх відносин, а з іншого – забезпечує підтримку українських інтересів у ЄС.

Отже, найголовнішими завданнями зовнішньої політики нашої держави має стати протидія російській агресії та іншим викликам. Зовнішня політика української держави має бути послідовною та передбачуваною, проте достатньо гнучкою, здатною реагувати на появу нових можливостей або загроз. Провідною на сучасному етапі повинна стати зовнішньополітична доктрина модернізації та опору.

Звезда О. О.,
*аспірант кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДЕ-ФАКТО ДЕРЖАВНІСТЬ НАГІРНОГО КАРАБАХУ ЯК ДЕСТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ

Розташований на кордоні європейського й азіяського простору регіон Південного Кавказу, безсумнівно, привертає значну увагу сучасних дослідників. Але цей факт обумовлюється не лише геополітичним значенням трьох південнокавказьких держав – Азербайджану, Вірменії та Грузії – у ролі своєїрідної буферної зони між Заходом і Сходом, але й вагомими економічними та політичними причинами.

Розпад Радянського Союзу призвів до значних геополітичних змін на всьому пострадянському просторі, а Південний Кавказ не став винятком. Закавказзю традиційно притаманне політичне, етнокультурне, конфесійне розмаїття. Певною мірою це є стримувальним фактором для домінування великих держав у регіоні. З іншого боку, ця особливість, поряд зі складними соціально-економічними та національно-територіальними протиріччями, стала однією з перешкод для встановлення політичної стабільності в закавказьких країнах. Перший етнічний конфлікт, який мав давню історію та став основним чинником нестабільності в регіоні, виник у 1987 р. в Азербайджані в населеному вірменами Нагорному Карабаху. (регіон Азербайджану, розташований приблизно за 270 км на захід від Баку, займає східні та південно-східні гірські й передгірні райони Малою Кавказу; вірмени називають край Арцах) та належить до тих конфліктів, без розв'язання яких є неможливим стабільний розвиток регіональної системи.

Ця територія в історичній ретроспективі послідовно була частиною Перського царства, Арабського халіфату, Хазарського каганату. У середині XVIII ст. виникло Карабаське ханство з центром у Шуші. А в 1805 р. було підписано угоду про перехід Карабаського ханства до Росії. Події 1917 р., початок громадянської війни й іноземної воєнної інтервенції на територію колишньої Російської імперії стали основними чинниками піднесення національних рухів у Закавказзі. 22 липня 1918 р. в Шуші було скликано перший з'їзд вірмен Карабаху, який проголосив незалежність Нагірного Карабаху. Після встановлення в Закавказзі

радянської влади Кавказьке бюро ЦК РКП(б) рішенням від 4 липня 1921 р. підтвердило належність Нагірно-Карабаської області до Вірменської СРР. Однак вже наступного дня рішення було переглянуто, і Нагірний Карабах передали Азербайджану з умовою надання краю «широкої автономії». Але напруження у вірмено-азербайджанських відносинах залишалося.

Від початку розпаду Радянського Союзу питання про Нагірний Карабах гостро постало на порядок денний. У листопаді 1991 р. Верховна Рада Азербайджану ліквідувала автономний статус регіону, а вірменське населення території провело 10 грудня 1991 р. референдум, на якому переважна більшість проголосувала за незалежність. Подальший розвиток конфлікту в умовах розпаду СРСР призвів до збройного протистояння між Вірменією й Азербайджаном за контроль над Нагірним Карабахом і прилеглими територіями.

Головним наслідком після припинення вогню в 1994 р. стало захоплення вірменськими силами близько 10 % території Азербайджану, у тому числі Нагірного Карабаху й сімох інших прилеглих районів за межами автономного округу. Окуповані території було перетворено у буферну зону. За деякими оцінками, кількість смертей з обох сторін досягла приблизно 30 000; величезною є кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб (біля 750 000 людей), істотної шкоди зазнали матеріальні та культурні ресурси Азербайджану, гуманітарна криза триває вже понад 20 років. До цього часу немає дипломатичних відносин між Вірменією й Азербайджаном.

З 1992 р. переговори про мирне врегулювання ведуться в рамках Мінської групи ОБСЄ, співголовами якої є США, Росія та Франція. У листопаді 2007 р. співголовами було підготовлено пропозиції щодо базових принципів урегулювання (Мадридський документ), за якими Карабаху повинен був надатися особливий проміжний статус, із чим не погодився Азербайджан. А після так званої «п'ятиденної війни» й активізації зовнішньої політики Російської Федерації в регіоні було підписано Декларацію Азербайджану, Вірменії та Росії. Вона повторила ті ж самі принципи мирного політичного врегулювання конфлікту, але не наголошувала на статусі самопроголошеної республіки. Її цінність полягала в тому, що це був перший за багато років документ, підписаний безпосередньо двома зацікавленими учасниками конфлікту. Але вже 26 червня 2010 року Азербайджан відмовляється від Мадридських принципів врегулювання.

Конфлікт можна було назвати «замороженим», але за 21 рік із дня припинення вогню міжнародні організації та провідні актори неодноразово намагалися знайти рішення проблеми. Найбільш спірним питанням

залишався статус Нагірного Карабаху. Вірменія підтримувала повну незалежність Карабаху, а Азербайджан погоджувався лише на високий рівень автономії. Новий етап протистояння навколо де-факто держави розпочався 2 квітня 2016 р. збройним зіткненням вірменських та азербайджанських сил, що значно загострило ситуацію й ускладнило процес переговорів щодо цієї території.

Отже, невизнаний міжнародним співтовариством Нагірний Карабах вважається де-факто незалежним із власним урядом і населенням. Він підтримує тісні зв'язки з Республікою Вірменія, проте юридично статус Нагірно-Карабахської Республіки не врегульовано. Вона не отримала дипломатичного визнання з боку інших держав (у тому числі й самої Вірменії) та не прийнята в члени ООН. А нещодавні події яскраво продемонстрували, що такий «заморожений конфлікт» може дуже швидко перейти у фазу військового протистояння.

УДК 327.7(091)(477+438)«14/19»

Наконечний В. В.,
*аспірант кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (ДО 1991 РОКУ)

Розпад Радянського Союзу ознаменував переломний момент у загальній історії державотворення не лише Європи, а й усього світу загалом, що явно вилилось у проголошення незалежності та здобуття реальної самостійності багатьох країн, котрі знаходились під прямим чи опосередкованим впливом СРСР. Отже, після підписання Біловезької угоди вкотре за ХХ ст. українсько-польські взаємовідносини вийшли на новий рівень співпраці, який цього разу характеризується якісно новими показниками політичної та соціально-культурної активності. Досить важливим для розуміння сьогоденного стану вказаних взаємин та можливості їх подальшого прогнозування є системне політологічне дослідження історії становлення, а згодом і виділення в окрему систему українсько-польських міждержавних взаємовідносин.

XV–XVI ст. пройшли під знаком польської експансії на схід та колонізації руської знаті, наслідком чого став потужний розвиток

козацтва як елемента протидії просуванню поляків у вказаному напрямку. Гегемонія Польщі на українських землях того періоду пояснюється звичайним домінуванням більш сильної воєнно-політичної системи над більш слабкою. У середині XVII ст. спалахнув лютий конфлікт, який одразу набув національного, релігійного та соціального характерів. Завершується цей етап втручанням Московії та анексією східної частини українських земель. Треба зазначити, що саме на цьому етапі активно формується взаємна неприязнь та претензійність між українцями та поляками.

Після поділів Польщі (1772–1795) південна й східна частини її територій входять до Габсбургської монархії, а залишки східних земель потрапляють до складу Росії. Проте це не поклато край українсько-польському конфліктові, який активно підтримувався третіми сторонами й у якому провідну роль відігравали соціально-економічні питання (польські поміщики проти українських селян та шляхти). Проте конфлікт дедалі ясніше набував національного та релігійного забарвлення.

Із розпадом імперії Романових (1917), розвалом Австро-Угорської монархії (1918) і створенням того ж року Другої Речі Посполитої вибухає збройний конфлікт між Польщею та західноукраїнськими територіями, де на той час існувала Західноукраїнська Народна Республіка як одна з двох новоутворених держав (другою була Українська Народна Республіка). Ця відносно коротка війна завершилась у 1919 р. перемогою поляків і носила відверто хижацький характер із загарбання Польщею територій іншого державного утворення. Надалі відбулась спроба укласти союз Польщі з УНР (Варшавський договір 1920), котрий, однак, виявився скороминущим унаслідок непослідовності та неналежної підтримки з боку населення. Наступним кроком став Ризький договір 1921 р. між Польщею та РРФСР, за яким західну частину українських територій населених українцями приєднала до себе Друга Республіка, а решта ввійшла в історію під назвою УСРР. Польща під керівництвом Ю. Пілсудського стала яскраво вираженою націоналістичною державою, котра прагнула до відновлення народної самоідентичності та жорстко придушувала будь-які подібні прояви з боку інших народностей. У 1918–1926 рр. робились спроби національного порозуміння, проте значних результатів вони не дали, оскільки асиміляторська політика польської влади, так само як зневіра в можливостях демократичного розв'язання проблем етнічних меншин, спонукали їх до боротьби за національну справу.

Міжвоєнний період (1922–1939) характеризується посиленою боротьбою за владу з активним маніпулюванням як національними, так і інтер-національними гаслами. Режим санації в Польщі та розкол суспільства

в політичних та соціальних питаннях неминуче призвели до загострення українсько-польських відносин. Прямим наслідком непослідовної та навіть ворожої політики поляків до українського населення стала поява Організації українських націоналістів як безперечного елемента протидії не лише існуючій польській владі, а й усьому польському народові. Початок Другої світової війни та наступний поділ польських земель між Німеччиною та СРСР вирішили долю Другої Республіки, а разом із тим і долю мільйонів людських життів. Після закінчення війни та відновлення миру відбувається перерозподіл довоєнних територій. Серед останніх суттєві зміни стосувались Польщі, котра втратила зі свого складу Східну Галичину.

Період з 1945 до 1991 р. характеризується більш менш чітким становленням територіальних кордонів українських та польських земель і повною їх підпорядкованістю ЦК КПРС. Починаючи з 1991 р., ми можемо говорити про утворення системи міждержавних взаємовідносин «Україна – Польща» в рамках існування незалежних держав. Якщо українсько-польські відносини, які після підписання президентами обох держав – Л. Кучмою і О. Квасневським – Спільної заяви «До порозуміння і єднання» в травні 1997 р. виходять на рівень стратегічного партнерства, то виділення їх в окрему систему можна констатувати з підписанням першого міжнародного договору.

Отже, українсько-польські взаємовідносини сучасного типу мають значну перспективу розвитку на майбутнє, проте претензійність та низка історичних образ, становлять перешкоди цьому. Хоча було б однобоко стверджувати лише так, оскільки комплекс внутрішньополітичних проблем (починаючи від заангажованості політиків та закінчуючи інтересами олігархічних кланів) становлять ще більшу проблему, оскільки існують не в «історичній пам'яті» народу, а в його об'єктивній дійсності.

УДК 327.7(477+594)«654»

Недбай В. В.,

*д-р політ. наук, професор кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

УКРАЇНСЬКО-ІНДОНЕЗІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В умовах жорсткої кризи системи регіональної безпеки Україна потребує нових надійних політичних та економічних партнерів. Досить

перспективним у цьому контексті є субрегіон Південно-Східної Азії, держави якого в постбіполярну добу не лише стали активними геополітичними гравцями на світовій арені, але й продемонстрували значне економічне зростання. У цьому контексті важливим для України є приклад Індонезії, відносно молодій державі, потенціал співробітництва з якою ще не розкритий повною мірою та може стати основою для налагодження більш тісних політичних та економічних взаємозв'язків.

Історія співробітництва двох держав почалася ще під час боротьби Індонезії за незалежність. Українська Радянська Соціалістична Республіка в складі СРСР, яка була в ті роки непостійним членом Ради Безпеки ООН, офіційно підтримувала прагнення індонезійського народу на самовизначення. Новий етап у відносинах двох держав розпочався 28 грудня 1991 року, коли Індонезія визнала незалежність України. А вже в 1992 році між двома державами було встановлено дипломатичні відносини, про що зазначалось у Спільному комюніке. На виконання цієї угоди в 1994 році в Києві розпочало роботу Посольство Індонезії в Україні, а в 1996 році наша держава відкрила своє посольство в Джакарті.

У результаті інтенсифікації політичного діалогу між країнами 11 квітня 1996 року було підписано Спільну декларацію про принципи відносин і співробітництво між Україною та Республікою Індонезія, у якому зазначалося, що держави зобов'язуються розвивати «дружні відносини відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, суверенітету, рівності, поваги до територіальної цілісності та політичної незалежності, невтручання у внутрішні справи, основних прав і свобод людини, мирного вирішення всіх спірних питань та загальноприйнятих принципів міжнародного права».

Що стосується основних перспективних галузей співпраці, то в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Пріоритетні питання політики України щодо країн Азії» було зазначено такі напрями: проектування, будівництво, реконструкція та модернізація металургійних, енергетичних, видобувних підприємств; співробітництво у сфері дослідження та мирного використання космосу; військово-технічне співробітництво; проектування, будівництво й модернізація машинобудівних та нафтопереробних підприємств; розробка та будівництво нафто- й газопроводів; геологічна розвідка; будівництво морських портів; торговельне судноплавство; суднобудування.

Але економічні відносини Індонезії та України наразі розвиваються не так динамічно, можна прослідкувати навіть значний спад у сфері зовнішньої торгівлі двох держав. Так, за даними Держкомстату України, у 2010 році двосторонній товарообіг склав 762 млн дол. США, у 2013 році – 763,8 млн дол. США. Але вже у 2014 році цей

показник знизився і склав лише 555,6 млн дол. США. Це пов'язано, по-перше, із відсутністю даних щодо тимчасово окупованих територій – Автономної Республіки Крим і міста Севастополь. По-друге, криза на Сході України значно вплинула на експорт нашої держави, оскільки раніше Україна експортувала переважно чорні метали (94 % всього експорту), видобуток яких обмежила ескалація військового конфлікту. Зменшення імпорту індонезійських товарів в Україну відбулось за рахунок скорочення поставок нікелевої руди та пальмової олії, що було заборонено урядом Індонезії.

Реальна можливість змінити цю ситуацію та вивести економічне співробітництво двох держав на якісно новий рівень з'явилась у 2016 році, коли Індонезія визнала Одеську прикордонну державну контрольно-токсикологічну лабораторію такою, що відповідає індонезійській системі контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів. Це дозволить нашій державі постачати до Індонезії свіжу продукцію рослинного походження, що значно розширить товарообіг між країнами.

Наостанок серед нещодавніх подій, які яскраво демонструють подальше зближення двох держав, не можна не відмітити підтримку Республікою Індонезія в ході 68-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН проекту резолюції «Територіальна цілісність України» 27 березня 2014 року та в рамках 194-ї сесії Виконавчої Ради ЮНЕСКО проекту резолюції «Моніторинг з боку ЮНЕСКО ситуації в Автономній Республіці Крим» 10 квітня 2014 року, що свідчить про дипломатичне та політичне сприяння нашій державі з боку Індонезії. А в грудні 2015 року Міністр закордонних справ Республіки Індонезія Різал Рамлі офіційно заявив про намір скасувати візи для громадян деяких держав, у тому числі й України, що може започаткувати новий етап у взаємовідносинах двох держав.

Отже, можна зробити висновок, що українсько-індонезійські відносини мають великий потенціал, який ще не розкрито в повній мірі або розкрито досить нерівномірно. Наприклад, дипломатичні та політичні відносини двох держав характеризуються значною активністю: велика кількість підписаних документів, угод, комюніке, спільних декларацій (особливо після відкриття посольства в 1996 році.); регулярні зустрічі на вищому та найвищому рівнях; підтримка одна одної під час прийняття важливих рішень у межах ООН. Динамічно розвиваються також відносини Індонезії та України в науково-технічній та культурно-гуманітарній сферах. Але особливу увагу варто звернути на можливості розширення та диверсифікації спектру торговельно-економічного співробітництва, що є одним із найбільш перспективних напрямків зовнішньої політики України в Південно-Східній Азії на сьогодні.

Погромський В. О.,
*канд. іст. наук, старший викладач,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ (АРА) У БОРОТЬБІ З ГОЛОДОМ 1921–1923 рр. У РАДЯНСЬКІЙ РОСІЇ ТА УКРАЇНІ

За останній період у сучасній історичній науці проходить процес переоцінки подій, що мали місце за радянської доби. Введення до наукового обігу не доступних раніше широкому загалу документів та матеріалів, які тривалий час були засекречені, дає можливість поновому оцінити суперечливі сторінки історії. До таких неоднозначних історичних подій можна віднести голод 1921–1923 рр., який охопив значні території Радянської Росії та південні й центральні губернії Радянської України. У межах цієї проблеми також існує ціла конгломерація дискретних тем, які є мало дослідженими. До таких напрямів наукового пошуку можна віднести допомогу територіям, на яких був голод, із боку американських гуманітарних організацій, зокрема Американської адміністрації допомоги (American Relief Administration) або АРА. Спільна боротьба з голодом стала однією з найбільш конструктивних сторінок в історії радянсько-американських відносин.

Однак у радянській та західній історіографії склалося переважно однобічне уявлення про взаємовідносини АРА з більшовиками в руслі «конфронтаційного» підходу. На думку представників цього напрямку, зіткнення між АРА та більшовистською владою як у центрі, так і на місцях ґрунтувалися на протистоянні капіталізму та комунізму, тобто мали ідеологічний характер. На думку Р. Латипова, коріння як конфлікту, так і співробітництва в діяльності АРА та радянської влади полягає у феномені «культурного шоку», міжкультурного непорозуміння. Учений наголошує, що взаємини між АРА, владою та населенням Радянської держави треба розглядати крізь призму міжкультурного діалогу та «культурного шоку», і доходить висновку про унікальність експерименту зіткнення двох культур, за якого обидві сторони пройшли крізь взаємне непорозуміння, конфлікти, співробітництво, але в результаті спільними зусиллями досягли успіхів у боротьбі з голодом.

Серед творів російських науковців, які займаються дослідженням діяльності АРА, можна виділити праці історика Наїля Усманова, який є поки що єдиним ученим – автором трьох ґрунтовних монографій,

присвячених діяльності АРА на теренах більшовицької Росії. Грунтуючись на великому масиві даних з архівних джерел, Н. В. Усманов доходить висновку, що населення Радянської Росії ставилось до АРА вороже, причому ступінь ворожості та підозрливості серед пересічних громадян спостерігався навіть вищий, ніж у представників радянської влади. Зокрема, у Києві наприкінці місії американці організували конкурс на кращий твір про АРА, метою якого було заохочення киян до увічнення діяльності організації. Призами були три продуктові посилки. Проте надані твори виявились на диво критичними щодо «арівців» як осіб: автори відмічали їхню пихатість, відсутність чутливості, холодність, невігластво. Водночас українські дослідники, зокрема Т. Михайловський, спираючись на документи ДПУ, відзначали, що «симпатії до американців є занадто великими».

Операція з надання допомоги стала успішним експериментом у співпраці між ворожими політичними системами. Відзначимо, що обидві країни набули цінного досвіду конструктивного міжнародного співробітництва, спільна боротьба з голодом сприяла також між-культурному діалогу на всіх рівнях суспільства. На думку Р. Латишева, діяльність АРА в Радянській Росії надавала унікальну можливість радянським людям та американцям краще пізнати один одного, перейти до активного торговельного та культурного співробітництва, а в перспективі й на рівні урядів – до дипломатичного визнання. На жаль, стереотипи й забобони, що панували як у радянській, так і в американській політичній еліті, не дозволили перетворити можливість на реальність.

УДК 327(73+549.1)

Тихоненко І. В.,
*аспірантка кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ У США 2016: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПАКИСТАНУ

Відносини між США та Пакистаном мають довготривалу історію та є стратегічними. Таке союзництво, започатковане ще в середині минулого століття, отримало нові риси з початком ХХІ ст. Пакистан поступово відходить від фарватеру зовнішньої політики США, але й із боку Вашингтону останнім часом простежується помітне «охладження» до

співпраці. Не останню роль відіграє індійський фактор. Вибори президента в США у 2016 р. для Пакистану стануть або продовженням зовнішньополітичного курсу Вашингтону, або символізуватимуть «потепління» у двосторонніх контактах.

Мета роботи полягає в характеристиці двосторонніх контактів США – Пакистан та з'ясуванні ролі Пакистану в передвиборчих програмах кандидатів на пост президента США у 2016 р.

Характеризуючи пакистансько-американські відносини, варто підкреслити, що певне лобювання власних національних інтересів є визначним інструментом у їх динаміці.

За каденції республіканця Дж. В. Буша на Пакистан поклалися великі надії в боротьбі з тероризмом. Вашингтон виділив Ісламабаду фінансову допомогу на мільярди доларів. США здобули право військової присутності на території Пакистану (існування чотирьох військових баз у Джакобабаді, Пасні, Далбандіні та Шамсі). На регіональному рівні США намагалися підтримувати відносини як із Пакистаном, так і з Індією.

Із приходом у Білий дім адміністрації демократів на чолі з Б. Обамою відбувається певне «охолодження» в тандемі Пакистан – США, що зумовилося такими діями американської сторони: 1) укладання угоди з Індією про співробітництво в ядерній сфері та мирного використання атому (2008); 2) убивство американськими спецслужбами У. бен Ладена в Пакистані (2011); 3) зростання атак безпілотників на пакистанській території; 4) зменшення фінансової допомоги. США дедалі більше розглядають своїм союзником Індію.

Проте встановлена характеристика пакистансько-американських відносин за президенства Б. Обами може зазнати змін. Мова йде про майбутні президентські вибори в США, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для Пакистану.

Перше місце в списку кандидатів на пост президента США від демократів займає Г. Клінтон. Будучи держсекретарем США за першої каденції Б. Обами, вона досить чітко окреслила свої політичні пріоритети в Південноазійському регіоні. Серед двох конфронтуючих між собою регіональних держав вона обрала Індію. Г. Клінтон доклала зусиль до налагодження більш тісної американсько-індійської співпраці, зокрема підтримки зусиль Нью-Делі в протидії тероризму. У бік Пакистану лунали заклики до протидії внутрішньодержавному джерелу тероризму. Г. Клінтон позитивно ставиться до застосування дронів атак як ефективної протидії терористам. Тож видається за доцільне стверджувати, що за умови її перемоги на президентських виборах американське бомбардування пакистанської території не припиниться.

Стосовно афганської проблеми, экс-держсекретар стоїть на позиції присутності американського контингенту в Афганістані: якщо не ведення американцями військових дій, то тренування афганських військових для протидії талібам.

Ще один кандидат від демократів Б. Сандерс теж підтримує дії Б. Обами в протидії тероризму і, ймовірно, не припинить атаки безпілотників у Вазиристані, хоча й заявляє, що удари дронів є «крайнім варіантом» та збільшують антиамериканські настрої в регіоні. На противагу Г. Клінтон, він підтримує повне виведення американських військ з Афганістану.

Республіканці є більш лояльними у своєму ставленні до Пакистану. Варто наголосити, що за республіканця Дж. Буша-молодшого Пакистан став чи не найліпшим другом-союзником США в боротьбі з терористичними організаціями. Так, Д. Трамп не має вираженої антитерористичної політики у своїй передвиборчій кампанії, але у своєму Twitter зазначив: «Коли ж американці вибачаться перед пакистанцями за їх вбивство атаками дронів?» Тож, прихильне ставлення до Пакистану матиме місце у його політиці.

Т. Круз підтримує використання безпілотних літальних апаратів як інструменту протидії загрозам (тероризму), за винятком тих випадків, коли метою є громадяни США. Проте він висловлює стурбованість із приводу впливу ударів безпілотників на зовнішньополітичні рішення та зв'язки США. На його думку треба піднімати питання щодо правильного використання дронів як інструмента військової протидії. «Краще допитати терориста, аніж вбити його дроном і втратити цінну інформацію», – зауважив Т. Круз.

М. Рубіо також має позитивні погляди щодо Пакистану. Справа в тому, що він є єдиним із кандидатів, хто побував у Пакистані й Афганістані, крім Х. Клінтон, під час свого перебування в ролі сенатора. Він зустрівся з А. П. Каяні, який був начальником штабу армії в той час. Це свідчить про те, що він більше знайомий із політичним кліматом країни, ніж його колеги. Проте у своїх заявах він неодноразово наголошував на співпраці з Індією як «ключем до регіональної стабільності».

Нескладно помітити, що знову програми республіканців більш лояльні до Пакистану, ніж демократів. Проте в будь-якому випадку Ісламабаду не варто чекати великих преференцій від новообраного очільника США, оскільки побудова двосторонніх контактів все ж ґрунтується на забезпеченні власних національних інтересів.

Тригуб О. П.,
*д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (1921–1930 рр.): ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Із початком «перебудови», започаткованої ще за часів СРСР, в Україні різко зріс інтерес до тих ділянок історії, які мали «табу» або ж взагалі матеріали в бібліотеках та архівах перебували під грифом «секретно». Однією з таких сторінок минулого була історія Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), яка привернула увагу багатьох дослідників, серед яких: І. Преловська, О. Ігнатуша, А. Киридон, С. Білокінь та інші. Натомість ними свідомо оминається Південний регіон як безперспективний, де цілкова більшість населення не бажала українізації української церкви. Розглянемо детальніше головні праці, які звертаються свою увагу на Південну Україну.

Перші роботи, де робилася спроба проаналізувати причини виникнення УАПЦ та її коротку історію, з'явилися вже в 1920–1930-х рр., тобто майже відразу після установчого Собору 1921 р., який інституціалізував УАПЦ. Тоді ж і утворилося два напрями сприйняття, оцінки та висвітлення історії цієї конфесії: партійно-більшовицький, представлений більшовицькими функціонерами (І. К. Сухоплюєв, А. Воробйов, А. Хвиля, Ю. Самойлович, В. Блакитний та ін.) та церковний (В. Чехівський, В. Липківський).

Перший напрям репрезентував УАПЦ винятково з негативної точки зору, критикуючи конфесію та її провідників як «пережиток клерикалізму», а виникнення УАПЦ пояснювалося винятково боротьбою «клерикального буржуазного націоналізму» в церковних колах. Пізніше, у післявоєнний час, ставлення представників радянської агітації не змінилося, а навіть набуло більш радикальних рис, оскільки до попередніх обвинувачень додалося інкримінування співпраці з німецькими окупантами (див. праці К. Дмитрука «Під штандартами реакції та фашизму. Нарис антинародної діяльності уніатської та автокефальної церков» (К., 1976) та «Свастика на сутанах» (М., 1976) тощо). Ці праці, видані у вигляді брошур або журнальних статей, були скоріше пропагандистсько-публіцистичними творами, покликаними дискредитувати церкву взагалі й УАПЦ зокрема, підкреслити її контрреволюційний, куркульсько-петлюрівський характер.

Водночас і в цих працях можна зустріти досить корисну фактологічну інформацію з розвитку УАПЦ на Півдні України. Так у

праці І. Сухоплюєва «Українські автокефалісти» (Харків, 1925) окремий параграф присвячений діяльності УАПЦ в Одесі в 1921–1922 рр. (с. 44–46). Можна зустріти окремі вкраплення і в інших радянських агітаторів.

Другий напрям є, відповідно, протилежністю більшовицькій агітації та представлений діями УАПЦ як в Україні, так і за кордоном. Оскільки можливості друкувати праці УАПЦ історико-релігійного характеру в радянський час практично не було (єдиним прикладом є невеличка брошура В. Чехівського «За Церкву, Христову громаду, проти царства тьми» (К., 1922)), то практично всі публікації видрукувані або ж на сторінках періодики УАПЦ («Церква й життя», «Рідна Церква», «Церковне життя»), або ж за межами УРСР, де з'явилися праці В. Липківського «Відродження Церкви в Україні. 1917–1930» (Торонто, 1959), Д. Бурка «Українська Православна Церква – вічне джерело життя» (Саут Баунд-Брук, 1988), І. Власовського «Нарис історії Української Православної Церкви» (Нью-Йорк; Баунд-Брук, 1961–1965) та інші. Необхідно відзначити, що подіям Південноукраїнського регіону приділяють увагу В. Липківський та І. Власовський. Ними не лише розкриваються окремі події в регіоні, пов'язані зі становленням і розвитком УАПЦ, а й даються окремі характеристики єпископату та їхні біографії (які не завжди об'єктивні та точні, про що йдеться в наших розвідках останніх років).

Справжнє відродження історіографія УАПЦ переживає з початком демократизації та церковного відродження, починаючи з кінця 1980-х рр. Одними з перших світських дослідників, хто звернувся до проблем історії УАПЦ, стали О. Ігнатуша, І. Преловська, В. Пащенко, Л. Пилявець, А. Зінченко та багато інших «піонерів» цього напрямку церковної історії. На жаль, серед усієї значної когорти дописувачів лише Олександр Ігнатуша у своїх працях звертався до південноукраїнських подій. Загалом, на нашу думку, значний ажіотаж навколо УАПЦ був спочатку пов'язаний із відкриттям на початку 1990-х рр. доступу до численних фондів центральних та обласних архівів, які перебували на «секретному» зберіганні, що й сприяло появі новітніх праць.

У першому десятилітті ХХІ ст. з'являються новітні роботи А. Киридон, О. Балягузової, О. Галамай, О. Татарченка, і продовжують працювати корифеї: І. Преловська, О. Ігнатуша й ін. Серед багатьох робіт необхідно відзначити дисертаційні дослідження молодих науковців Ольги Балягузової «Розкол в українському православ'ї у 1921–1930 рр. (на матеріалах України)» (Миколаїв, 2005) та Олександра Татарченка «Державно-церковні взаємовідносини у Херсонській і Одеській єпархії (1917–1939 рр.)» (Херсон, 2010).

Так О. Балягузова присвятила розвиткові УАПЦ на Півдні України окремий розділ «Поява та діяльність УАПЦ на Півдні України (1921–1930 рр.)», де розкрила передумови виникнення автокефалії в регіоні,

досить детально розглянула процес виникнення конфесії та її розвиток у Південному регіоні, висвітлила політику державних органів, спрямовану на розкол УАПЦ. До сильних сторін праці молодшої дослідниці треба віднести широке використання джерельної бази, оскільки робота ґрунтується як на обласних, так і на центральних архівах.

Менше уваги розвитку УАПЦ приділяє О. Татарченко, присвятивши цій проблематиці лише один параграф («Розкол православної церкви та особливості протистояння»), де багато фактичного матеріалу перегукується з матеріалом його попередниці О. Балягузової. Натомість дослідник багато уваги приділив державно-церковним відносинам і зосередився на таких важливих і недостатньо досліджених питаннях, як вилучення церковних цінностей із храмів УАПЦ, закриття церков у 1930-х рр., репресії щодо автокефального духовенства.

Водночас, незважаючи на активізацію досліджень історії УАПЦ, одним із недостатньо вивчених її пластів залишається персоналізація її діяльності – роль віруючих і священства в поширенні ідей автокефалії, відновлення життєписів духовенства та єпископату, де спостерігаються значні різночитання та неточності, створення просопографічного портрету провідників УАПЦ, вивчення життя парафій на периферії тощо. До сьогодні невідомими залишаються долі священства та вірян, які постраждали від репресивної машини більшовицької влади. Труднощі в складанні їхнього мартирологу полягають у тому, що переважну більшість священства УАПЦ було репресовано не як духовних осіб, а як світських, що ускладнює пошук відповідної кримінальної справи в архівах. Отже, незважаючи на значний історіографічний доробок з історії УАПЦ, у регіональному розрізі тут залишається багато нерозкритих тем, які чекають свого дослідника.

УДК 327.56(460:861)«2000/2016»(043.2)

Хмель А. О.,

*канд. іст. наук, старший викладач кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики,*

Біляєв Д. В.

*студент спеціальності «Міжнародні відносини»,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

УЧАСТЬ ІСПАНІЇ В УРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТУ В КОЛУМБІЇ

Конфлікт у Колумбії між різними за своєю природою угрупованнями, який почався з середини 1960-х рр., давно вийшов за межі цієї країни і

став перешкодою в нормальному розвитку її зовнішніх відносин з іншими країнами світу, міжнародними організаціями, що, у свою чергу, призвело до ізоляції держави в регіоні та світі. Для дослідження впливу Іспанії на хід конфлікту на початку XXI ст. необхідно спершу визначити низку особливостей його перебігу на сьогодні.

Дослідження ролі Іспанії в урегулюванні колумбійського конфлікту є майже невисвітленим у роботах вітчизняних авторів. Серед іноземних науковців розробкою цієї тематики займаються європейські іспаністи: іспанці, італійці та англійці, а також, дослідники з регіону ЛАКБ, у тому числі колумбійські вчені. Серед розглянутих ними тем щодо розвитку конфлікту в Колумбії на сучасному етапі основними є: проблема наркоторгівлі в регіоні, насильства, бідності, впливу держав-сусідів на його перебіг.

Одним із найважливіших акторів головних учасників у переговорному процесі в Колумбії є Іспанія. Під час загострення ситуації між ворогуючими сторонами – урядовими військами, ФАРК та іншими парамілітарними угрупованнями – іспанське керівництво висловлювало свою стурбованість розвитком ситуації, виступало за припинення насилля й урегулювання ситуації шляхом діалогу й інших дипломатичних засобів. Іспанія також підтримувала зв'язок між країнами, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток конфлікту, зокрема Венесуелою, Еквадором, Уругваєм.

Треба відмітити також позитивні тенденції в колумбійській зовнішній політиці, які окреслилися з 2012 р. Так, з 2012 р. зусиллями колумбійської влади й за допомогою посередництва інших країн регіону почався активний переговорний процес між ФАРК та урядом Колумбії. Країна до сьогодні асоціювалася в уявленні пересічних європейців як дуже проблемна, що має збройний конфлікт на своїй території, розвинутий кокаїновий бізнес, проблеми з дотриманням прав людини, бідність та інші негативні явища, зараз використовує можливості, які відкрилися для неї внаслідок політичного діалогу всередині країни.

Політична нормалізація відносин у розглянутій державі вплинула позитивно і на економічну систему країни. Цьому колумбійське диво завдячує також іноземним фірмам, які продовжують інвестувати кошти в перспективні сфери економіки: інфраструктуру та транспорт, комунікації та ін. Результатом такого співробітництва стало те, що 2015 р. країна ввійшла до трійки лідерів за показником зростання економіки після Бразилії та Мексики.

Починаючи з 2000 р., Іспанія надала понад 11 млн доларів допомоги латиноамериканським країнам, у тому числі Колумбії, у вигляді позик та грантів на такі цілі: миротворчі операції, попередження конфлікту

та вирішення його, реформування сфери безпеки країн цього регіону, відбудова важливих об'єктів. Пік цієї допомоги припадає на 2008 р. У 2009, 2010 та подальші роки, які пройшли під гаслом боротьби з кризою в Іспанії, така допомога дещо зменшуватись.

У зв'язку з тим, що Іспанія є членом ЄС, а її зовнішня політика є складовою частиною загальноєвропейського вектору зовнішніх відносин, і з послабленням ізоляціонізму Колумбії інші європейські держави намагаються зайняти вигідні місця в її економічній системі. Так, можна навести як приклад Італію, керівник уряду якої активно взаємодіє з партнерами в Латинській Америці. У своїх промовах він робить заяви, що його країна зараз поділяє почуття відповідальності у відносинах з іншими країнами, тоді як інші європейські лідери не бажають виступати в перших лавах, а вибирають натомість спокій та тишу. Для іспанського уряду, бізнесу й всієї країни загалом, яка в 2014–2015 рр. болісно виходила з політичної та економічної кризи, боротьба з іншими європейськими фірмами-конкурентами є нелегким випробуванням.

Беручи до уваги коло питань, які були основними в іспано-колумбійських відносинах на початку XXI ст., можна відзначити такі:

- разом із правоохоронними органами європейських країн (Італія, Франція) та колумбійських колег боротьба проти торгівлі наркотиками, зброєю, попередження нелегальної міграції та інших злочинів;

- виявлення та покарання членів організацій, яких визнано терористичними й такими, що загрожують безпеці Іспанії (ФАРК, ЕТА та ін.);

- участь у примиренні ворогуючих сторін у Колумбії та мирній розбудові цієї країни через донорські програми допомоги, неурядові інвестиції тощо;

- політична взаємодія з іншими державами регіону задля підтримки сприятливої ситуації в Колумбії, налагодження процесу мирних переговорів, знаходження спільних позицій із ворогуючими сторонами.

Отже, висвітлюючи роль Іспанії в колумбійському конфлікті, можна зазначити, що вона буде продовжувати відігравати одну з головних ролей поряд із США, Еквадором, Венесуелою. Причинами такого є історична, культурна і мовна близькість, досвід двосторонньої взаємодії, особиста зацікавленість. Особиста зацікавленість вбачається не тільки в економічних інтересах іспанського бізнесу, а й у тому, що Іспанія обрала одним із векторів своєї зовнішньої політики боротьбу з терористичними угрупованнями та міжнародними злочинами, що загрожують її безпеці. У будь-якому разі Іспанія виступає за подальший розвиток переговорів між конфліктуючими сторонами і готова зробити свій внесок у миротворчу діяльність та відновлення сприятливої економічної ситуації в Колумбії.

Шевчук О. В.,
*д-р політ. наук, професор, декан
факультету політичних наук,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВИСВІТЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ У ПРОМОВАХ БАРАКА ОБАМИ 2016 р.

12 січня 2016 р. президент США Б. Обама виступив останній раз зі зверненням до Конгресу. Визначальні моменти його виступу засвідчили продовження відстоювання принципів політики «скорочення». Основні загрози безпеці було структуровано такі: «Наша зовнішня політика повинна бути зосереджена на загрозі від ІДІЛ а «Аль-Каїди», але вона не може на цьому зупинятися. Тому що навіть без ІДІЛ нестабільність триватиме десятиліттями в багатьох частинах світу – на Близькому Сході, в Афганістані й Пакистані, у деяких частинах Центральної Америки, Африки та Азії. Деякі з цих місць можуть стати безпечною гаванню для нових терористичних мереж, інші стануть жертвами міжетнічних конфліктів або голоду, створюючи нову хвилю біженців», – зазначив Б. Обама.

«Головним пріоритетом є захист американського народу від терористів. Послідовники ІДІЛ не є однією з найбільших світових релігій. Це вбивці й фанатики, які повинні бути знищені ... Необхідний, нарешті, дозвіл на використання військової сили проти ІДІЛ», – саме це, на думку президента США Б. Обама, визначатиме формування стратегічних векторів зовнішньополітичного курсу США в майбутньому.

Водночас президентом США в зверненні до Конгресу було відзначено й збереження тенденцій глобалізму в зовнішньополітичному курсі держави. У своїй промові Б. Обама висловив упевненість у тому, що США є наймогутнішою державою світу. За словами американського лідера, США наразі витрачають на свої збройні сили більше, ніж наступні вісім держав разом узяті. На думку президента, «жодна країна не нападає на нас або наших союзників, бо знає, що буде переможена в руїни».

«Усі розмови про економічний занепад Америки є політичною балаканиною. Усе це риторика з приводу того, що наші вороги стають сильнішими, а Америка – слабшою», – підкреслив Б. Обама.

Отже, аналіз стратегічних документів зовнішньополітичного курсу США за президенства Б. Обама засвідчує: по-перше, реалізація стратегічних настанов зовнішнього курсу США спрямована на приведення

стратегії Вашингтона у відповідність із політичними реаліями сьогоденного світу й фінансово-економічними можливостями держави; по-друге, в умовах активної боротьби з терористичними загрозами військова сила залишається невід'ємним інструментом зовнішньої політики США й одним з основних засобів досягнення американських зовнішньополітичних цілей; по-третє, необхідність протистояння новітнім недемократичним політичним режимам трансформувала політику стримування, межею застосування якої в різноманітних варіантах (військові операції, санкційні механізми тощо) є порушення демократичних норм і цінностей владою відповідної держави, а наразі й анексія території незалежних держав; по-четверте, реалізація військової доктрини адміністрацією Б. Обама свідчить, що сучасні ЗС та ВМФ є підґрунтям позаконтинентальної політики США та наріжним каменем практичного втілення глобальних прагнень США на світовій арені; по-п'яте, зважаючи на системотворчі чинники сучасної системи міжнародних відносин, а також показники економічного розвитку, підвалини зовнішньополітичного курсу США, відстоюванні адміністрацією Б. Обама, і надалі впливатимуть на формування стратегічних імперативів зовнішньополітичної стратегії США незалежно від партійного спрямування майбутнього американського президента.

Верба С. М.
*старший викладач, аспірант,
Інститут державного управління,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток засад громадянського суспільства, інтеграція України до стандартів Європейського Союзу, проведення адміністративної реформи, зокрема реформи системи державної служби, потребують підготовки нової генерації керівників і фахівців органів державної влади та органів місцевого самоврядування, формування професійно підготовленого кадрового резерву для заміщення посад у структурах державного апарату.

Підвищення професіоналізму державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування є одним із стратегічних напрямів Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

Насьогодні докорінних змін зазнала система професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Модернізація цієї системи дозволила у 2012 році збільшити на 9 % порівняно з попереднім роком кількість державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які підвищили рівень професійної компетентності (71 051), удосконалити нормативно-правову базу, посилити спроможність навчальних закладів в організації підвищення кваліфікації на більш високому професійному рівні.

Започатковано нові напрями підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які враховують пріоритети державної політики з питань взаємодії з громадськістю, доступу до публічної інформації, розвитку місцевого самоврядування, впровадження інформаційних технологій, забезпечення гендерної рівності тощо.

Нацдержслужба України розробила План заходів на період до 2014 року щодо реалізації Концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого само-

врядування та депутатів місцевих рад, який затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 року № 480-р.

Метою зазначеної Концепції є забезпечення професійної компетентності державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад шляхом реформування системи підвищення кваліфікації та створення належних умов для їх безперервного професійного навчання упродовж проходження служби чи здійснення відповідних повноважень з урахуванням кращих світових практик та вітчизняних традицій.

Проте, існують певні проблеми щодо навчання посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад:

- відсутність достатнього фінансування в місцевих бюджетах на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування;

- недостатній рівень залучення політичних партій до навчання депутатів місцевих рад, які були обрані за списком відповідних політичних партій;

- недостатня спроможність всеукраїнських асоціацій у організації систематичного навчання посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад;

- відсутність єдиного веб-порталу з актуальних питань професійної підготовки депутатів місцевих рад;

- недостатнє навчально-методичне забезпечення підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування;

- прослідковується недостатній рівень взаємодії між вищими навчальними закладами з питань обміну досвідом, поширення кращих практик.

З метою удосконалення організації діяльності щодо підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, на забезпечення реалізації пункту 4 рішення Ради Регіонів від 21 березня 2013 року прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2013 року № 698-р «Про внесення змін до плану заходів на період до 2014 року щодо реалізації Концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» та розроблено проекти:

- Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад»;

- Закону України «Про внесення змін до статті 91 Бюджетного кодексу України щодо підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування».

На сьогодні одним із стратегічних пріоритетів України є європейська інтеграція та укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Наближення до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є важливим додатковим стимулом для внутрішніх перетворень в Україні та висуває нові вимоги до рівня підготовки фахівців органів державної влади, які задіяні до цього процесу. Саме тому важливим є забезпечення зростаючих потреб у фахівцях у сфері європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва як кількісно, так і якісно.

Нацдержслужба України розробила проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва на 2008–2015 роки».

Успішно впроваджуються заходи з мовної підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у сфері європейської інтеграції і євроатлантичного співробітництва України. У 2012 році за рахунок коштів державного бюджету забезпечено підвищення кваліфікації з питань європейської інтеграції і євроатлантичного співробітництва України та мовної підготовки 1 112 державних службовців, що на 18 % більше від запланованих показників. Одночасно налагоджено дієву співпрацю з представництвом Британської Ради в Україні, в результаті чого додатково забезпечено підвищення кваліфікації з мовної підготовки 391 державного службовця за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги.

Важливим завданням з підвищення кваліфікації є розвиток лідерства на державній службі. У 2012 році забезпечено підвищення кваліфікації за програмами розвитку лідерства 150 державних службовців I–II категорій посад. У 2013 році кількість учасників Програми збільшилась на 20 % та становить 180 осіб.

Аналіз досягнутих результатів дозволяє з упевненістю стверджувати, що продовження процесу модернізації позитивно вплине на вдосконалення всієї національної системи професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування та процесів професіоналізації державного управління відповідно до потреб економічного та соціального розвитку країни.

ЗМІСТ

Секція: РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА НАБЛИЖЕННЯ ЇЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Беглиця В. П. Досвід Великобританії з формування антикорупційної стратегії	1
Євтушенко О. Н., Євтушенко Л. Є. О. І. Васильчиков про місцеве самоврядування	4
Штиршов О. М., Гіржев А. О. Досвід Словаччини на шляху до децентралізації влади	6
Стоян О. Ю. Моніторинг як сучасний інструментарій побудови екологічної політики України на принципах сталого розвитку	8
Дерега В. В. Сімейні цінності та релігійні свободи в Конституції Угорщини 2011 року	11
Тимофєєв С. П. Місце зв'язків із громадськістю в налагодженні контакту між органами публічної влади та суспільством	13
Бондар Г. Л. Різновиди та функції переговорів у державному управлінні	17
Андріяш В. І., Малікіна О. А. Політика муніципального розвитку та напрями її реалізації	20
Сімак С. В. Методологічні основи системи партнерських відносин державного та приватного секторів	21
Литвин В. В. Сучасні засади реалізації державної податкової політики в Україні	24
Луцан М. І. Напрями вдосконалення державного контролю та обліку в Україні	26
Новіцька Є. В. Проблеми системи пенсійного забезпечення України та шляхи їх подолання	28
Пивоваров К. В. Рахункова палата в інституціональному механізмі парламентського контролю	30

Литвин М. С. Концептуальні основи соціального розвитку в контексті еволюційних трансформацій у суспільстві.....	32
Степаненко А. В. Зарубіжний досвід надання адміністративних послуг у ФРН як важливий елемент децентралізації влади.....	34
Козлова Л. В. Сучасні тенденції управління розвитком міст: концепція Smart City	37
Гайду О. В. Теоретичні засади державного управління розвитком регіональних морських портових комплексів	39

Секція: ПОЛІТИЧНА НАУКА В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖЖІ

Іванов М. С. Професійні спілки як ключовий елемент сучасного громадянського суспільства в Україні.....	42
Гавеля В. Л. Свобода целей и стремление к свободе.....	43
Колісниченко А. І. Елітизм в історії політичної думки.....	45
Ярошенко В. М. Становлення інституту громадянськості через громадянську компетентність	50
Орленко М. В. Залучення молоді до волонтерської діяльності в останні роки в Україні.....	57
Чупрін Р. В. Сучасні тенденції застосування загороджувальних бар'єрів під час проведення парламентських виборів за партійними списками.....	59
Громадська Н. А. Аналіз політичної ситуації як компонент політичного аналізу в ЗМІ	61
Соловйова А. С. Проект об'єднаної Європи Ю. Габермаса.....	64
Лушагіна Т. В. Трансформаційні процеси в арені колективних дій у працях Е. Остром.....	66
Колесніченко Н. М. Право на таємницю приватного життя людини як обов'язковий елемент демократії та правової держави.....	69
Шкірчак С. І. Проблема громадської самоорганізації у творчій спадщині Є. Чикаленка (1861–1929).....	71

**Секція: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ**

Богданова Т. Є. Вибори в США 2016 р.: зовнішньополітичні пріоритети кандидатів у президенти.....	75
Вовчук Л. А. Іноземні дипломати в культурному житті міст Південної України (XIX – початок XX ст.).....	77
Габро І. В. Моделі системи глобальної інформаційної безпеки.....	79
Жолонко Т. В. Зовнішня політика України на сучасному етапі	81
Звездова О. О. Де-факто державність Нагірного Карабаху як дестабілізаційний чинник регіональної системи Південного Кавказу	84
Наконечний В. В. Історичні передумови формування сучасної системи українсько-польського співробітництва (до 1991 року).....	86
Недбай В. В. Українсько-індонезійські відносини на сучасному етапі.....	88
Погромський В. О. Діяльність Американської адміністрації допомоги (АРА) у боротьбі з голодом 1921–1923 рр. у Радянській Росії та Україні.....	91
Тихоненко І. В. Президентські вибори у США 2016: перспективи для Пакистану.....	92
Тригуб О. П. Українська автокефальна православна церква на Півдні України (1921–1930 рр.): історіографія питання	95
Хмель А. О., Біляєв Д. В. Участь Іспанії в урегулюванні конфлікту в Колумбії.....	97
Шевчук О. В. Висвітлення зовнішньополітичних пріоритетів у промовах барака Обама 2016 р.	100
Верба С. М. Модернізація реформування системи професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування	102

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *С. Сидоренко*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *А. Іщенко*.
Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 24.05.2016.
Формат 60×84^{1/16}. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 6,19.
Тираж 45 пр. Зам. № 4988.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009.

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

Міжнародна науково-практична конференція

**«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2016:
СТРАТЕГІЯ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: (+380512) 50-03-33

(+380512) 50-03-32

(+380512) 76-55-99

Факс: (+380512) 50-03-33 / 50-00-69

E-mail: of@chdu.edu.ua, avi@chdu.edu.ua

WEB: <http://www.chdu.edu.ua>

